

T C
GENELKURMAY BAŞKANLIĞI

GENELKURMAY ATASE BAŞKANLIĞI KÜTÜPHANESİ

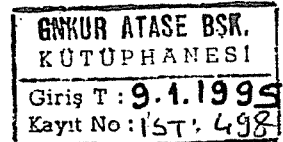

18-498-0-1-3

MİLLÎ MÜCADELEDE
AKBAŞ CEPHANELİĞİ BASKINI

İlhami BEBEK

ANKARA
GENELKURMAY BASIM EVİ
1994

Genelkurmay: 00007123

956.1023

BEB

1996

k.3

ISBN 975-409-023-8

GENELKURMAY BASIMEVI
YAYIN NUMARASI : '94/104

İ Ç İ N D E K İ L E R

SUNUŞ	V
ÖN SÖZ	VII
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

MÜTAREKEDEN İZMİR'İN İŞGALİNE KADAR GENEL DURUM	3
1. Mondros Mütarekesi ve Sonuçları.....	3
2. Yunanlıların İzmir'i İşgali, İşgalin Yankıları ve Sonuçları.....	9

İKİNCİ BÖLÜM

KÖPRÜLÜLÜ HAMDİ BEY'İN FAALİYETLERİ	13
1. Balıkesir Heyeti Milliyesi'nin Kuruluşu ve Faaliyetleri.....	13
2. Akbaş Cephaneliği Baskını Olayına Kadar Hamdi Bey.....	22
3. Birinci Anzavur Ayaklanması ve Hamdi Bey.....	42

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

AKBAŞ CEPHANELİĞİ BASKINI, BASKIN OLAYININ ETKİ VE YANKILARIYLA HAMDİ BEY'İN ŞEHİT EDİLMESİ	45
1. Akbaş Cephaneliği Baskını.....	45
2. Hamdi Bey'in Biga'daki Çalışmaları ve Biga Millî Heyetinin Kuruluşu.....	47
3. Akbaş Cephaneliği'ne Baskın Hazırlıkları.....	51
4. Baskının Yapılışı.....	60
5. Heyet-i Temsiliye Başkanı Mustafa Kemal'in Olaya Bakışı.....	65
6. İngiliz ve Fransızların Tepkileri ve Aldıkları Tedbirler.....	66

7. İstanbul Hükûmeti'nin Olaya Bakışı ve Açtırdığı Soruşturma.....	75
8. İkinci Anzavur Ayaklanması.....	84
9. Köprülülü Hamdi Bey'in Şehit Edilmesi.....	92
SONUÇ	101
BİBLİYOGRAFYA	103

S U N U Ş

Türk İstiklâl Harbi cesaret ve kahramanlık örneği olaylarla doludur. İstiklâl mücadelesi veren Türk milleti, bir yandan işgal kuvvetleriyle iş birliği yapan hıyanet gruplarıyla, diğer yandan istilâcı güçlerle mücadele ederek ülkeyi savunmak zorunda kalmışlardı.

O günün olağanüstü zorlukları içinde milletin ve Milli Mücadele'yi yürütenlerin silâh ve cephaneye olan ihtiyacı fazlaydı. Silâh ve cephane temini çalışmalarına davaya inanmış ve her kademedeki kişilerin katkısını da görmekteyiz.

Bu kitapta Akbaş baskını ve ismi olayla özdeşleşmiş olan Köprülülü Hamdi Bey'in baskın öncesi ve sonrası faaliyetleri detaylı olarak anlatılmıştır.

İlhami Bebek tarafından hazırlanan bu eserin bilim âlemine faydalı olmasını diliyorum.

Cumhur ASPARUK
Hv.Pl't.Korgeneral
As.T. ve Str.E.Bşk.

"Köprölülü Hamdi Bey'in fedakârane ve cesurane hareketle elde eylediği şâyan-ı gıpta muvaffakiyetten mütehasıl teşekküratımızın mümâileyhe tebliğine delâlet buyurulmasını rica eder, böyle azim bir muvaffakiyete saik olan zât-ı biraderlerini tebrike şitâb eyleriz."

Heyeti Temsiliye Namına
Mustafa Kemal

"...silâhlar aslen bizimdir ve bize lâzımdır..."

Köprölülü Hamdi Bey

"...Bana çok heyecan vermiş olan 26/27 Ocak gecesi Çanakkale'de Akbaş Cephaneliği'nin boşaltılması hadidesi 1932'de yazdığım "Bir Millet Uyanıyor" senaryosunun belkemiği olmuştu..."

Nizameddin Nazif Tepedelenlioğlu

Edremit Kaymakamı Hamdi Bey

ÖN SÖZ

Türk İstiklâl Harbi'nin kahramanlık örneklerinden biri de Akbaş Cephaneliği olayıdır.

Akbaş Cephaneliği Gelibolu yarımadasında bulunan cephaneliklerin en büyüklerindendi. Burada tahminen 8500 tüfek, 40 ağır makineli tüfek ve yirmi bir sandık cephane bulunuyordu. Mondros Mütarekesi'nin imzasıyla burası Fransızların kontrolüne verildi. Ayrıca küçük bir Türk birliği de Fransızlara yardımcı olacaktı.

O günkü olağanüstü zorluklar içinde Millî Mücadele'yi yürütenlerin silâh ve cephane ihtiyacı fazlaydı. Bu probleme çareler aranıyordu. İhtiyacın bir kısmı İstanbul'daki depolardan silâh kaçıрма yoluyla sağlanıyordu. Bu oldukça zahmetli bir yoldu. Her an yakalanma tehlikesi vardı. Diğer bir yol mevcut silâhların tamiri ve kullanılır hale getirilmesiydi. Bu da uzun sürmekteydi. Hatta, Heyeti Temsiliye silâh satın alma yoluna dahi gitmişti. Ancak bu tür teşebbüsler silâh ihtiyacını gidermeye tek başına bir anlam ifade etmiyordu.

Araştırmamızda, millî kuvvetlerin Akbaş cephaneliğine yönelmelerinin sebeblerini ve bu baskınla ismi özdeşleşmiş bir duruma gelmiş olan Köprülülü Hamdi Bey'in çeşitli alanlardaki faaliyetlerini işlemeğe çalışacağız.

Bu arada bu baskın neticesinde Mustafa Kemal Paşa'nın, İngiliz ve Fransızların teşebbüslerini ve Osmanlı Hükûmeti'nin olayla ilgili açtıkları soruşturmayı ortaya koymaya çalışacağız. Özellikle Akbaş olayı üzerine İtilâf Devletleri'nin tepkileri ve olayın cereyan ettiği mahallin askerî yöneticileriyle Heyeti Temsiliye Başkanı Mustafa Kemal'in yazışmaları yeni belgeler ve bilgiler ışığında ortaya konulmuştur.

İlhami BEBEK

GİRİŞ

Osmanlı Devleti'nin parçalanarak, bölüşülmesi çalışmalarının son ve bitim dönemi Mondros Mütarekesi'nin imzalanarak uygulamaya geçildiği devrelerdir. İşte bu ümitsiz dönemlerde uyanık Türk kumandanlarının, devlet adamlarının ve mahallî yöneticilerin aldığı bazı tedbirler, icra ettikleri çalışmalar Millî Mücadele için gerekli zemini hazırlamış, İstiklâl Harbi başlatılmış ve neticesinde Türkiye Cumhuriyeti Devleti kurulmuştur.

Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin kuruluşuna zemin hazırlayan Türk İstiklâl Harbi cesaret ve kahramanlık timsali hadiselerle doludur. İşte bu hadiselerden biri de şüphesiz Akbaş Cephaneliği Baskını'dır. Osmanlı Devleti'nin tarih sahnesinden çekilmesi yukarıda da belirtildiği üzere Mondros Mütarekesi ile başlamıştır. Mütareke hükümlerine göre İtilâf Devletleri Türk ordusunun, harp gemilerine, telgraflarına, öteki savaş araç ve gereçlerine ve belli başlı cephaneliklerine el koymuşlardır. Bu cephaneliklerden bir bölümü İstanbul'da bir bölümü Anadolu'da ve bir bölümü de Trakya'da idi. Trakya'da olanların en önemlisi Gelibolu yarımadasında bulunan Akbaş cephaneliğidir.

Akbaş, Çanakkale boğazının Gelibolu yakasında Gelibolu ile Eceabad arasında kıyıda bir semtin adıdır. Mütarekenin imzası sırasında burada bir cephanelik bulunuyordu. Bu cephaneliğin korunmasını mütareke gereğince Fransızlar üstlenmişlerdi. Ayrıca bir kısım Türk subay ve erleri de koruma işine yardımcı oluyorlardı.

İzmir'in Yunanlılar tarafından işgalinden sonra bu hareketin daha içerilere yayılmasını önlemek için Batı Anadolu'da birtakım müdafaayı hukuk dernekleri ve cephe kurulumaya başlandı. Bu cephelelerden en önemlileri, Aydın, Ayvalık, Salihli, Akhisar ve Soma idi. Yunan harekâtını durdurmak için bu cephelelerde epeyce mücadele edildi. Cesaret ve vatanseverlik örnekleri yaratıldı. Ancak düşmana karşı canla başla çalışanların ellerinde yeterli derecede silâh ve cephane yoktu. İzmir ve Manisa'da bulunan silâh ve cephane depolarına Yunanlılar el koymuşlar ve bunları İtilâf Devletleri adına korumakla görevlendirilmişlerdir. Yunan işgal sahası dışında kalan yerlerdeki depolarda pek çok top ve tüfek vardı ama, bunların çoğunun süngü ve kama gibi ateşleyici tertibatı noksandı. Millî kuvvetlerin silâh ve cephane sağlamak için çektikleri

zorluklar oldukça fazlaydı. Halk cepheye koşmaya istekli ve arzulu olduğu halde ellerine verilecek silâh ve cephane bulunmıyordu. Böyle bir bunalım anında Akbaş cephaneliğine bir baskın düzenlenip, buradaki silâhların Anadolu'ya geçirilmesi plânlanmıştır.

Akbaş cephaneliği olayı Balıkesir Heyeti Merkeziyesi'nin başarılı çalışmalarından biridir. Balıkesir Merkez Heyeti, Millî Mücadele'nin başlangıcında, gerek kongreleri ve gerekse halka silâh ve cephane dağıtmak suretiyle oldukça faydalı çalışmalarda bulunmuştur.

Bu çalışmamızda Akbaş cephaneliğine baskının sebepleri, olayın gelişimi, ortaya çıkardığı problem üzerinde durmaya çalıştık. Özellikle yeni belgeler ve bilgiler ışığında İtilâf Devletleri'nin Akbaş cephaneliği baskınına karşı tepkileri, Heyeti Temsiliye'nin olaya bakışı incelenmeye çalışılmıştır.

Akbaş cephaneliği olayı Millî Mücadele'yi konu alan filmlere konu olmuştur. "Bir Millet Uyanıyor" isimli filmin senaryo yazarı Nizameddin Tepedelenlioğlu "...26/27 Ocak 1920 gecesi Çanakkale'de Akbaş cephaneliğinin boşaltılması hadisesi 1932'de yazdığım "Bir Millet Uyanıyor" senaryosunun belkemiğini oluşturmuştur" demektedir.

Akbaş cephaneliği olayı Köprölülü Hamdi Bey'in ismiyle özdeşleşmiştir. Bu sebeble de araştırmamızda Köprölülü Hamdi Bey'in faaliyetlerine geniş yer verilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

MÜTAREKEDEN İZMİR'İN İŞGALİNE KADAR GENEL DURUM

1. Mondros Mütarekesi ve Sonuçları

Altı yüzyıl gibi uzun bir hayat sürmüş olan Osmanlı Devleti'nin en son katıldığı Birinci Dünya Savaşı'ndan yenik çıkması, Türk milletinin geleceğinde bir dönüm noktası olmuştur.

Osmanlı Devleti Birinci Dünya Savaşı'na içerdeki ve dışardaki olumsuz gelişmeler neticesinde girmişti. Devletin ekonomik yapısı 1854 yılından beri dışarıdan alınan borç yüzünden oldukça sarsılmıştı. Ayrıca toplumsal ve askeri sorunlar da devleti sarsan diğer unsurlardı. Devlet Avrupa'daki bloklardan birine girerse bu problemi çözeceğini sanıyordu. Nitekim bu anlayışla harbe Almanya yanında girilmiştir. Osmanlı Devleti bütün olumsuzluklara rağmen en az müttefikleri kadar direnç gösterebildi ise de, yenilmekten kurtulamadı. En güçlü müttefiki Almanya'nın 4 Ekim 1918'de barış istemesinden sonra 20 Ekim 1918'de esir İngiliz Generali Towsend aracılığıyla barış için resmen başvuruda bulundu.

Osmanlı Devleti'nin barış istemesinde çeşitli nedenler vardı. Bu nedenlerden belki de en önemlisi Bulgaristan'ın 15 Eylül'de İtilâf orduları karşısında yenilgiye uğramasıdır. Yenilgi üzerine Bulgarların savaştan çekilmesi Makedonya cephesinde büyük bir boşluğun doğmasına yol açmıştı. Bu durum Osmanlı yöneticilerinde haklı bir paniğe yol açtı. Bulgarların 20 Eylül'de ateşkes antlaşması imzalaması, İtilaf Devletleri'ne İstanbul yolunu açıyordu. Osmanlı yöneticilerinin endişesi yerindeydi.

Başka bir neden de, Amerika Birleşik Devletleri Başkanı Woodrow Wilson'un savaş sırasında, 8 Ocak 1918'de ortaya attığı "14 Barış İlkesi"nden Osmanlı Devleti'ni ilgilendiren 12 nci maddenin yarattığı umuttu. (1) Buna göre; Osmanlı İmparatorluğu'nda Türk millî camialarına tam ve emin bir egemenlik sağlanacaktı. Mondros Mütarekesi'ne

(1) Yavuz Abadan; İnkılâp Tarihine Giriş, Ankara, 1962, s.35.

varan ve onu takip eden siyasî gelişmede bu beyannamenin büyük manevî tesiri olmuştur. Millî hâkimiyetinin ve bağımsızlığının her türlü hâlelden masun kalacağı teminatını bu beyannameye gören Türk unsuru arasında, boşuna kan dökülmesinin lüzumsuzluğu ve Amerika'nın aracılığıyla millî emelleri gerçekleştiren bir barışa varılabileceği kanaati kökleşmiş bulunuyordu. Nitekim bu görüşler doğrultusunda ortaya atılan "Amerikan mandası" daha sonra Anadolu'da bazı milliyetçiler arasında da önemli taraftar bulacaktır.

Öte taraftan Damat Ferit'in önderi bulunduğu başka bir grup da "İngiliz himayesini" savunuyordu. İngiliz himayesine girmeyi göze almış bulunanlar 20 Mayıs 1919'da İngiliz Muhipleri Cemiyeti'ni (The Friend of England Association) kurdular. Cemiyetin kurucuları arasında padişah damatlarından vezirlere, devlet şûrası üyelerinden ordu komutanlarına kadar yüksek dereceli bürokrat ve subaylar da yönetici ve üye olarak görev almışlardı. (2) Cemiyetin önde gelen liderlerinden Sait Molla'nın Anadolu'daki belediye başkanlarına çektiği telgraflarda; "...biricik kurtuluş yolunun İngiliz manda ve himayesi olduğunu" ısrarla vurguladığını görmekteyiz. (3)

İngiliz Muhipleri Cemiyeti ile Hürriyet ve İtilâf Partisi ortak çalışmalarda bulunuyorlardı. Buna örnek olarak cemiyetin İngiliz papaz üyesi olan Rahip Frew ile Sait Molla'nın beraberce çalışmaları gösterilebilir. (4)

Devleti kurtarmak için düşünülen Amerikan ve İngiliz himayeciliği görüşünün dışında beliren diğer bir eğilim de bölgesel kurtuluş yolları ile ilgili idi. Bu görüşleri savunanlar da Batı Anadolu'nun ve Trakya'nın Yunanistan'a verilmesi, Karadeniz bölgesinde bir Rum Pontus ve Doğu Anadolu'da bir Ermeni devletinin kurulması ile, Kilikya ve yöresinin Fransızlarca işgal edilmesini engellemek için çabucak örgütlenmeye başlamışlardı. Bu bölgelerde yaşayanlar, Osmanlı Devleti'nin ortadan kaldırılacağına, Osmanlı ülkesinin paylaşılacağına oldu bitti gözüyle bakarak, kendi başlarını kurtarmaya çalışıyorlardı. (5) Bu amaçlarını gerçekleştirebilmek için ve Mondros Mütarekesi'nin imzasından hemen sonra Anadolu'nun kaderini

(2) Tarık Zafer Tunaya; Türkiye'de Siyasal Partiler, c.11, 2 ncı Baskı, 1986, İstanbul, s.472.

(3) a.g.e.; s.475.

(4) a.g.e.; s.474.

(5) M.Kemal Atatürk; Nutuk 1919-1920, c.1, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1973, Onüçüncü Basılış, s.11-12.

işgalcilerin ellerine bırakmama kararı almışlardır. Mondros Mütarekesi tahlil edildiği zaman, bölgesel kurtuluş isteyenlerin çabalarındaki haklılık daha iyi anlaşılabilir. "Boğazların açılarak Karadeniz'e geçişin temini, Çanakkale ve İstanbul Boğazlarındaki istihkâmların müttefiklerce işgali (Madde : 1), Türk ordusunun hemen terhisi ve kalacak sayının müttefiklerce tespiti (Madde : 5), Emniyetlerini tehdit edebilecek bir vaziyet durumunda müttefiklerin, stratejik herhangi bir yeri işgal edebilme hakkı (Madde : 7), Toros tünellerinin müttefiklerce işgali (Madde : 10), Ulaşım ve haberleşmenin denetlenmesi (Madde : 12 ve 15), Türk ordusunun terhis olunacak kısmına ait silâh ve donatım ile cephane ve her türlü araç gereçlerin kullanılması konusunda müttefiklerin verecekleri emirlere hazır bulundurulmak üzere toplanması (Madde : 20), Ermeni vilâyetleri olarak iddia edilen altı Doğu vilâyetinde (The Six Armenian Vilayets) bir karışıklık olduğu takdirde, (yani; Van, Bitlis, Diyarbakır, Harput, Sivas, Erzurum) müttefikler buraları işgal edeceklerdir (Madde : 24)."

Mütarekenin maddeleri incelendiğinde, bu kadar ağır şartların kabulü ile imparatorluk kendi varlığına ve hukukî mevcudiyetine son vermektedir. Mevcudiyetinin yanı sıra devletin harp gücüne de kastedilmiş, bütün savunma imkânları ortadan kaldırılmıştır. Mütareke hükümlerini resmen öğrenen ve o sırada 31 Ekim 1918'de Yıldırım Orduları Grubu Komutanlığı'na henüz atanmış olan Mustafa Kemal Paşa, bu hükümlerin aynen uygulanması halinde bütün vatanın işgal ve istilâ edileceğini gerekenlere anlatmaya çalıştı. (6)

Mondros Mütarekesi'nin olduğu gibi tatbiki halinde ülkenin baştan sona işgal ve istilâya açık kalacağı kesindi. Wilson'un 12 nci maddesinin öngördüğü yerler üzerinde bile bağımsız bir Türk devletinin kurulabilmesinin imkânsızlığı daha iyi anlaşılabilir.

Mondros'ta Osmanlı Devleti, öteki müttefiklerine göre şartları çok daha ağır olan bir ateşkes imzalamak zorunda bırakılmıştı. Mondros bir mütareke değil, adeta kayıtsız şartsız bir teslim antlaşması niteliğinde idi. Aslında bu mütareke daha önce Osmanlı İmparatorluğu'nu tamamen paylaşmayı

(6) Selahattin Tansel; Mondrostan Mudanya'ya Kadar, I.cilt, Milli Eğitim Basımevi, Ankara 1977, s.37.

öngören bir dizi gizli antlaşmaların yürürlüğe konmasından başka bir şey değildi. (7)

Mondross Mütarekesi, Osmanlı yetkilileri tarafından olumlu karşılanmıştır. Sadrazam ve padişah yaveri Ahmet İzzet'in ordulara, vilâyetlere ve merkeze bağlı sancaklara gönderdiği genelgede "mütareke şartlarının hafif olmasından ve bu sayede asayiş ve barışın geri döneceği ümidiyle mütarekenin imzalandığı" belirtilmiştir. (8)

Mondros Mütarekesi'nin konumuzla yakından ilgili maddeleri Çanakkale ve İstanbul boğazlarının ve istihkâmlarının müttefik ordularına teslimi, ordunun terhisi ve orduya ait silâh, cephane, donatım ve taşıt vasıtalarının müttefik kuvvetlerine verilmesi idi. Mondros Mütarekesi yürürlüğe girdiği andan itibaren İtilâf Devletleri mütareke esaslarına göre Türk ordusunun bütün silâh, cephane vesair malzemesine el koymuşlar, depoları muhafaza altına almışlardı. Hatta bazı bölgelerdeki depolarda mevcut tüfeklerin sürgü kolları ve topların kamaları sahillere taşıtılmıştı. Bu arada İzmir ve Manisa çevresinde bulunan depolar mütareke hükümlerine rağmen Yunanlıların eline geçmiş bulunuyordu.

Mondros Mütarekesi'nin hükümlerine göre İtilâf Devletleri'nden İngilizler ve Fransızlar Çanakkale ve Karadeniz boğazlarını işgal için hazırlıklar yapmağa başlamışlardı. Mondros Mütarekesi imzalandığı sıralarda Çanakkale boğazının her iki yakasında çeşitli çapta 273 topla, 11 mayın hattı ve kirletilmiş sahada 403 mayın, 2 denizaltı mania ağı, üç kovanlı bir torpido bataryası ve 16 ışıldak vardı. Bundan başka, boğazın savunulması için de 49 ncu, 55 nci ve 60 ncı Tümenler Gelibolu yarımadası içinde ve civarında; 61 nci Tümen Anadolu yakasında, Erenköy-Kumkale bölgesinde olmak üzere dört tümenlik bir kuvvet de tahsis edilmişti. (9)

6 Kasım 1918 günü Çanakkale'ye gelen İngiliz Heyeti Başkanı General Fuller ile Müstahkem Mevkii Komutanı Albay

(7) Yuluğ Tekin Kurat; Batılı Kaynakların Işığı Altında İzmir'in İşgali Sorunu (15 Mayıs 1919), VII.TTK Bildirileri, c.II, Ankara, 1973, s.842.

(8) Sadrazam Ahmet İzzet Paşa'nın 2 Teşrinisani 1334 (2 Kasım 1918) tarihli genelgesi, Belgelerle Türk Tarihi Dergisi, c.10, Sayı 58, s.8-9.

(9) Türk İstiklâl Harbi; Mondros Mütarekesi ve Tatbikatı, I nci cilt. Ankara, Genelkurmay basımevi, 1962, s.108.

Selahattin Adil arasında boğazların tarafımızdan boşaltılması ve İngilizler tarafından işgali için bir anlaşma yapıldı. Anlaşmada özetle; "İşgalin 8 Kasım 1918'de başlayacağı, tabyalarda yüzde on nisbetinde er bırakılacağı, geri kalan Türk erlerinin 9 Kasım 1918 tarihine kadar Bigalı-Nara çizgisinin kuzeydoğusuna çekileceği, İngilizlerin tabyaları teslim aldıktan sonra her top başına top ve cephaneyi muhafaza için ikişer er bırakacağı açıklanıyordu. Geri kalan erlerin ve subayların Akbaş ve Karacaören'de toplanmaları karara bağlanacaktı. Çanakkale'de bir "Osmanlı Komisyonu" bırakılacaktı. Bir başkan ve altı subaydan kurulacak bu komisyon Çanakkale'de kalacak cephane, depo ve malzeme ambarlarını muhafaza görevi yapacaktı. (10) Anlaşmaya göre Çanakkale boğazının her iki tarafına yerleşmiş bulunan 5 nci Ordu, Genel Karargâhtan aldığı emre göre, Gelibolu yarımadasındaki 49 ncu ve 60 ncı Tümenlerini Gelibolu bölgesinde Anadolu yakasındaki 61 nci Tümeni ve Gönen ve Biga bölgelerinde toplamak için gerekli tedbirleri almaya başladı. 55 nci Tümen geride Atıfbey Çiftliği'nde idi. (11)

İtilâf Devletleri'nin baskısıyla Osmanlı Harbiye Nezareti 6 Kasım 1918 tarihine kadar Gelibolu yarımadasını ve boğazın Anadolu yakasını askerî birliklerden arındırma çalışmalarına başladı. 14 ncü Kolordu ile 55 nci Tümen, Gelibolu'dan Tekirdağ'a, 49 ncu Tümen Malkara'dan Kırklareli'ye, 60 ncı Tümen Eceabat'tan Keşan'a yer değiştirerek Trakya'nın doğusunda yerleşti. Böylece Çanakkale boğazı müdafaasız olarak işgale açık kalmıştı.

İngilizler 9 Kasım 1918 günü 200 kişilik bir kuvveti Seddülbahir'e, 400 kişilik bir kuvveti de Kumkale'ye çıkararak Çanakkale boğazının iki tarafını işgal ettiler. 10 Kasım 1918'de Çanakkale'ye küçük bir İngiliz birliği çıkarıldı. 28 nci İngiliz Tümen Komutanlığı da Müstahkem Mevki Komutanlığı binasına yerleşti. Türk Müstahkem Mevkii Komutanlığı Karargâhı da şehirden ayrıldı. (12) Çanakkale'de bırakılan erlerle, silâh, cephane ve malzemeye bakmak üzere 7 subaydan ibaret bir "Osmanlı Komisyonu" kalmıştı. Gelibolu yarımadasındaki 5 nci Ordu'nun iki tümeni olan 49 ncu ve 55 nci Tümenler 28 Kasım 1918 günü kuzeye, Trakya'ya çekilmişti. 20 Kasım 1918'de Boğazın Seddülbahir'den Kilidbahir'e kadar uzanan

(10) a.g.e.; s.111-112.

(11) a.g.e.; s.112.

(12) a.g.e.; s.113.

Rumeli yakası Fransızlara terk olundu. Anadolu yakası İngilizlere bırakıldı.

Karadeniz boğazının işgali, ancak İtilâf filoları İstanbul'a geldikten sonra oldu. Karadeniz Müstahkem Mevkii Kumandanlığı'nın savunma silâhları 136 top, üç mayın hattında 76 mayın, 8 ışıldak, 1 denizaltı mania ağı ve bir torpido bataryasından ibaretti. (13)

13 Kasım 1918'de Karadeniz Boğazı Müstahkem Mevkii Kumandanı ile bir İngiliz subayı arasında müstahkem mevkiin boşaltılması ve buranın İtilâf Devletleri'nce işgaline dair hususlar kararlaştırıldı. Anlaşmaya göre Müstahkem Mevkii Kumandanlığı birlikleri 15 Kasım 1918 günü bölgelerini boşalttılar. Müstahkem Mevkii işgal sahasında bırakılan er ve subaylarla, depo ve cephaneliklere ait işleri yürütmek üzere sekiz subaydan ibaret bir komisyon görevlendirildi.

İtilâf işgal kuvvetleri bataryalardaki top ve cephanelerden başka Macartabya cephaneliğinden 1195 Rus tüfeği ile 400 000 Rus fişeği de teslim almışlardı. Kadro fazlası olan 2000 tüfek Maçka silâhhanesine, 9000 el bombası da Gülhane deposuna verildi. (14)

Böylelikle Mondros Mütarekesi hükümlerince Çanakkale boğazının yanı sıra Karadeniz boğazı da müdafaasız olarak işgale açık kalmıştı. İtilâf Devletleri Çanakkale boğazının iki yakasını da işgal ederken, bu bölgede mevcut silâh ve cephane depolarını da ele geçirmiş bulunuyorlardı.

Konumuzla ilgili olarak Osmanlı ordusunun en önemli silâh depolarını gözden geçirmekte yarar vardır. Bunlardan İstanbul ve çevresinde bulunanlar:

Karaağaç Mühimmat Ambarı, Tophane Ambarı, Maçka Silâhhanesi, Zeytinburnu Cephaneliği, Davut Paşa Cephaneliği, Hadımköy Topçu Mühimmat Deposu, Nadırağa Cephaneliği, Çobançeşme Cephaneliği. (15)

Çanakkale ve Bolayır yöresiyle 14 ncü Kolordu Bölgesinde: Bolayır Piyade Cephane Deposu, Barator Piyade Cephane Deposu, Karapınar Piyade Cephane ve Sahra Mermisi Deposu, Alibey Çiftliği Piyade Cephane ve Sahra Mermisi Deposu, Gaziler Piyade Cephane ve Top Mermisi Deposu, Maydos

(13) a.g.e.; s.115.

(14) a.g.e.; s.116.

(15) ATASE Arşivi; İstiklâl Harbi, Kıs.508, Dos.66, Fih.34.

(Eceabat), Akbaş, Hasanoba, Tüvecik, Ezine, Ayvacık piyade cephanesi ve top mermisi depoları. (16)

2. Yunanlıların İzmir'i İşgali, İşgalin Yankıları ve Sonuçları

İtilâf Devletleri Birinci Dünya Savaşı'nda kazandıkları başarının sonuçlarını görüşmek üzere 18 Ocak 1919'da Paris'te toplandılar. Paris Barış Konferansı olarak anılan bu toplantı aslında Asya ve Avrupa'nın coğrafî, ekonomik ve stratejik haritalarını yeniden düzenlemek amacını gütmesi bakımından 1815'te Viyana Kongresi'ni hatırlatmaktadır. Burada, başta İzmir olmak üzere Batı Anadolu ile ilgili kararlar üzerinde durulacaktır.

ABD Başkanı Wilson bu konferansa Ermeni katliamı propagandasını dinleyerek gelmişti. Aynı zamanda Türklerin Anadolu'da Hristiyanlara kötü davrandığı propagandası da yapılmaktaydı. O sıralarda Aydın civarında meydana gelen iki adi zabıta olayı Wilson'a katliam gibi aktarılmış idi.

Propaganda faaliyetleri Wilson'a Yunan Başbakanı Venizelos tarafından bildiriliyordu. Hatta Venizelos, İtalyanların Batı Anadolu'da etnik haklarının olamayacağını da savunmaktaydı.

Yunan başbakanının İzmir hakkında ileri sürdüğü gerçek dışı iddialar ABD Başkanı Wilson'u etkilemiş, hatta Yunanlıların Anadolu'ya çıkarılmasının uygun olmayacağı hakkındaki Amerikalı uzmanlar grubunun raporları göz ardı edilmişti. (17)

İngiltere, Paris Barış görüşmelerinde ekonomik çıkar amacıyla hareket etmekteydi. Bu sebeble de, Amerikalılar gibi doğuda bir Ermeni devleti kurulması propagandalarından daha çok Rumların yanında yer almaktaydılar. İngilizlerin bu şekildeki hareketini İngiliz emperyalizminin Batı Anadolu'da kurduğu düzenle çok yönlü kazanç sağlanmasında aramak gerekmektedir. 1917 Nisanı'nda imzalanan **St. Jean de Maurienne** Anlaşması'yla Antalya, Konya ve İzmir İtalyanlara verilecek olursa, bölgedeki İngiliz çıkarları sarsılacağından, buranın İtalyanlar tarafından alınmasından ziyade, Yunanlıların bu

(16) Türk İstiklâl Harbi İdari Faaliyetler (15 Mayıs 1919-2 Kasım 1923); Ankara, c.VII, Ankara, Gnkur.Basımevi, 1975, s.111.

(17) Laurence Evans; Türkiye'nin Paylaşılması, Çev.Tevfik Alanay, İstanbul, 1972, s.171.

bölgeleri işgal etmeleri İngilizlerin çıkarlarına daha uygundu. Nitekim Bayur İngilizlerin Yunanlımları desteklemesinin temel sebebini ekonomik çıkarda aramanın en uygun davranış biçimi olduğu kanaatindedir. (18) Kısaca, İngiltere Doğu Anadolu'dan çok, Batı Anadolu ile ilgileniyordu.

Yunanistan, Paris Barış Konferansı'na gerçek dışı iddialarla katılmıştı. Bu gerçek dışı iddialara, sahte belgeler yoluyla konferansa katılan temsilcileri de inandırdı. Yunanlılar Batı Anadolu'yu ve özellikle İzmir ve Aydın'ı istemekteydiler. Konferans neticesinde büyük devletler Yunanlıların İzmir'e çıkmasına karar verdiler.

Başbakan Venizelos'un usta siyaseti ve bunu yaparken ortaya attığı propaganda aracı olarak hazırlanan abartılmış bilgiler, üç büyükleri inandırabilmiş, Güney-Batı Anadolu'da İtalyan birliklerinin sürekli olarak yayılmaları ve bu arada İzmir'e de çıkarma yapabilecekleri düşünce ve korkusu, büyük devletlerin zayıf bir Yunanistan'ı güçlü bir İtalya'ya tercihleri düşünce ve bahaneleriyle Yunanlılar, Paris Barış Konferansı kararları gereği 15 Mayıs 1919'da Amerikan, İngiliz ve Fransız gemileri koruması altında İzmir'e çıkarma yaptı. (19)

25 Mart 1919'da İçişleri ve Bayındırlık Bakanlığı yapmış olan Kanbur İzzet Bey'in İzmir Valisi olması İzmir'in Yunanlılar tarafından işgalini kolaylaştırıcı bir etken olmuştur. (20) Hatta bu durum, devrin gazetelerinde de eleştiri konusu olmuştur. İrade-i Milliye, ilk sayısında Nureddin Paşa gibi tehlikeye karşı tedbir alabilen bir vatansever valinin görevden alınıp yerine Kanbur İzzet gibi bir hainin gönderilmesinden dolayı Ferit Paşa kabinesine şiddetle çatmaktadır.

İşgal öncesi, İtilâf Devletleri 14 Mayıs 1919'da Mondros Mütarekesi'nin 7 nci Maddesine göre İzmir'in işgal edileceği ve durumun bir nota ile İstanbul'a bildirildiğini duyurdu. 17 nci Kolordu Komutanı Ali Nadir Paşa, düşmana karşı konulmamasını istedi. 15 Mayıs 1919'da İzmir müttefiklerce işgal edildi. Böylece tarihin en haksız işgallerinden belki de en acımasızı başlamış oluyordu.

(18) Yusuf Hikmet Bayur; Türk İnkılabı Tarihi, Ankara, 1967, c.IV, s.36.

(19) Mustafa Albayrak; Milli Mücadelede Batı Anadolu Kongreleri, (1919-1920), Ankara, 1986. (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi) s.34.

(20) Yücel Özkaya; Türk İstiklâl Savaşı ve Cumhuriyet Tarihi, AÜ Tıp Fakültesi Yayını, Ankara, 1981, ss.8, 9.

İzmir'in işgalinin getireceği felâketleri daha önceden sezen İzmirli aydınlar teşkilâtlarıya başlamışlardı. İşgalin 15 Mayıs'ta yapılacağı kesinleşince, 14 Mayıs günü Sultanî binasında toplanan bu vatanseverler aralarında bir Redd-i İlhak Heyet-i Milliyesi seçip, direnme kararı almışlardı. İlk iş olarak da bir bildiri yayınlayıp maşatlık(*) yapılacak bir protesto gösterisi için halka çağrıda bulunulmuştu. (21) İşgal akşamı yapılan bu gösteri çok heyecanlı ve etkili olmuştu. Albay Kâzım (Özalp) gösteriyle ilgili olarak hatıralarında şu bilgileri vermektedir:

"Yahudi maşatlığı halk ile dolmuş, ateşler yakılmıştı. Kırmızı alevler semaya mânâlı bir ifade vermişti. Her yüzde endişe ve dehşet karışmış bir halde parlıyordu. Nutuklar söylenmeye başladı. Bir taraftan da halkın bir kısmı, başlarında terhis edilmiş yedek subaylar olduğu halde polis dairesindeki polis deposuna hücum ettiler, kapıları kırarak silâh ve cephaneleri aldılar. Oradan askerî hapishaneye giderek, ittihatçılık, Rumlara saygısızlık, ecnebilere karşı gelme gibi bahanelerle, siyasî görüşten tevkif edilmiş olan münevverleri tahliye ettiler." (22)

İzmir'in işgali karşısında yönetimin sessiz tutumuna rağmen yurt içinden bu işgale karşı gösterilen tepkiler çok sert oldu. Özellikle, İstanbul'da düzenlenen Fatih Mitingine (19 Mayıs 1919) 70-80 bin kişi katılarak, İzmir'in işgalini protesto ettiler. İstanbul'da yapılan ikinci miting olan, Sultanahmet Mitingi ise oldukça etkili olmuş, düşman kuvvetlerini şaşkınlığa uğratmıştır.

Türk kamu oyunun İzmir'in Yunanlılar tarafından işgal edilmesi üzerine düzenlediği mitingler yalnızca İstanbul'da yapılmamıştır. Anadolu'nun hemen hemen bütününde bu olay sebebiyle yabancı devlet temsilciliklerine on binlerce protesto telgrafi çekilmiştir. Böylelikle, millî şuurun ayakta tutulması ve işgale karşı direniş örgütlerinin kurulmasının kolaylaşması sağlanmıştır.

(*) Maşatlık; Yahudi Mezarlığı.

(21) Bilge Umar; İzmir'de Yunanlıların Son Günleri, Ankara, 1974, s.103.

(22) Kâzım Özalp; Millî Mücadele 1919-1922, c.1, Ankara, 1971, s.7.

İKİNCİ BÖLÜM

KÖPRÜLÜLÜ HAMDİ BEY'İN FAALİYETLERİ

1. Balıkesir Heyeti Milliyesi'nin Kuruluşu ve Faaliyetleri

Yunanlılar Paris Barış Konferansı kararlarını bile beklemeden 15 Mayıs'ta İzmir'e asker çıkarmışlardı. Bu olay, Batı Anadolu'da büyük akisler uyandırmış ve müdafaay-ı hukuk düşüncesinin toplumun büyük kesiminde yer etmesine yol açmıştır. Özellikle bu durum, Rumların çoğunlukta bulunduğu yerlerde kendini hissettirmişti. Ayvalık da bu yerlerden birisiydi.

İzmir'in işgali öncesi bir Yunan gemisi Ayvalık'a gelerek "Yunan Kızılhaç Yardım Kurulu" adı ile Yunan subayları getirmişti. Ayrıca bu gemi "Muavenet-i Sıhhiye için muhtevi ecza ve edevat-ı tıbbiye" yerine silâh ve teçhizat getirmişti. Bu durum Ayvalık'ın işgalinin belirtileriydi. Yunanlılar daha evvel Torbalı, Menemen, Bayındır ve Selçuk kasabalarını işgal etmişlerdi. Böylelikle "Hiç bir Yunan askerinin Anadolu içerisine girmesine izin verilmemelidir" ifadesiyle 24 Mayıs 1919 tarihinde hükûmetine rapor veren Amiral Calthorpe'nin görüşüne ters düşülmüş oluyordu. (23)

Durumdan Türk yetkililerinin bilgileri olduğu halde fazla bir tedbir almamışlardı. Gemi geldikten sonra yerli Rum halk Türk yöneticileri dinlemez olmuş ve olaylar çıkarmaya başlamışlardı. Olayların büyümesi ve genişlemesinde aslen İzmirli olan İngiliz temsilcisi Yüzbaşı Hadkinson'un, Rumlara karşı hoşgörülü davranması büyük ölçüde etkili olmuştu.

Bunun sonucu olarak 26/27 Mayıs akşamı bir Yunan torpidosu eşliğinde Ayvalık'a gelen Yunan çıkarma gemisi, işgal için önceden bulunmakta olan şüpheleri iyice artırmıştır. (24) Ayvalık'ta bulunan 172 nci Alay Komutanı 20 Mayıs 1919 tarihinde 61 nci Tümen komutanına gönderdiği tel yazısında "...işgal ve harekâta dair henüz bir işaret bulunmuyor.

(23) Türk İstiklâl Harbi; Batı Cephesi, II nci cilt, 1 nci Kısım, Ankara, Genelkurmay Basımevi, 1963, s.80.

(24) Hilmi Ergeneli; Ayvalık Savunması ile İlgili Anılar, Belleten Sayı: 189-190, Ocak-Nisan 1985, s.172.

Yalnız bir vapurun gelmekte olduğu söyleniyor. Alınacak bilgi derhal bildirilecektir..." (25) demektedir. Alay komutanının sözünü ettiği gemi Helli torpidosu idi, Midilli adasından geliyordu.

İngiliz temsilcisi Yüzbaşı Hadkinson Ayvalık'ta Türklerin gösterdiği tepki üzerine Ayvalık'ın işgal edilmeyeceğini belirterek, Türkleri sakin olmaya çağırır. Aslında, Hadkinson Yunanlıların işgal amacıyla geldiklerini biliyordu. Paris Barış Konferansı'nda alınan işgal kararı kendisine henüz ulaşmadığı için, Yunan gemilerini geri göndermişti. Kısa bir süre sonra Yunan gemileri yeniden Ayvalık'a dönmüştür. Gelişen bu yeni durum üzerine Yüzbaşı Hadkinson Ayvalık'ın işgali olayına İngilizlerin karışmayacağını bildirdikten sonra, limanı terk etmiştir. Ayvalık, İtilâf Devletleri'nin onayı ile Yunanlılar tarafından işgale hazırlanır. 29 Mayıs'ta işgal başlatılır. Yunan Birlikleri Komutanı Dimitri Toma şehri işgal eder. (26) Ancak, Ayvalık Bölge Komutanı olan Yarbay Ali Rıza (Çetinkaya) Bey bu işgale karşı silâhlı savunmaya geçer, fakat üstün Yunan kuvvetleri karşısında geri çekilerek kendi cephesini sağlamlaştırmayı daha uygun bulur. Böylece Yunanlılarla millî kuvvetler arasında bu bölgede ilk silâhlı çatışma meydana gelmiş oluyordu. (27)

Ayvalık'ın işgali haberini alan Balıkesir Mutasarrıfı Hilmi Ergeneli Bey durumu Dahiliye Nazırı Ali Kemal Bey'e haber verdiğinde, Nazır kendisine "...Meclis-i Vükelâ kararınca askerin geri çekilmesi" emrini verir. Ali Kemal İtilâf Devletleri'nin baskısıyla bu işgal olayının protesto edilmesini yeterli görmekteydi. (28) İstanbul Hükûmeti'nin işgale karşı aldığı olumsuz tavır, bölgedeki örgütlenme faaliyetlerini hızlandırmıştır.

Ayvalık'ın işgalinden önce İzmir'in işgal edildiğini bildiren telgraf Balıkesir'e ulaştığı zaman, halk büyük bir heyecana kapılmıştı. Telgraf Mutasarrıf Hilmi Bey'in eline geçince de bizzat kendisi bir protesto mitingi ile olayın kınanmasını istemiştir. Bu çağrı üzerine halk okuma yurdunda toplanarak olayı protesto etti. Çeşitli heyecanlı konuşmaların yapıldığı bu gösteride Leblebici Raşid adında bir vatansever kalabalığa dönerek "Ey ahali, neye beyhude yere gürültü edip

(25) Hıfzı Erim; Ayvalık Tarihi, Ankara, 1948, s.70.

(26) Ergeneli; s.172.

(27) Özalp; s.15.

(28) Ergeneli; s.172.

duruyoruz? Telgrafın cevabı tüfenklerimizin ucundadır" (29) diye haykırır. Kalabalık İngiliz Muhipleri Cemiyeti'nin ve Fransız kıtasının şehirde bulunmasına aldırmaksızın Alaca Mescit'te okunan Mevlidi takiben 40 kişilik bir heyet seçer. Bundan da 5 kişilik bir "Heyet-i Faale" meydana getirir. Bu heyetin üyelerine Vehbi Bey (Başkan), Darbalizâde Hulusi, Gönenli Osman, Abdülgafur, Mütfü Alim Efendiler getirilir. (30)

Daha sonraki günlerde Balıkesir'de geniş çaplı bir teşkilâtlanma girişimlerinin başlatıldığı görülmektedir. Balıkesir'de o tarihlerde mutasarrıflık yapan Hilmi Bey'in (Ergeneli) anılarına göre; Balıkesir eski mutasarrıflarından Hacim Bey (Çarıklı) ile Hilmi Bey Gönen'de karşılaşılır. Hilmi Bey Hacim Bey'i Balıkesir'e davet eder, ikisi beraber Balıkesir'e giderler. Hacim Bey daha önce buradaki mutasarrıflığı sırasında büyük bir saygınlık ve güven kazanmıştı. Önce arkadaşlarını ziyaret ederek Balıkesir'in ileri gelen zenginlerinden olan Nasuh Bey, daha sonra da Maliye Müfettişlerinden Nedim ve Muvaffak Beyler ve Beypazarlı Mehmet Efendi, Hacı Kâmil Efendi ile 14 ncü Kolordu Komutanı Yusuf İzzet Paşa'ya giderek durum hakkında görüşlerini alır. (31)

Hacim Bey'in gelmesiyle, Balıkesir'deki Millî Mücadele yanlısı harekette bir canlılık başlıyordu. Hacim Bey Balıkesir'e geldikten sonra, burada bir toplantı yapılmıştır. Balıkesir Dar'ül Nafia Medresesi'nde yapılan bu toplantı 28 Haziran'da başlayarak 12 Temmuz 1919 tarihine kadar sürmüştür. Aslında bu toplantıya, Hacim Bey anılarında bir kongre demenin uygun olmayacağını belirtiyorsa da yine aynı yayında; "Balıkesir 9.7.35 (1919)... Bu gün beni reisi umumi de yaptılar. Şimdi vatanın bütün mesuliyeti benim üzerime yükleniyor" (32) diyerek bu görevin önemine dikkat çekmektedir. Aynı toplantının bir başka görgü tanığı olan Kâzım (Özalp) Bey ise, "kongre" deyimini kullanır. Kâzım Bey, anılarında bu kongreye, Balıkesir ve yöresinin yanı sıra Ayvalık, Soma ve Akhisar'dan temsilciler geldiğini vurgulamaktadır. (33) Bu

(29) Kemal Özer; Kurtuluş Savaşında Gönen-Balıkesir, 1964, s.23.

(30) a.g.e.; s.24.

(31) Hacim Muhittin Çarıklı; Balıkesir ve Alaşehir Kongreleri, Hacim Muhittin Çarıklı'nın Kuvay-ı Milliye Hatıraları, Ankara, 1967, s.21-22.

(32) Özalp; s.38.

(33) a.g.e.; s.39.

toplantı, Batı Anadolu'da kongreler yönünden atılan önemli bir adımdır.

Kongre görüşmeleri sonunda Balıkesir'de bir "heyeti merkeziye" kurulması, bu heyetle cephelerin ve kazaların ayrı ayrı temsil edilmeleri, cephelerdeki kuvvetlerin hangi kazalar tarafından beslenecekleri, Redd-i İlhak Heyetlerinin yetki ve görevleri, cephelerin insan ve malî yönden desteklenmeleri gibi konular üzerinde durulmuştur.

Neticede, Birinci Balıkesir Kongresi 28 Haziran 1919 tarihinde toplanmış; millî bütünlüğü ve işgali protesto eden çalışmalarıyla İzmir'in işgalinden sonra Batı Anadolu'da yapılan kongrelerin ilki olması bakımından ayrı bir öneme sahip olmuştur.

"Balıkesir Redd-i İlhak Heyet-i Merkeziyesi" adını yetersiz bularak, bu adın yalnızca Balıkesir'i anlattığı ileri sürülmüş ve çalışmaların Balıkesir sınırlarını aştığı gerekçesiyle teşkilâtın ismini "Harekât-ı Milliye Redd-i İlhak Heyet-i Merkeziyesi" şekline çevrilmesine karar vermişti (Kongre Kararları Madde : 6). Kongre, Erzurum Kongresi'nde olduğu gibi bir "Heyeti Merkeziye" belirlemiştir. Bu açıdan bakıldığında II.Balıkesir Kongresi Erzurum Kongresi'ne benzetilebilir.

Balıkesir Kongresi'nin kararlaştırdığı Heyet-i Merkeziye üyeliklerine Hacim Muhittin ve Gönenli Osman Beyler ile Soma eski müftüsü Hafız Osman, Yörükzâde İbrahim, Kadîrzâde Kâmil Efendilerin yanısıra İzmir Türk Ocağı üyesi Vasıf Bey seçilmişlerdir. Bu heyetin yetkilerini belirlemek üzere 26 Temmuz 1919 günü Sultanî binasında 61 nci Fırka Komutanı Kâzım (Özalp) Bey'in de katıldığı bir toplantı yapılmıştır. Ayrıca bu toplantıda Maliye Müfettişlerinden Muvaffak ve İhsan Beyler ile Keçecizade Hüsnü ve Hamdi Bey (Akbaş Kahramanı) bulunmuştur. (34)

İkinci Balıkesir Kongresi'nin toplanmasından evvel Batı Anadolu'da Yunan ilerlemesi büyük bir hız kazanmıştır. Diğer bir gelişme de 23 Temmuz 1919 tarihinde Erzurum Kongresi'nin toplanmasıdır.

İkinci Balıkesir Kongresi 26 Temmuz 1919 günü, Hacim Muhiddin (Çarıklı), 61 nci Alay Komutanı Kâzım (Özalp), Vasıf (Çınar), Mustafa Necati, Hüsnü ve Kuva-yı Milliye Komutanlarından Hamdi (Akbaş Kahramanı) Beylerin öncülü-

(34) Kongre Kararları için bakınız: Çarıklı, s.470.

günde toplandı. (35) Kongreye 48 delege katıldı. Kongrenin toplanma amacı şu şekilde ifade edilmektedir:

"Kongrenin maksat ve gayesi istihlâs-ı vatandır (vatanın kurtarılması). Her ne suretle olursa olsun, siyasetle iştigali (uğraşı) nefretle reddeder!" (36) Kongrenin toplanma gerekçesinde ileri sürülen "Balıkesir'de Yunan tecavüzatına karşı müdafaa ve mücadelâtı tevhid ve tesbit etmek" olarak benimsenmiş niteliğinden dolayı, bu kongrenin mahallî bir kongre olduğu anlaşılmaktadır. İkinci Balıkesir Kongresi başkanlığına Hacim Muhiddin, başkan vekilliklerine Mehmed Vehbi (Balıkesir), Sabri Beyler, kâtipliklerine ise Abdülgafur (Giresun-Savaştepe) ve Hasan (Burhaniye) Efendiler seçilmişlerdir.

İkinci Balıkesir Kongresi, Batı Anadolu'da çok geniş bir alanın merkezi olmayı ve Millî Mücadele yanlısı grupları bir çatı altında toplamayı başarmıştır. Kongre Kuzeybatı Anadolu'da mahalli birliği sağlamış, yerel nitelikli bütün Hareket-i Milliye Redd-i İlhak Heyetlerini kendi kurduğu Heyet-i Merkeziye'ye bağlamıştır.

Üçüncü Balıkesir Kongresi (16-22 Eylül 1919)

Üçüncü Balıkesir Kongresi 16 Eylül 1919 günü çalışmalarına başladı. Kongre başkanlığına Hacim Muhiddin, yardımcılıklarına Vehbi (Bolak) ve Hoca Mehmed Beyler, kâtipliklerine Vasıf ve Hilmi Beyler getirildiler. Kongrenin ikinci günkü oturumuna Fransız Yüzbaşı Leksa, Tercüman Mösyö Mauricee'in yanı sıra Bandırma'da bulunan başka bir Fransız Mösyö Richard ile İstanbul'dan Cemi ve İsmail Suphi Beylerde misafir olarak katılmışlardır.

18-22 Eylül 1919 tarihlerinde yapılan oturumlarda:

1. Menzil teşkilâtı ve görevleriyle ilgili yönetmelik,
2. Alayşehir Kongresi'nde kabul edilen "Harekâtı Milliye Redd-i İlhak Teşkilâtı Yönetmeliği,
3. Millî alay komutanlarının ve menzil müfettişlerinin seçimi,
4. Büyük Anadolu Kongresi'ne katılacak delegelerin seçimi,

(35) Türk İstiklâl Harbi; Batı Cephesi, s.207.

(36) Çarıklı; s.112.

5. Encümen-i Müdüran (Müdürler Komisyonu) üyelerinin seçimi,

6. Merkez Heyeti Yönetmeliği,

7. Merkez Heyeti üyelerinin seçimi gibi konular ele alınıp sonuçlandırıldı. (37)

Merkez Heyeti üyelerinin belirlenmesi için yapılan seçim sonunda Hacim Muhiddin, Vasıf, Köprülü Hamdi, Osman ve Hoca Mehmet Beyler kazandılar.

Kongre, 22 Eylül 1919 tarihinde öğleden sonra Müftüzâde Abdülgafur Efendi'nin duasıyla çalışmalarına son verdi.

Balıkesir'de kongre çalışmaları sürdürüldüğü sırada, Anadolu'da da önemli olaylar gelişmekteydi. Bunlar içinde en önemlisi 4-11 Eylül 1919 tarihleri arasında toplanmış olan Sivas Kongresi'dir. Bu kongre dağılmadan önce, kongrenin yetkilerine sahip onun adına hareket edecek ve onun adına her türlü girişimlerde bulunacak bir "Temsil Heyeti" seçmişti. Mustafa Kemal Paşa da bu heyetin başkanlığına getirilmişti.

Sivas Kongresi çalışmalarını bitirdikten sonra Mustafa Kemal temsil heyeti başkanı sıfatıyla vilâyetlere ve askerî komutanlara iki genelge gönderdi. Bu genelgede:

Anadolu'da gerektiğinde olağanüstü bir kongre toplanması,

Derhal seçimlere gidilerek Millî Meclis'in toplanması gibi konularda duruluyordu. (38)

Balıkesir Kongresi'nde Mustafa Kemal Paşa'nın genelgesinde sözü edilen umumî kongreye gönderilecek delegeler konusunda hararetli konuşmalar yapıldı. Neticede, delegelerin kongre tarafından seçilmesine karar verildi. Yapılan oylama sonucunda Ses Gazetesi sahibi Hasan Basri, Hacim Muhiddin, Manisa Belediye Başkanı Bahri, Soma Delegatesi Hafız Mehmet, Edremit eski Kaymakamı Köprülü Hamdi Beyler seçildiler. (39)

Balıkesir Redd-i İlhak Cemiyeti bundan sonra Sivas temsil heyeti ile ilişkilere başlamıştı.

(37) Bu yazılar için bkz. Çarıklı, s.214-218.

(38) Atatürk; Nutuk, c.III, "Vesikalar" Onbeşinci Basılış. İstanbul 1982, s.950.

(39) Çarıklı; s.63.

Sivas'taki temsil heyeti ve onun başında bulunan Mustafa Kemal Paşa millî hareketin odak noktası olmaya başlıyordu. Temsil Heyeti iç ve dış düşmanlara karşı birlikte ve tek cephe halinde hareket etmenin gerekliliği üzerinde duruyor ve bu noktada taviz vermek istemiyordu. Temsil Heyeti'nin 14 Ekim 1919 tarihinde Balıkesir'de bulunan 14 ncü Kolordu Komutanı Vekili Albay Kâzım (Özalp) Bey'e gönderdiği bir telgrafta, bu duyarlılık açık bir şekilde belirtilmiştir. Bu telgrafta:

Balıkesir Redd-i İlhak Cemiyeti Başkanı Hacim Muhiddin imzasıyla Ekim ayının yirmisinde toplanacak bir kongreye delege istendiğinden söz edildikten ve bu tür çalışmaların vatanın muhtaç olduğu birlik ve iç düzen bakımından sakıncalı bulunduğunu belirttikten sonra, bütün derneklerin Anadolu ve Rumeli Müdafaa-yı Hukuk Cemiyeti temsil heyeti ile doğrudan doğruya temasının "kesin zorunlu bulunduğunun" gerekenlere duyurulması ve bunun güvence altına alınması isteniyordu. (40)

Bu tel, Balıkesir millî teşkilâtınca üzüntü ile karşılandı. Teşkilât başkanı Hacim Muhiddin Bey "Ekim ayının yirmisinde kongre toplanacağına dair hiçbir yere yazı yazmadığını ve tebligatta bulunmadığını, Sivas Temsil Heyeti'ne yanlış haberler aksettirildiğine dair" Temsil Heyeti Başkanı Mustafa Kemal Paşa'ya bir yazı gönderdi. (41)

O sırada 14 ncü Kolordu Komutanlığı'na vekalet etmekte bulunan Albay Kâzım (Özalp) Bey de Sivas Temsil Heyeti'nin şüphesini gidermek ve Balıkesir Merkez Heyeti'nin içtenliğine Mustafa Kemal Paşa'yı temin etmek gereğini duymuştur. Bu amaçla gönderdiği telgrafta; "Temsil Heyeti'nin gerek seçimler, gerek sair hususlarla ilgili kararlarının tatbiki için Karesi (Balıkesir) Merkez Heyeti'nin içtenlikle nüfuzunu kullanmakta olduğuna itimat buyurulmasını rica etmekteydi. (42)

Köprülü Hamdi Bey'in de üyesi olduğu Balıkesir ve Saruhan ve Havalisi Harekât-ı Milliye Redd-i İlhak Merkez Heyeti'nin 1919 yılı Ekim ayının ikinci yarısıyla Kasım ayı başlarında en çok mebus seçimi, silâh ve asker tedariki, Ahmet Anzavur ayaklanması ve Yunanlıların Soma, Salihli ve Bozdağ cephelerinde yaptıkları saldırılar uğraştırmıştır.

(40) a.g.e.; s.90.

(41) a.g.e.; s.91.

(42) a.g.e.; s.92.

Balıkesir Merkez Heyeti daha çok kuzeybatı cephesinin asker ve cephane açısından desteklenmesiyle uğraşıyordu. Bu amaçla da cephenin insan sayısı açısından kuvvetlendirilmesi için bir ara Bandırma-İzmir arasında bulunan henüz işgal altına girmemiş bölgelerdeki hükümlülerden yararlanılması bile düşünülmüştür. Bu amaçla hapishanelere gönderilen genelde milis kuvvetlerine katılmayı imza vererek ya da parmak basarak yeminle taahhüt eden hükümlerden, iyi ahlaklı olanların derhal saliverilmesi bildirilmiştir. Bu genelge üzerine adı geçen yerlerdeki hapishanelerin tamamına yakın bölümü boşalmıştır. (43)

Balıkesir Kongrelerinde önemli kararlar alınmıştı. Bu kararlardan en önemlisi Anadolu'daki Heyeti Temsiliye ile muharebe edilerek Redd-i İlhak adının bundan sonra Müdafaa-yı Hukuk olarak değiştirilmesinin kabul edilmesidir. Bu suretle bütün Anadolu'nun ortak bir amaç uğrunda topyekûn bir halde hareket ettiği ve bu kutsal amaca ulaşmak için Türk milletinin aynı heyecanla mücadeleye atılmış olduğu ilân ediliyordu. Balıkesir Kongresi bu arada Soma, Aydın, Ödemiş, Ayvalık, İvrindi, Akhisar ve Salihli cephelerinde Yunan ordusuna karşı kazanılan zaferlere yardımcı olduğu gibi, Yunan askerlerinin ve yerli Rumların masum halka yaptığı vahşiyane hareketleri protesto için Balıkesir'de bir de miting tertiplemişti. 28 Kasım 1919 tarihinde yapılan ve "İzmir Mitingi" olarak tanınan miting, Müftü Efendi'nin güzel bir konuşması ile başlamıştır. Sonra kürsüye Vehbi Bey (Bolak) gelmiştir. Vehbi Bey Wilson Prensiplerine uyulmadığından, altı ay önce Türklerin şaşkınlığı arasında Yunanlıların İzmir'i işgal ettiklerinden, işgal sırasında yapılan zulüm ve cinayetlerden söz ettikten sonra şöyle devam etmiştir:

"Efendiler bir fert, bir millet ölümü göze almazsa yaşayamaz. Onlar yaşamak için ölmekten çekinmezlerse esir edilemezler. Biz de memleket için gerekirse ölmeğe kesinlikle karar verdiğimiz için aylardan beri silâhımız, dişlerimiz ve tırnaklarımızla Yunan zulmüne karşı direniyoruz."

Vehbi Bey'den sonra Vaşif Bey (Çınar) söz aldı. Uzun ve heyecanlı bir konuşma yaptı, o da sözlerini şöyle bitirdi:

(43) Naci Sadullah Sander; İstiklâl Savaşının İlk Cephesi Nasıl Kuruldu? Cumhuriyet Gazetesi, 5 Haziran 1968.

"Bu gün Balıkesir'de belediye önünde derin bir millî heyecan ile toplanan on binden fazla Türk-Müslüman adına aşağıda imzası bulunan miting heyetinden şu kararlarımızın bütün cihan medeniyetine acele duyurulmasını istiyoruz:

1. İzmir, ezici bir nüfus çoğunluğu, topraklara ve mülklere gerçek sahipliği, inkâr edilemeyecek tarihi ve medeni haklarıyla tamamen Türk'tür. Milletlerin hak ve mutluluğu adına meydana gelen ve milyonlarca insanın yok olmasına sebep olan genel savaştan sonra İzmir'in Yunan işgali altında bırakılması kadar feci bir zulüm örneği gösterilemez.

2. Türk, Yunan yönetimi altında yaşayamaz. Türk, bu gerçeği Umumi Harbin felâketlerinden bitkin çıktığı halde altı aydan beri döktüğü kanlarla yaptığı fedakârlıklarla kesin olarak ispat etmiştir.

3. Seksen bin İslâm muhacirinin sefalet manzarası, namuslarına tecavüz edilen binlerce kadının matem sesleri karşısında Avrupa medeniyet dünyası hâlâ kayıtsız kalacaksa, Türk için silâhı başında her neye mal olursa olsun ölmekten başka çare yoktur.

4. Müttefiklerin yüksek meclisinin geçici Yunan işgalinin devamını karar altına alması halka karşı gösterilen en büyük zulümdür. Türk milleti bunu şiddetin, zorbalığın bir sonucu olarak kabul eder ve bilmek zorundadır ki Umumi Harp başlangıcından beri İtilâf Devletleri'nin ilân ettikleri bütün yüce kurallara rağmen dünyada milletlerin varlığı ancak kuvvet ve silâh ile sağlanabilecektir.

5. Türk milleti Anadolu'nun kalbi olan İzmir'ini kurtarmak için her türlü fedakârlığı göze alacak ve Yunanlıların işgal alanının sınırlanıp sınırlanmaması bu karar üzerine etki yapamayacağından, amacına doğru ateşli bir kararlılıkla yürüyecektir. (44)

Bu bildirinin altında Merkez Heyeti üyelerinden Vehbi (Bolak), Vasıf (Çınar), Köprülülü Hamdi, Belediye Başkanı Keçecizade Hafız Emin, eşraftan Arabacızade Hafız Mehmet ve Tirelizade Sabri Beylerin imzaları bulunuyordu.

1 Ocak 1920 tarihinde Osmanlı istiklâl gününün kutlanması sırasında Yunan işgali protesto edilmiş, tören

(44) Türk İstiklâl Harbî Batı Cephesi; II ncı cilt, 2 ncı kısım, Ankara, 1965, s.354.
Özalp; s.76-77.

sırasında konuşmacılar "milletin bağımsızlığı için hiçbir feda-kârlıktan kaçınılmayacağını" belirtmişlerdir. Lise Müdürü Refet Bey Komutanlık Dairesi önünde yaptığı konuşmada, Türklerin vatanlarını Yunan işgalinden kurtarmaya kararlı olduklarını, bu hususta karşılarına çıkacak her türlü engeli aşacaklarını ve her türlü kuvvete karşı koymayı en şerefli bir görev sayacaklarını dile getirdi. (45)

Törende Köprülülü Hamdi Bey de bir konuşma yaptı ve şunları söyledi:

Muhterem Efendiler! İstiklâl günümüz münasebetiyle halkımızın gösterdikleri galeyan Kuva-yı Milliye'nin geleceği için büyük ümitler veriyor. Kuva-yı Milliye, adından da anlaşılacağı üzere milletin cesaretinden doğmuş bir kuvvettir. İnşallah pek yakında daha faydalı neticeler elde ederiz. Kuva-yı Milliye'ye karşı gösterilen teveccühler liyâkatimizin üstündedir. Heyet-i Milliye'nin nâciz bir ferdi olarak tebriklerinize şükranlarımı arzederim. (46)

Toplantı, bir miting havası ve coşku içinde sona ermiştir. Bununla ilgili olarak Mustafa Kemal Paşa, Balıkesir Merkez Heyeti'ne şu telgrafi göndermiştir:

"Bu gün, Osmanlı istiklâl günü olmak münasebetiyle arz-ı tebrikat eyler bu vesile ile vatanımızın salâhının devamı ve devlet ve milletimizi altı asırlık şanlı istiklâli ile saadete mazhar eylemesini (eriştirmesini) Cenâb-ı Hak'dan diler ve bu ulu günün saadetini idrak eden bütün milletdaşların yekdiğerini (birbirini) tebrika şitâb eylemelerini (birbirlerini tebrik etmede acele etmelerini) temenni eyleriz. (47)

2. Akbaş Cephaneliği Baskını Olayına Kadar Hamdi Bey

Hamdi Bey 1886 yılında Makedonya'nın Köprülü kasabasında doğdu. Onun için de "Köprülülü Hamdi Bey" olarak anılmaktadır. Babası Kolağası (Kıdemli Yüzbaşı) İbrahim Bey'di.

Hamdi Bey küçük yaşta yetim kalmış, dayısı tarafından yetiştirilmiştir. Hamdi Bey ilk öğrenimini Köprülü kasabasında, orta öğrenimini Üsküp İdadisi'nde yaptı. Orta öğrenimi tamamladıktan sonra yüksek öğrenim yapmak üzere İstanbul'a gitti ve Mülkiye Okuluna (bu günkü Siyasal Bilgiler Fakültesi)

(45) Özalp; s.80.

(46) İzmir'e Doğru Gazetesi; Balıkesir 1919, Sayı 14.

(47) İzmir'e Doğru Gazetesi; Balıkesir 1919, Sayı 15.

girdi. Bu okulda iken önemli olaylara tanık oldu. Bu olaylardan biri ve en önemlisi memleketin yeniden meşrutiyet yönetimine kavuşmasıydı.

Hamdi Bey meşrutiyet rejiminin kabulünden sonra mülkiye öğrenimini bitirdi. Bu arada yirmi dört yaşında idi. Memurluk görevine başlamadan önce gönüllü olarak İhtiyat Zabıt Mektebi (Yedeksubay Okulu)'ne girdi. Buradan asteğmen olarak çıktı. (48)

Hamdi Bey memurluk hayatına Balkan Savaşları sırasında Kosova Maiyet Memurluğu görevi ile başladı. Kendini bir anda bu savaşın içinde buldu. Yedeksubay olarak vatan savunmasına çağrıldı. Bu sırada Vardar Ordusu Sırlara karşı Kumanova, Pirlepe ve Manastır'da savaşlar veriyordu.

Hamdi Bey, Kumanova'yı Sırlara karşı savunan Cavit Paşa(*) kuvvetlerinde görevlendirildi. Muharebeler çok çetin geçmekteydi. Bir süre sonra Vardar ordusu düşman baskısına dayanamadı ve Berat yakınlarına çekildi. Orduda disiplin kalmamış, birlikler hemen dağılmıştı. Düşman kuvvetleri ağır basıyordu. Onların güneye inmesini engellemek üzere subayların bazıları etraflarına topladıkları gönüllülerle çete muharebelerini giriştiler.

Hamdi Bey'in bulunduğu cephede de Sırlar ağır basıyordu. Ortaya çıkan bu olumsuz gelişme üzerine Hamdi Bey de çete muharebelerine başladı. Kendisine katılan iki yüz kişilik bir kuvvetle etrafını çeviren düşman kuvvetlerini yarmaya muvaffak oldu. Dağlara çekildi. Arkadaşlarıyla birlikte uzun süre düşman kuvvetlerine karşı çete muharebeleri vere vere Edirne'ye geldi ve burada Edirne'yi Bulgarlara karşı savunan Şükrü Paşa kuvvetlerine katıldı. Edirne, kahramanca savunulmasına rağmen Bulgarların eline düştü.

Hamdi Bey şehrin düşmandan geri alınmasından sonra yeniden memurluk hayatına döndü. Edirne Polis Müdürlüğü İdarî Bölüm Başkanlığı'na getirildi. Daha sonra da Demirköy ilçesi kaymakamlığına atandı. (49) Burası Istranca dağlarının kuzey eteklerinde Bulgaristanla sınırı bulunan bir ilçe merkeziydi. Edirne vilâyetine bağlıydı.

(48) Ali Çankaya; Mülkiye Tarihi ve Mülkiyeliler, Ankara 1954, c.II, s.685-690.

(*) Kumonova Muharebesinde 6 ncı Kolordu Komutanı.

(49) Kâmil Su; Köprülülü Hamdi Bey ve Akbaş Olayı, s.9.

Hamdi Bey, burada da başarılı çalışmalar yaptı. Özellikle Bulgar komitacılarına karşı kazandığı başarılar onun ününü artırmıştı. Hatta, dönemin Edirne Valisi Hacı Ali Bey'i de Bulgar çetelerinin baskınından kurtarmıştı. (50)

Hamdi Bey'in Demirköy Kaymakamlığı sırasında Birinci Dünya Harbi çıktı. Bir süre sonra Osmanlı Devleti de bu savaşa katıldı. Hamdi Bey, Kaymakam olduğu için bu savaşa katılmadı. Savaş çıktıktan bir süre sonra Demirköy Kaymakamlığı'ndan Malkara Kaymakamlığı'na atandı (1915). Bir süre sonra da Keşan Kaymakamlığı'na nakledildi (1916). Müttefiklerin Çanakkale Boğazı'nı geçmek istedikleri bir sırada ve ondan sonra sürdürülen Gelibolu yarımadası savaşları, Anafartalar çatışmaları sırasında Trakya ilçelerindeki görevinden dolayı muharebelerin bu bölgelerde yarattığı heyecanı yakından yaşadı.

Mondros Mütarekesi imzalandığı sırada Hamdi Bey, Edremit Kaymakamı bulunuyordu. Keşan'dan sonra Balıkesir'in Sındırgı Kaymakamlığı'na atanmış, oradan da Edremit Kaymakamlığına nakledilmişti.

Edremit, Balıkesir Mutasarrıflığı'na bağlı bir ilçe merkezi idi. Hamdi Bey göreve başladıktan sonra kasabanın fertleriyle ilgilendi. Kasaba ileri gelenleriyle öğretmenlerinin yardımıyla Edremit Dar-ül Eytamı (Edremit Yetimler Yurdu) ı kurdu. Edremitli gençlerin yardımlarıyla Dar-ül Eytam'ın bir odasında Edremit İdman Yurdu'nu kurdu (25 Nisan 1918). İdman Yurdu daha sonra Gençlik Kulübü adıyla çalışmalarını sürdürmüştür. (51)

Hamdi Bey, basının savaşın kazanılmasında büyük katkı ve yararı olacağına iyice inanmıştı. Bu yüzden bu konuda da çalışmalar yaptı.

Hamdi Bey'i yakından tanımış olan Ruhi Naci Sağdıç'ın anlattığına göre, genç kaymakam Dar-ül-Eytam (Yetimler Yurdu) ve İdman Yurdu'ndan başka, Edremit'te bir basım evi kurulmasına, bir gazete çıkarılmasına da öncülük etmişti. (52)

Mondros Mütarekesi'nin imzalanmasından sonra Rum azınlıklar, her yerde ibret verici taşkınlıklara başlamışlardı.

(50) a.g.e.; s.12.

(51) a.g.e.; s.17.

(52) Zeynel Kozanoğlu; Hamdi Bey ve Akbaş Baskını, Ankara, 1970, s.9-10.

İstanbul'da çıkan Rumca gazetelerde, İstanbul'a gelecek müttefik donanması arasında birkaç Yunan gemisinin bulunacağı Venizelos'un İstanbul'a geleceği gibi kışkırtıcı yazılar ve resimler yayınlanıyordu. Diğer tarafta Rumların Türklere karşı başlattığı tedhiş hareketleri daha çok Ege kıyılarıyla, Tekirdağ ve Marmara bölgesinde yoğunlaşmıştı. Rum çetelerinin bu hareketlerinin anlam ve amacı korku salarak bölgedeki Türk halkının öteye beriye dağılmaları, yerlerine adalardan ve Yunanistan'dan getirilecek Rumların yerleştirilmesini sağlamaktı. Bu çalışmalar Yunanlıların Batı Anadolu'yu Yunanlaştırmakla ilgili iskân politikalarının bir parçasıydı. Rumlar, Yunan iskân politikasının uygulanması ile ilgili olarak mütarekeden sonra yavaş yavaş memlekete sokulmaya başlamıştı. Bunlar Yunan emellerine hizmet edecek şekilde eğitim görmüş kimselerdi. (53) Kuva-yı Milliye'de çalışan Hamdi Bey'in diğer Kuva-yı Milliyeciler gibi bu tip hareketlere karşı tedbirler aldığı bilinmektedir. Bu arada Edremit'ten giden veya mübadele edilen Rumlar da yavaş yavaş dönüyorlardı. Bunların Edremit'te yarattığı huzursuzluğu Hamdi Bey önlemeye çalışıyordu.

Hamdi Bey'in Edremit Kaymakamlığı sırasında karşılaştığı olaylardan biri de, mütarekeden sonra İngiliz temsilcisi olarak Ayvalık'ta görev yapan Atkinson isimli bir İngiliz yüzbaşısı ile görüşmesidir.]

İngiliz temsilci Edremit halkının İngiliz mandası istediğini, resmî bir sıfatla Hamdi Bey'in bu konudaki düşüncelerini öğrenmek istemekteydi. Hamdi Bey temsilciye böyle bir isteğinin olmadığını söylemiş, bunun üzerine de temsilci Edremit'ten ayrılmıştır.

Köprülülü Hamdi Bey'in Edremit Kaymakamlığı sırasındaki bir başka olay da Edremit, Burhaniye ve Havalisi Müdafaa-yı Hukuk-u Milliye Cemiyeti'nin kuruluşudur. "Yüzbinlerce Türk'ün son zamanlarda tehdit altında görülen haklarını gereğine göre türlü vasıtalarla başvurarak korumak üzere Edremit'te "Edremit, Burhaniye ve Havalisi Müdafaa-yı Hukuk-u Milliye Cemiyeti" kuruldu (4 Mart 1919). (54) Cemiyet çalışmaları her türlü kişisel ve parti düşünceleri bir yana bırakılarak vatanın yüksek çıkarlarının korunması amacına yönelmişti. Hamdi Bey de bu cemiyetin kurucuları arasındaydı.]

(53) Tansel; s.174-175.

(54) Su; s.29.

Cemiyetin ilk çalışmalarından biri Edremit mitingini tertiplemek olmuştur. Yapılan konuşmalarda İzmir'in işgali olayı protesto edilmişti. Mitingten sonra üst makamlara telgraflar çekildi. Yabancı temsilciliklere notalar verildi. (55) Mitingten sonra Edremit'te Hamdi Bey'in başkanlığında bir toplantı yapıldı. Toplantıda meydana gelecek bir Yunan işgali karşısında izlenilecek tutum belirlendi. Neticede Kaymakam Hamdi, Salih Reiszade Muammer, Seyyitzade Seyyit, Hacı Eşref Beylerden oluşan bir heyet çalışmaları yürütecekti. (56) Bu çalışmalar İstanbul Hükûmeti'nin gözünden kaçmamıştı. Hükûmet bu türlü çalışmaları zararlı görmekteydi. Kısa bir süre sonra Hamdi Bey görevinden alındı. Yerine Kaymakam Vekili Kadı Mansur Efendi getirildi. (57) Hamdi Bey kaymakamlık görevinden alındıktan sonra Burhaniye ilçesine gitti. Burhaniye'de bir milis kuvveti meydana getirmeye çalıştı. Hamdi Bey bu işi Balıkesir Heyet-i Merkeziyesi adına sürdürecekti. Güvendiği kişilerle iş birliği yapıyordu. Artan Yunan tehlikesini işaret ederek derhal gerekli tedbirlerin alınmasını etrafına sürekli olarak söylüyordu. Bu çalışmalardan olumlu neticeler alınmıştır.

Hamdi Bey'in çalışmaları kendisini sevenler tarafından takdirle karşılandığı halde muhaliflerini rahatsız etmekteydi. Hatta muhalifleri Edremit Kaymakam vekili Kadı Mansur Efendi'yi onun aleyhine kışkırtmışlardır. Ayrıca muhalifleri Hamdi Bey'in teşkilât kurmasını, milis kuvvetlerini derlemesini, devletin kanunlarına aykırı olduğu gerekçesiyle hükûmete şikâyet etmişlerdir. Ancak, muhaliflerinin çalışmaları onu yolundan döndüremedi. Bütün bu olanlar Hamdi Bey'in kişiliğinde önemli değişikliklere yol açtı. Her ne kadar halk tarafından seviliyorsa da memurluktan ayrıldıktan sonra kendisine düşman olanların hareketlerini dikkate alarak, uyanık bulunmak gereğini hissetti. Bir tedbir olarak, Burhaniye'ye geldikten sonra kılık ve kıyafetinde değişiklik yapmış, sakal bırakmış silâhlı gezmeyi alışkanlık haline getirmiştir.

Hamdi Bey'in Burhaniye'deki çalışmaları sırasında önemli bir olay meydana gelmişti. Bu olay 15 Mayıs 1919 tarihinde İzmir'in Yunanlılar tarafından işgaliydi. Bu acı olay bir anda bütün yurda yayılmıştı. Aydın, Manisa, Denizli ve Balıkesir gibi yakın merkezlerle bunlara bağlı ilçe ve köylerde heyecan ve korku vardı. İşgal karşısında vatanseverler bir

(55) Kozanoğlu; s.17-18.

(56) Su; s.30.

(57) a.g.e.; s.33.

şeyler yapabilmek için çabalıyorlardı. Ancak, bir liderden yoksun olmaları gerektiği şekilde örgütlenmelerini engelliyordu.

İzmir'in işgali haberi Edremit'te duyuldu. İzmir Redd-i İlhak Cemiyeti memleketin her tarafına ve bu arada Edremit postahanesine çektiği telgrafta; "...İşgal başladı. İzmir ve mülhakatı ayakta ve heyecandadır. İzmir, son ve tarihi gününü yaşıyor. Son umudumuz milletimizin göstereceği mukavemete bağlıdır. Mitingler yaparak, telgraflarla, her yere başvurunuz. Vatan ordusuna iltihaka hazırlanınız, vakar ve sükûnetinizi muhafaza ederek, kimsenin incinmemesine dikkat ve itina edilmelidir"(58) demektedir.

Telgrafın alınması üzerine [Hamdi Bey Burhaniye'de derhal çalışmalara başladı. Yunan işgaline karşı teşkilatlanma-ya karar verildi. Müderris Şükrü Efendi'nin başkanlığında bir "Redd-i İlhak Heyeti" kuruldu. Ayrıca kasabanın içgüvenliği için de bir devriye kurulması kararlaştırıldı. (59)] 7

Burhaniye'de bu çalışmalar olurken Edremit'te de çalışmalar başlamıştı. Edremit ileri gelenleri İdman Yurdu salonunda toplanmışlardı. Toplantıya Seyyitzade Seyyit başkanlık ediyordu. Toplantıda gönüllü asker ve para toplanması kararlaştırıldı. Ayrıca askerlik dairesinin gönüllüler karargâhı yapılmasına, milis postaları meydana getirilmesine iâşe grubunun kurulması, Akçay iskelesine bir miktar kuvvet gönderilmesine de karar verilmişti. (60)

Burhaniye Redd-i İlhak Heyeti kurulduktan sonra Hamdi Bey milis örgütü meydana getirmek için çalışmalarına hız verdi. Ancak silâh ve cephaneye ihtiyaç vardı. Burhaniye jandarma deposunda 200 kadar silâh bulunuyordu. Bu silâhlar Balıkesir'e gönderilmek istenmişti. Hamdi Bey, Depo Komutanı Hüsnü Bey'le görüşerek bu silâhların kendisine verilmesini teklif etti. Ancak, Hüsnü Bey üst makamlara karşı sorumluluk taşıyordu, bunu bertaraf etmek için şöyle bir plân yapılmasına karar verildi. Hamdi Bey, depoyu basacak silâhları alacaktı. Hüsnü Bey de eğer sorguya çekilirse bu işi Hamdi Bey'le adamlarının yaptığı cevabını verecekti. (61)

Bu arada, Yunan işgali İzmir dışına doğru yayılmaya başlamıştı. Ancak, işgal süratle gelişmemiştir. Bunda da

(58) Türk İstiklâl Harbi Batı Cephesi; s.63.

(59) Kozanoğlu; s.24-25.

(60) Gıyas Yetkin, Edremit Halkevi Neşriyatı, 1938, s.178.

(61) a.g.e.; s.179.

Urla'daki milis kuvvetlerin tepkisinin önemli payı olmuştur. Milis kuvvetlerin direnişini gören Yunanlılar, daha temkinli harekete başladılar. Yunanlılar Paris Barış Konferansı'nın kararını beklemeden yayılma hareketine geçtiler. 28 Mayıs tarihinden 12 Haziran tarihine kadar Ayvalık, Turgutlu, Nazilli, Akhisar ve Bergama'yı işgal ettiler. İşgal için ileri sürdükleri sebep ise hep aynıydı. "Türk asker kaçakları köylerdeki Türklerle birleşerek yerli Rumları katliama hazırlanmaktadırlar. Buna engel olmak için işgalin yavaş yavaş içerilere doğru genişletilmesi gerekiyor..." (62)

Halbuki bu yeni durum, Amiral Calthorpe'un hükûmetine verdiği 24 Mayıs 1919 tarihli raporuna ters düşüyordu. Calthorpe raporunda; "Hiçbir Yunan askerinin Anadolu içine girmesine izin verilmemelidir" diyordu. Ancak, yukarıdaki işgal sebebini ileri süren Yunanlılar, gün geçtikçe yayılmalarını sürdürüyorlardı. Torbalı, Menemen, Bayındır, Selçuk kasabalarının işgalinden sonra Ayvalık ve Bergama'nın da işgaline başlanmıştı.

Yunanlıların Ayvalık'ı işgal edecekleri haberi Hamdi Bey'i ve 172 nci Alay Kumandanı Ali Beyi (Çetinkaya) harekete geçirdi. Ayvalıklı Rumlar öteden beri faaliyette bulunuyorlardı. Ali Bey gerekli tedbirleri aldı. Depolarda bulunan silâh ve cephaneyi gerilerde güvenli yerlere göndermeye başladı. Ancak, elde bulunan silâh ve cephaneler yetersizdi. O sırada Akhisar'da bulunan 14 ncü Kolordu Komutan Vekili Albay Bekir Sami Bey'e gönderdiği raporda "İzmir'in işgalinden sonra Ayvalık'ta Rumların Müslümanlara karşı olan düşmanca tutumlarından cezaevindeki tutuklu Rumları salıvermeye giriştiklerinden" söz ettikten sonra "bölgede sıkıyönetim ilân etmek zorunluluğu duyduğunu bildirmiştir. (63) Ayrıca alınan tedbirlere rağmen alayın yine de silâh ve cephaneye açısından kuvvetlendirilmesine ihtiyaç bulunduğuna da işaret etmiştir. Ancak Ali Bey, kolordudan olumlu bir cevap alamamıştır. Bunun üzerine Ali Bey emrindeki 24 subay ve 150'ye yakın erle düşmana kendi imkânları ölçüsünde karşı koymak zorunda kalmıştır. (64)

(62) Türk İstiklâl Harbi Batı Cephesi; s.80.

(63) Tansel; s.264.

Ali Fuat Cebesoy; Milli Mücadele Hatıraları, İstanbul, 1953, c.1, s.127.

(64) Tansel; s.264.

Ali Bey Ayvalık 'ın savunulmasında Hamdi Bey'le de iş birliği yapmıştır. Ayvalık'ın işgali karşısında yapılacak işler hususunda Ali Bey'le Hamdi Bey Ayvalık yakınlarında 23 Mayıs 1919 tarihinde buluştular. Bu buluşmada Yunanlıların Ayvalık'ı işgali halinde alınacak tedbirler görüşüldü. Ali Bey, Burhaniyelilerden de milis kuvveti istedi. Ayvalık'ın işgali halinde ise, cephenin kasabanın arkasındaki zeytinliklerde kurulacağından bahsetti. (65) Bu şekilde hareket Ayvalık'ta Rumların sayısının kalabalıklığından kaynaklanıyordu. Bunların Türk savunmasını engelleme ihtimali yüksekti.

Yapılan görüşmeden sonra Hamdi Bey Burhaniye'ye döndü. Burhaniye'de kısa sürede dört bölükten meydana gelen millî bir tabur meydana getirildi, yönetimi Hamdi Bey'e bırakıldı.

Ayvalık'ın Yunanlılar tarafından işgal edileceği söylen-tileri doğruluk kazanmaya başlamıştı. Yunan savaş gemileri 6 Mayıs 1919 günü Ayvalık açıklarına geldiler. Yunan Komutanı Ayvalık'taki İngiliz temsilcisi aracılığı ile ilçe kaymakamına kasabayı işgal edeceklerini o sebeble, Türk askerinin kasabadan çıkmasını, ancak memurların yerinde kalabileceklerini tebliğ etti. Kaymakam Osman Nuri Bey, İngiliz temsilcisine "Bâb-ı Ali'den emir almadıkça isteklerine uymayacağını" bildirmekle beraber durumu ilgili makamlara da duyurdu. (66)

172 nci Alay Komutanı Ali Bey işgale karşı tertiplerini daha evvel almıştı. Alayın ağırlıklılarıyla Ayvalık telgrafhanesinden söktürdüğü haberleşme malzemesini Ayazment yolu üzerindeki kışlaların yanına taşıtmıştı. İşgale karşı bir tedbir olarak kışlaları yaktırdı. Çakılıbahçe civarında yeni emniyet tedbirleri aldırdı. (67) Yunan birlikleriyle Türk kuvvetleri arasında temas ve çatışma 29 Mayıs sabahı başladı. Bu arada alınan istihbaratlara göre düşmanın asıl çıkarmayı elindeki kuvvetin büyük kısmıyla ilçenin kuzeyinden yapmakta olduğu anlaşıldı. Çatışma öğleye kadar sürdü, şehir düşmanın eline geçti. (68) Ancak, düşman fazla ileriye gitmedi. Halbuki, Yunan Başkomutanlığı işgal kuvvetlerinin ilçeden on iki kilometre ileriye gitmelerini istemişti. (69)

(65) Kozanoğlu; s.27.

(66) Tansel; c.1, s.266.

(67) Erim; s.75.

(68) Türk İstiklâl Harbi Batı Cephesi; s.100-101.

(69) Tayyip Gökbilgin; Milli Mücadele Başlarken, Birinci Kitap, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1965, s.125.

Ayvalık'ın işgali üzerine Heyet-i Vükelâ toplanmıştır. Toplantıda Yunan kuvvetlerine karşı konulmasının uygun bulunduğu kararı alınmıştır. Ayrıca "...Yunanlıların ilerlemesi halinde silâhla karşılık verilmesi"de isteniyordu. (70)

İzmir'in işgali ve bu işgalin İzmir dışına doğru gelişmesi halk kadar Osmanlı Hükûmeti'ni de endişeye sevk etmiş ve Heyeti Vükelâ'da yaptığı toplantıda duyduğu teessürle böyle bir karar almıştır.

Ayvalık'ın işgali üzerine Hamdi Bey, Ali Bey ile telefon görüşmesi yaptı. Bu görüşmeyle Hamdi Bey Ayvalık'taki gelişmelerden haberdar oldu. İlk iş olarak Ayvalık yönünde bir keşif kolu gönderdi. Böylelikle Hamdi Bey 3 Haziran 1919 tarihinden itibaren Ali Bey'le iş birliğine başladı.

Hamdi Bey, Ayvalık'ın düşman işgalinden en kısa süre içinde kurtarılmasını istiyordu. Ali Bey ile iş birliği yaptığı gibi Burhaniye ve Edremit yörelerine haberler göndermişti. Hamdi Bey'in bu çağrısı olumlu karşılanmış, Koyuneli (Hamdi Bey) bucağından Yakup Çavuş komutasında 300 kişilik bir kuvvet hemen gönderilmiştir. Ayvalık'ın işgali Edremit'te protesto ile karşılanmıştı. Edremit'te işgale karşı hazırlıklar başlamıştı. Ruhi Naci (Sağdıç) bu hazırlıklarla ilgili olarak şunları söylemektedir:

"...Ayvalık bölgesinde bulunan Akçay Kıyı Koruma Komutanı Niyazi Mahir ile ikimiz bir senet verdik. İki mavzer alıp cepheye koştuk. Ayvalık'a bir saat uzaklıktaki Keremköy'de Hamdi Bey'i bulduk, silâhlanmış civar köylüler bölük bölük gelip millî kuvvetlere katılıyorlardı..." (71)

Edremit ve Burhaniye çevresinde Hamdi Bey millî kuvvetlerin lideri durumundaydı. Bunda, atak, cesur, millet menfaatlerini herşeyin üzerinde tutma gibi hasletleri önemli rol oynuyordu. Hamdi Bey, Edremit'te işgali protesto için yapılan bir toplantıya katıldı. Toplantıya pekçok kişi katıldı. Gönüllü asker toplama işini hızlandırmak, onların donatımı ile uğraşmak geride kalanlarının durumu ile ilgilenmek üzere bir komisyon meydana getirildi. Genel Başkanlığına Seyyitzade, genel sekreterliğine Ruhi Naci (Sağdıç) Beyler getirildi. Seçimler tamamlandıktan sonra yardım kampanyası açıldı. Kısa sürede on bin lira toplandı. Bu durum, vatanın işgaline karşı vatandaşların nasıl tepki gösterdiğini, aralarındaki ayrılık-

(70) Harp Tarihi Vesikaları Dergisi; Sayı 38, Belge 907.

(71) Kozanoğlu; s.37-38.

ları bırakarak tek bir hedefe, vatanın kurtuluşu hedefine doğru yürüdüklerini göstermesi açısından örnek bir olaydır. Aslında, İstiklâl Harbi'nin ruhunda vatandaşların işgal karşısında bu durumu şiddetle reddetmeleri ve birbirlerine sıkı sıkıya sarılması yatmaktadır.

Toplantıdan sonra Hamdi Bey, Havran'a geçti. Burada Burhaniyeli Müderris Şükrü Efendi bir bölük gönüllü hazırlamıştı. Hamdi Bey bu bölüğü Edremit'e götürdü. Bu durum, Edremitlileri etkiledi. Gönüllü sayısında artış oldu. Toplanan bu gönüllüler cepheye sevk ediliyordu. Hamdi Bey çalışmaları yakından takip ediyordu. Edremit Posta Müdürü Kâzım Bey de haberleşme açısından Hamdi Bey'e yardım ediyordu. Öte yandan aynı yardımlar, bağışlar kabul ediliyordu. Kasabada bulunan fırınlar nöbetleşe çalışıyorlardı. (72)

Yapılan bu çalışmalar olumluydu. Ancak ihtiyaca kâfi değildi. Toplanan kuvvetler de düşmana karşı gelecek bir duruma ulaşamamıştı. 1919 Haziran ayı başlarında Ayvalık cephesinde iki tarafın kuvvet dengesi şu şekildediydi:

172 nci Alay'ın mevcudu 150 idi. Alayda iki makineli tüfek vardı. Bazı kaynaklara göre, millî kuvvetlerin mevcudu 300 civarında idi. Bazılarına göre ise bu sayı 250'yi geçmiyordu. (73) Yunan kuvvetleri ise dört piyade, bir ağır makineli tüfek bölüğü ile bir jandarma takımı, bir topçu bataryasından meydana geliyordu.

Düşmana karşı Ayvalık'ta kurulan cepheyi 172 nci Alay'a bağlı nizamiye birlikleriyle, Edremit, Burhaniye ve Ayvalık ilçeleri halkından toparlanıp düzenlenen millî kuvvetler tutuyordu. Alay Komutanı Ali Bey, cephe komutanlığı görevini de yapıyordu. Hamdi Bey ile Pelitköylü Mehmet Cavit ona bağlı olarak millî kuvvetlere komuta ediyorlardı.

Ayvalık'ın işgali Edremit, Burhaniye ve Bergama bölgesinde endişeyle karşılandı. Halk işgal edilmemiş iç kısımlara doğru göçe başladı. Hatta, 1919 Haziran ayı içinde bu göçenlerin sayısı 50 000 civarında idi. Bunu önlemek için "Men-i Muhaceret Heyeti" (Göçü Önleme Heyeti) Haziran ayı sonlarına doğru bölgeye gönderilmişti.

İslâm ahalinin göçü, o bölgede İslâm nüfusunun giderek azalması, Rumların çoğunluk kazanması gibi zararlı sonuçları

(72) a.g.e.; s.39.

(73) Türk İstiklâl Harbi Batı Cephesi; s.100.

ortaya çıkarabilirdi. Meclis-i Vükelâ (Osmanlı Hükûmeti) bu tehlikeli gelişme karşısında tedbir almak ihtiyacını hissetti. Ayvalık'ta Osmanlı haklarının korunması amacıyla Balıkesir Mutasarrıfı Hilmi Bey'i Yunan işgal kuvvetleri komutanının yanına gönderdi. 2 Haziran 1919 tarihinde yapılan bu görüşmeden olumlu bir netice çıkmadı. (74)

Fakat Türk kuvvetlerinin Ayvalık yakınlarında günden güne artması da yerli Rumları rahatsız ediyordu. Onlar da fırsat buldukça Midilli Adasına göç ederek kendilerini emniyete almak istiyorlardı. Bu sebeble de bu sefer Yunanlılar Türk makamlarına başvurarak anlaşma zemini aradılar. Neticede 5 Haziran 1919 tarihinde Ayvalık Gömeç caddesi üzerinde Belediye Çeşmesi denilen yerde aynı isimle protokol imzalandı. (75) Protokolün imzasından iki tarafta memnun kalmıştı. Protokolün imzasından sonra 14 ncü Kolordu Komutanı Yusuf İzzet Paşa bir telgrafla 172 nci Alay Komutanı Ali Bey ve Kuva-yı Milliye Komutanı Hamdi Bey'i kutladı. Telgrafta şunlar yazılı idi: "...İngiliz temsilcisi ve Yunan Komutanlığı ile görüşerek bölgenizde Yunan harekâtını durdurmaya muvafak olmanız en büyük teşekkürü lâyıktır. Müfrezeniz ve beraberinizdeki Kuva-yı Milliye Komutanı için tarihin kaydedeceği bir başarıdır. (76)

14 ncü Kolordu Komutanlığı'nın telgrafından da anlaşıldığı üzere, Ayvalık'ta düşmana karşı elde edilen başarıda Hamdi Bey'in de rolü olmuştur. Ayvalık cephesinde Yunanlılara karşı direniş hareketinin meydana getirilmesinde ve devam ettirilmesinde onun emeği ve payı büyüktü. 172 nci Alay Komutanı Ali Bey, Ayvalık'ı işgale kalkan Yunan birlikleriyle çatışmaya girdiğinde, Köprülülü Hamdi Bey de emrindeki millî kuvvetlerle hemen onun yardımına koşmuş, Ali Bey'in büyük bir vatanseverlik örneği olan hareketine uzun süre eylemli olarak katılmıştır.

Belediye Çeşmesi protokolü ile geçici olarak Ayvalık cephesinde sükûnet sağlanmıştı. Ancak, Yunanlılar imzaladıkları bu protokole ters düşerek, 14 Haziran 1919 tarihinde Bergama'yı işgal ettiler. Bu olay, bölgede etkili oldu. Bergamalıların

(74) Su; s.64.

Özalp; s.18.

(75) Protokol Hükümleri İçin Bkz. Türk İstiklâl Harbi Batı Cephesi; 1 nci Kısım, c.II, s.104.

(76) Özalp; s.41.

Su; s.66.

pek çoğu Kınık, Turanlı yönüne göç ettiler. Yeni durum cephe değişikliklerine sebep oldu. Bergama ve Soma cepheleri birleştirilerek Soma cephesi adıyla yeni bir cephe meydana getirildi.

61 nci Tümen Komutanı Albay Kâzım Bey'e göre Ayvalık bölgesindeki askerî durum ise şu şekildeydi:

Türk kuvvetleri Ayvalık'ın doğusundaki yakın sırtlarda tertibat almışlardı. bu kuvvetlerin sol yanında Kınık-Soma cephesinde 700 kişiden oluşan birlikler bulunuyordu. Bu birlikler Bergama'yı işgal eden düşman kuvvetlerini tutuyorlardı. Bunların sol kanadında da Akhisar cephesi birlikleri yer alıyordu. Bağyüzü'nde bir makineli tüfek bölüğü ile 101 mevcutlu 1 nci Tabur, 154 mevcutlu 2 nci Tabur vardı. Murat ilinde 100 mevcutlu bir Boşnak bölüğü, 130 mevcutlu Pelitköy ve Havran bölükleri bulunuyordu. Kozak bucağına gelmiş olan 110 mevcutlu iki Edremit bölüğü disiplinsiz olduklarından, ihtiyat olarak Gömeç'e geri gönderilmişti. Aşağıcumalı'da bir miktar kuvvet vardı. Böylece İzmir'in kuzeyinde Ayvalık kıyısından başlayıp Kasaba (Turgutlu) yakınlarında Gediz ırmağına kadar uzanan bir cephe kurulmuştu. İlk zamanlarda üç bölgeye ayrılmış olan bu cephe, sonra birleşerek "İzmir Kuzey Cephesi" adıyla büyük bir cephe oluşturmuştu. (77)

Yunanlıların Ayvalık-Bergama çizgisinde tam kuruluşlu bir tümenleri vardı. Bu tümen bölgeyi savunmakla görevlendirilmişti. Ayvalık kuzeyinde yerleştirilmiş olan 8 nci Girit Alayı da bu tümene bağlanmıştı. Ayrıca Helli adındaki Yunan kruvazörü ile Leon adlı muhribe Girit alayının desteklenmesi görevi verilmişti. Hattın kuzey kanadına özellikle önem verildiği görülüyordu. Yunanlılar Dikili'yi bölgenin ikmal üssü olarak kullanıyorlardı. Bir süre sonra bu işlemi Reşadiye iskelesinden yürütmeye başladılar. Aynı zamanda Reşadiye iskelesi ile Kınık-Bergama arasındaki yolu onarıp ıslah ettiler. (78)

Ayvalık bölgesindeki çatışmalar Yunanlıların Belediye Çeşmesi protokolünü ihlâl ederek Bergama'ya saldırısıyla başladı. Aslında Yunanlılar bu protokolle Ayvalık yönünden gelecek Türk saldırılarını önlemek amacını gütmüşlerdi. Nitekim, daha sonra da Ayvalık'a karşı taarruza geçtiler. Cephe Komutanı Ali Bey, Ayvalık'ta küçük bir kuvvet bıraktıktan sonra iki millî bölük, dört makineli tüfek ve alayın geri

(77) Özalp; s.34.

(78) Türk İstiklâl Harbi, Batı Cephesi; s.187.

kalan mevcuduyla Bağıyüzü'ne ve burayı tutmaya çalıştı. Kuva-yı Milliye Komutanı Hamdi Bey'e de geri kalan millî kuvvetlerle Burhaniye ilçesinin savunulması için gerekli tertibi almak ve bu gaye ile kuvvet yığınağı yapmak görevi verildi. (79)

Hamdi Bey, 240 mevcutlu iki millî bölüğü Madra dağı güney eteklerinden Tekke köyüne sevk etti. Ali Bey Bağıyüzü'ne vardığında bu haberi almıştı. Alınan tedbirler sayesinde düşman ileri harekâtı durdurulmuştu. Temmuz ayı başına kadar önemli bir gelişme olmadı.

Düşmanın (3 Temmuz 1919) ikmal üssünü Dikili'den Reşadiye iskelesine kaydırması olayı birtakım asılsız haberlerin çıkmasına sebep olmuştu. Düşmanın bu hareketi Ayvalık ve Bergama'dan çekildiği intibaini uyandırmış ve 14 ncü Kolordu' ya da bu yolda rapor verilmişti. Büyük heyecan uyandıran bu gelişmeyi 14 ncü Kolordu Komutanlığı, bir kere de bölge komutanlığından öğrenmek istedi. Kolorduya verilen cevapta: "...düşmanın Ayvalık ve Bergama'yı boşaltmadığı" bildirilmiştir. (80)

Böylesine heyecanlı haberi Hamdi Bey'in verdiği sonradan anlaşılmıştır. Hamdi Bey'in bu tarz hareketi askerlik kurallarına aykırıydı. Öyle ki bu olay, Cephe Komutanı Ali Bey ile aralarının açılmasına sebep olacaktı.

Ayvalık limanında bulunan düşman donanması 6 Temmuz 1919 tarihinde Muratili'ni top ateşine tuttu. Ancak pek isabet kaydetmedi. Bu saldırıya sonraları karadaki düşman bataryaları da katıldı. Murat ili-Araplar köylerine ve cepheye yöneltilen bu defaki topçu ateşi şiddetliydi. Düşman topçu ateşinin desteğinde Ayazment üzerinden Araplar köyüne doğru saldırıya geçmişti. Bu saldırıyı düşmanın 8 nci Girit Alayı yapıyordu. Ali ve Hamdi Bey'in emrindeki kuvvetler düşmanın üstün ateş gücü karşısında savundukları hattın gerisine çekilmek zorunda kaldılar. Keremköy-Muratili arasında bulunan Dursunlu sırtlarına çekildiler. Bu arada Balıkesir'de düşmanın geri atıldığına dair haberler çıkmışsa da, bu haberlerin gerçek olmadığı anlaşılmıştı. (81)

Yunanlıların saldırıları 10-12 Temmuz günleri de devam etti. Kozak bucağını, Gömeç, Dursunlu, Bağıyüzü köyleri-

(79) Özalp; s.89, Belge 51-52.

(80) a.g.e.; s.41.

(81) Çarıklı; s.23

ni ele geçirdi. Muratili, Araplar, Dursunlu ve Gömeç köylerinin bir bölümü de bu saldırılar sırasında yakıldı. Düşmanın karadan ve denizden harekete geçmesi müttefiklerin siyasal izinlerine dayanarak işgal alanını genişletmek istediği görüntüsünü vermekteydi. Cephe Komutanı Ali Bey de aynı görüşte idi. Bandırma'da 61 nci Tümen Komutanı Albay Kâzım Bey (Özalp) 11 Temmuz 1919 tarihli raporunda; "...Düşmanın Bergama ve Dikili bölgelerine önemli kuvvetler yığarak, karada, denizde ve havada bütün harp araçlarını kullanması, bazı siyasî izinlere dayanarak işgal alanlarını genişletme teşebbüsleri muhtemeldir..." (82) demektedir.

Gerçekten de Yunanlılar İtilâf Devletleri tarafından kendilerine gösterilen ve "Milne Hattı" ile belirlenmiş olan hattı az buluyorlar, fırsat buldukça da birer bahane ile bu hattı ihlâl ediyorlardı. Ayvalık civarında meydana gelen olaylar Yunanlıların bu ideallerini gerçekleştirmek hedeflerinden başka bir şey değildi.

Ayvalık muharebeleri sırasında Hamdi Bey cepheye yeni takviye milis kuvvetlerinin gönderilmesi için çalışmalarda bulunmuştur. Bu amaçla da Ayvalık'a yakın bölgelerdeki Heyet-i Temsiliye baskınlarıyla iş birliği yapıyor, onların cepheye yardımlarını istiyordu. Balıkesir'de bulunan Hacim Muhittin Bey'le de aynı amaç doğrultusunda bir telefon görüşmesi yapmıştır. Bu telefon görüşmesinde Hamdi Bey, Burhaniye'ye yardım edilmesini istiyordu. Ancak Hacim Muhittin, 9 Temmuz 1919 tarihinde Balıkesir'de toplanmış olan Millî Kongre'nin başkanlığına getirilmişti. Ayrıca, Ayvalık cephesi kadar Bergama ve Soma'da düşman tehlikesi altında idi. Buralara da yardım gerekiyordu. O günün zor şartları içinde Hacim Muhittin, Hamdi Bey'in istediği yardımı yerine getirememiştir. (83)

Hamdi Bey yardım hususunda sadece Balıkesir Heyet-i Merkeziyesi'ne başvurmamıştı. Aynı zamanda Burhaniye ve Edremitlilere, çevrede sözünü geçirebildiği köy ileri gelenlerine Bandırma'daki 14 ncü Kolordu merkezine yardım gönderilmesi için başvurmuştur. Bu teşebbüsler semeresini vermiştir. Koyuneli bucağından Yakup Çavuş idaresinde 300, Edremit'ten 200 kişilik bir kuvvet 14 ncü Kolordu'dan 300 tüfek ve bir miktar cepheye sağlanmıştı.

(82) Özalp; s.41.

(83) Çarıkçı; s.23.

Cephe Komutanı Ali Bey ve Kuva-yı Milliye Komutanı Hamdi Bey'in bütün çalışmalarına rağmen 17 Temmuz 1919 günü düşman kuvvetleri Karaağaç güneyindeki Türk mevziilerini zor durumda bıraktılar. Burada çarpışan millî kuvvetler Karaağaç'a çekilme emrini aldılar. Emir, 172 nci Alay Komutanı Ali Bey tarafından verilmişti. Ancak Hamdi Bey'in bundan haberi olmamıştı. Bu durum, Hamdi Bey'i zor duruma sokmuştu. Etrafında kalanlarla zorluk içinde düşman hatlarını yararak Karaağaç'a ulaştı. Olayın bu şekilde cereyanı Hamdi Bey'le Cephe Komutanı Ali Bey'in arasının açılmasına sebep olmuştur. Hamdi Bey kendisine haber verilmeden cepheden geri çekilmeden dolayı Ali Bey'i suçluyordu. Bir müddet sonra da Balıkesir'e gitmeye karar verdi. Millî kuvvetlerin yönetimini Pelitköylü Mehmet Bey'e bırakarak Burhaniye'den ayrıldı.

Hamdi Bey cephedeki görevini devrettikten sonra o günlerde de toplanması kararlaştırılan kongreye katılmak üzere Balıkesir'e hareket etti. Hacim Muhittin (Çarıklı) hatıralarında 26 Temmuz günü Giresun'dan (Savaştepe) Balıkesir'e geldiği zaman Hamdi Bey'i burada bulduğundan söz ettikten sonra, o gün toplanan Balıkesir Harekât-ı Milliye Kongresi'ne kendisinin başkan seçildiğini, Hamdi Bey'in ise, Burhaniye Kuva-yı Milliye Komutanı sıfatıyla Kongre'ye katıldığından bahsetmektedir. (84)

Birinci Balıkesir Kongresi'nin çalışmalarını tamamlayıp dağılmasından sonra toplantıya Burhaniye Kuva-yı Milliye Komutanı olarak katılan Hamdi Bey cepheye döndü. Ancak Cephe Komutanı Ali Bey ile daha önceki olaylar sebebiyle anlaşmazlık giderek şiddetlenmeye başladı.

Hamdi Bey ile Ali Bey arasındaki anlaşmazlık başka cephelerde de göze çarpıyordu. Bu tür anlaşmazlıklar ise nizami kuvvet komutanları ile millî kuvvet komutanları arasındaki rekabet ve çekememezlikten kaynaklanıyordu. Olayların gelişimine ve Hamdi Bey'in Ali Bey'le anlaşmazlığına bakıldığında, Hamdi Bey'in düzenli askerî birlikleri istemediği ilk anda akla gelen bir husustur. Ancak Hamdi Bey, bu düşüncede bir kişi değildir. Ayvalık cephesindeki bu durum tamamen şahsidir.

Hamdi Bey'le Ali Bey'in anlaşmazlığı gittikçe artıyordu. İkisi de birbirlerini kusurlu duruma düşürmek ve suçlamak için fırsat kollar hale gelmişlerdi. Hacim Muhittin Bey anıla-

(84) a.g.e.; s.26.

rında "şüphesiz Ali Bey'de hamiyetli adam Hamdi de. Fakat bu anlaşmazlık nedir? ve bu hâl ne sonuca varacak" demekten kendini alamamaktadır. (85)

Ali Bey ve Hamdi Bey'in anlaşmazlığının bazı sebepleri vardı. Bunlardan ilki, 8 Ağustos 1919 tarihinde Yunanlıların iki alay ile Karaağaç ve Söğütlerderesi'ne yaptığı hücumun geri atılmasına dair Ali Bey'le Hamdi Bey'in verdiği raporların birbirine uymamasıydı. Ali Bey 61 nci Tümen Komutanı'na sunduğu raporda Karaağaç'ı kendi birliklerinin geri aldığını, Hamdi Bey ise Muhittin'e açtığı telefonda Karaağaç'ı kendine bağlı keşif kollarının geri aldığını bildirmişti. Her iki komutanın verdiği raporlar tutarsızdı. Hacim Muhittin Bey bu iki değerli kişinin birbirine düşmesini üzüntüyle karşılıyordu. Hacim Muhittin, Hamdi Bey'in cepheden alınarak başka bir göreve atanmasıyla problemin çözülebileceğine inanmaktaydı. Ancak, onun çevredeki etkisi ve gücü cepheden uzaklaştırılmasına engel teşkil ediyordu. Bunun üzerine başka bir yol arandı. Hamdi Bey Alaşehir Kongresi'ne cephe temsilcisi olarak gönderilirse, problem geçici olarak çözülecekti. Ancak, Hacim Muhittin Bey bu düşüncesini uygulama imkânını bulamamıştır. (86)

Hamdi Bey'le Ali Bey arasındaki geçimsizlik 14 ncü Tümen Komutan Vekili Albay Kâzım (Özalp) Bey'in de dikkatini çekmişti. Kâzım Bey hem bu geçimsizliği incelemek, hem de cephenin son durumunu görmek üzere Ayvalık'a gitti.

Kâzım Bey, incelemelerinde millî kuvvetlerle nizami kuvvetlerin birbirlerine karşı pek iyi gözle bakmadıklarını anladı. Bu duruma oldukça üzüldü. Hamdi Bey ve Ali Bey'le yaptığı temaslardan olumlu bir netice alamadı. Bunun üzerine aldığı tedbiri anılarında şu şekilde ifade etmektedir: "...iki tarafla da ayrı ayrı konuşmama rağmen birkaç gün sonra birbirlerine karşı silâh kullanacak derecede işi ileri götürmeleri üzerine, Hamdi Bey'i Balıkesir'e Merkez İdare Heyeti'ne getirerek, Ayvalık'tan ayırdım. (87)

Ayvalık cephesinden ayrılması Hamdi Bey'i oldukça üzmüştü. Bundan dolayı da Ali Bey'i affetmemiştir. Albay Kâzım (Özalp) hatıralarında Hamdi Bey'in Ayvalık'tan hangi tarihte ayrıldığından söz etmemektedir. Hamdi Bey Ayvalık'tan

(85) a.g.e.; s.30.

(86) a.g.e.; s.31.

(87) Özalp; s.53.

ayrıldıktan sonra, Güre ve Edremit dolaylarında bir süre dolaşmış ve 5 Eylül 1919 tarihinde Balıkesir'e hareket etmiştir. (88)

Zeynel Kozanoğlu'na göre; Hamdi Bey Güre'den dönüşünde Edremit'te on gün kaldıktan sonra arkadaşlarıyla Balıkesir'e hareket etmiştir. (89)

Yukarıda verilen bilgilerden Hamdi Bey'in Eylül başlarında Balıkesir'e hareket ettiği anlaşılmaktadır. Bu tarih de yukarıda belirtildiği gibi 5 veya 6 Eylül 1919 tarihleri olabilir.

Hamdi Bey Balıkesir'e geleceği sırada, Alaşehir Kongresi sonuçlanmış; Balıkesir yeniden cephe gerisi çalışmalarının ağırlık merkezi haline gelmişti. Eylül ayı ortalarında buraya İstanbul'dan Rolan adında bir Fransız Binbaşı ile Moris adında bir Yüzbaşı geldi. Bunlar millî kuvvetlerle ilgileniyorlardı. Kuva-yı Milliye yetkilileriyle görüşme isteğinde bulunmuşlarsa da aldıkları cevaba ve isteğin olumlu karşılandığına dair bir belgeye rastlayamadık.

Aynı tarihlerde İstanbul'dan Cemi ve İsmail Suphi Beyler de gelmişlerdir. Onlar da Kuva-yı Milliye yetkilileriyle görüşme talebinde bulunmuşlardır. Bunların o tarihlerde Meclis-i Mebusan seçimlerinde milletvekili adayı olarak propaganda için gelmedikleri sanılmış ise de, sonradan Amerikan mandası lehinde propaganda yapmak isteği anlaşılmıştır. Bu sırada Balıkesir'de yaşanan önemli olaylardan biri de 16 Eylül 1919 tarihinde İkinci Balıkesir Kongresi'nin toplanmasıydı.

İkinci Balıkesir Kongresi'nde yurdun işgalden kurtarılmasına dair birçok konuların yanı sıra Merkez Heyeti-Yönetmeliği ve merkez üyelerinin seçimi de tartışılıp karara bağlanmıştır. Merkez üyelikleri için yapılan seçimi Hacim Muhittin, Vasıf, Vehbi, Köprülü Hamdi, Osman ve Hoca Mehmed Beyler kazandılar.

Bu arada Sivas Kongresi de toplanmıştı. Kongre çalışmalarını 11 Eylül'de tamamladı. Kongre Anadolu'daki millî mücadeleyi organize edecek bir Temsil Heyeti seçmiş, Mustafa Kemal Paşa'yı da bu heyetin başkanlığına getirmişti. Temsil Heyeti'nin kurulması millî mücadele tarihimiz açısından önemlidir. Böylelikle düşmana karşı yapılacak mücadelelerde

(88) Su; s.86.

(89) Kozanoğlu; s.55.

başıbozukluk gideriliyordu. Ayrıca yeni bir devletin kurulacağı-
nın da ilk işaretiydi.

Mustafa Kemal, Temsil Heyeti Başkanı sıfatıyla vilâyetlere ve askerî komutanlara 13 Eylül 1919 tarihinde iki genelge göndermiştir. Bu genelgelerde Mustafa Kemal, Anadolu'da gerektiğinde olağanüstü bir kongre toplanması ve derhal seçimlere gidilerek Millî Meclis'in toplanması isteğinde bulunmuştur. (90)

Mustafa Kemal Paşa'nın genelgesi Balıkesir Temsil Heyeti tarafından alındığında, heyet genelge esasları dahilinde çalışmalarına başlamıştır. İlk olarak umumi kongre için delege seçimi yapılmıştır. Neticede Hasan Basri, Hacim Muhittin, Manisa Belediye Başkanı Bahri, Soma Delegeşi Hafız Mehmet, Edremit Eski Kaymakamı Köprülülü Hamdi Bey seçilmiştir. (91)

Mustafa Kemal Paşa'nın genelgelerinden ikincisi ise milletvekili seçimiyle ilgiliydi. Mustafa Kemal İstanbul'daki Mebuslar Meclisi'nin bir an evvel toplanmasını istiyordu. Böylelikle millet ve memleket işlerinin görülüşü karara bağlanması kolaylaşacaktı. Ancak meclis kısa sürede toplanamadı. Mustafa Kemal Paşa bu durumu Ferit Paşa'nın olumsuz tutumuna bağlıyordu. İstanbul Hükûmeti Anadolu'da toplanan kongrelerden huzursuzluk duyuyordu. Elinden geldiğince bu kongreler aleyhine propaganda yapmıştı. Padişah Vahdettin yayınladığı bir genelgede "memleketin gerçek durumunu değiştiren güya halk ile hükûmet arasında anlaşmazlık bulunduğunu" ileri sürerek, meclisin toplanamayış sebebinin ise devletin yüksek çıkarını zedeleyen kişilere bağlıyordu.

Aslında, padişah bu genelgesiyle Anadolu'da işgalci kuvvetlere karşı başlayan millî kuvvetleri ve onların liderlerinin halk üzerindeki etkisini azaltmak amacını gütmüştür. Kuva-yı Milliye'ye halkın katılmasını önlemek için İstanbul Hükûmeti tarafından bu ve buna benzer genelgeler zaman zaman yayınlanmıştır. Ancak millî kuvvetler tarafından bu propagandaların halk üzerindeki etkisini azaltmak için gerekli tedbirler alınmıştır. Böylelikle de İstanbul Hükûmeti'nin Anadolu'ya etkisi oldukça azaltılmıştır. Ama tam anlamıyla kaldırılamamıştır.

Padişahın bu genelgelerinden biri de İkinci Balıkesir Kongresi'nin toplandığı günlere rastlamıştır. Ancak gerekli

(90) Atatürk; Nutuk, s.981-982.

(91) Çarıkla; s.63.

tedbirlerin alınması sayesinde genelgenin kongre üzerinde hiçbir olumsuz etkisi görülmemiştir. Esasında ise kongrenin padişaha ve onun hükûmetine karşı bir hareketi görülmemektedir. Ancak Sivas Kongresi'nin tamamlanması ve Temsil Heyeti adına Mustafa Kemal Paşa'nın İstanbul ile her türlü haberleşmenin kesilmesi emri üzerine İstanbul ile haberleşme yasaklanmıştır (12 Eylül 1919). Vilâyetlere ve komutanlıklara gönderilen bu emrin uygulanmasına geçilmesiyle İstanbul Hükûmeti oldukça zor duruma düşmüş ve bir süre sonra da istifa etmiştir. 2 Ekim 1919 tarihinde ise yeni hükûmeti Ali Rıza Paşa kurmaya memur edilmiştir.

İstanbul ile yeniden bağlantının kurulması Ali Rıza Paşa Hükûmeti'nin Temsil Heyeti'ne karşı daha esnek davranmasıyla mümkün olabilmektedir. Ali Rıza Paşa kabinesinden Bahriye Nazırı Silah Paşa, hükûmet adına Temsil Heyeti Başkanı Mustafa Kemal ile görüşmek üzere Amasya'ya gelmiştir. Neticede, taraflar arasında anlaşma sağlamış, İstanbul ile Anadolu'daki resmî makamlar arasında haberleşme başlamıştır.

Millî Mücadele'nin teşkilâtlanma dönemi olan kongre çalışmaları olumluydu, ama en az onun kadar önemli diğer bir problem de silâh, lojistik destek ve asker sorunuydu. Balıkesir Heyet-i Temsiliyesi en çok bu problemle uğraşmıştı. Çünkü Balıkesir ve çevresi düşman işgal alanına oldukça yakındı. Hamdi Bey'in de üyesi olduğu Balıkesir ve Saruhan ve Havalisi Harekât-ı Milliye ve Redd-i İlhak Merkez Heyeti'ni en çok milletvekili seçimi, silâh ve asker tedariki ve Ahmet Anzavur Ayaklanması, Yunanlıların Soma, Salihli ve Bozdağ cephelerindeki saldırıları uğraştırmıştır.

Milletvekili seçimi bir yana bırakılırsa, Balıkesir Merkez Heyeti'ni en çok kuzeybatı cephesinin asker ve cephanesi bakımından güçlendirilmesi ilgilendiriyordu. Cephenin insan sayısını artırmak için çeşitli çareler düşünülmüştür. Bu amaçla Bandırma-İzmir arasında bulunan, henüz işgal altına girmemiş bölgelerdeki mahkûmlardan faydalanılması bile düşünülmüştür. Bunun için hapishanelere gönderilen genelge de milis kuvvetlerine katılmayı imza vererek ya da parmak basarak yeminle taahhüt eden tutuklulardan iyi ahlâklı olanların derhal serbest bırakılması istenmiştir. Genelge üzerine sözü geçen bölgelerdeki hapishanelerin tamamına yakın bir bölümü boşalmıştır. (92)

(92) Sander; İstiklâl Savaşının İlk Cephesi Nasıl Kuruldu? Cumhuriyet Gazetesi, 5 Haziran 1968.

Diğer bir sorun da silâh sağlanması idi. Silâh tedarikinde güçlüklerle karşılaşılıyordu. Bölgedeki silâh depolarında fazla miktarda silâh vardı. Ancak bunlar düşman işgal sahasında olduğundan Kuva-yı Milliye'nin eline geçemiyordu. Batı Anadolu'yu işgal eden Yunan kuvvetleri buradaki silâh depolarını boşaltıyordu. Hatta Menemen'in işgali sırasında buradaki silâh deposundaki silâhların Yunanlıların eline geçmesi üzerine, Harbiye Nezareti askerî birliklere gönderdiği genelgede; "...Devletin Yunanlılara kaptıracak ne bir silâh ve ne de bir fişeği var..." demektedir. Genelgede ayrıca düşman eline geçmesi ihtimali olan yerlerdeki silâh ve cephaneler ve topların daha emin yerlere nakledilmesi ve böylece silâh teslimi gibi alçaklıklara meydan bırakılmaması isteniyordu. (93)

Bu genelgenin yayımlanmasından kısa bir süre sonra 26 Mayıs 1919 tarihinde işgal edilen Manisa'daki 17 nci Kolordu'ya ait silâh ve cephane depoları da düşman tarafından teslim alınmış, buradaki silâh ve cephaneler de düşman eline geçmişti. Bu silâhlar düşman eline geçmeseydi burada gönüllü alayları kurulacak ve düşmanın karşısına çıkılacaktı. Kurulması düşünülen milis alaylarının bütün başarı ümidi bu depolardaki silâh ve cephanelerdi. (94)

Manisa silâh depolarında yirmi beş makineli tüfek, milyonlara varan fişek, bir hayli ağır silâh ve bunların cephaneleri bulunuyordu. Ayrıca depoda sekiz yüz yataklı bir hastane ve bunun donatımı vardı. (95) Bu silâhların düşmandan kaçırılmamasının sebepleri o sırada Manisa Mutasarrıfı Hüsnü Bey'in Yunan yanlısı oluşu ve hiyanet etmesi, Mevkîi komutanının cesaretsizliği, beceriksizliği ve olaylar karşısında uğranılan şaşkınlıktı. Manisa silâh deposunun işgali, yeni kurulmakta olan millî kuvvetlerin donatımını güçleştirdi. Millî kuvvetler düşman karşısında yer yer başarılar sağlamaya başlamıştı. Bu başarıların devamı için insan desteği kadar silâh ve cephane desteğine de ihtiyaç vardı. Silâh ve cephanelerin büyük bir bölümünün düşman eline geçmiş olması millî kuvvetlerin daha fazla hareketine engel oluyordu.

Balıkesir Heyet-i Merkeziyesi silâh ve cephane ihtiyacını gidermek için İstanbul'a heyetler göndermiştir. Ancak bunlar istenilen başarıyı gösterememişlerdir. Kâzım Özalp'ın

(93) Özalp; c.II, s.18.

(94) Celâl Bayar; Ben de Yazdım, c.6, İstanbul, Baha Matbaası, 1965, s.1891.

(95) H.Nusret Köklü; İşgalden Kurtuluşta Manisa, s.30.

kardeşi Fethi ve Dramalı Rıza Beyler İstanbul'da bir miktar silâh bulmuşlarsa da, bu silâhların az bir bölümü Balıkesir'e getirilmiştir. Bu arada bir top kamasını İstanbul'dan Bandırma'ya getirmeye çalışan bir Kuvayı Milliye de, İtilâf Devletleri askerleri tarafından vapurda görülerek tutuklanmıştır. (96) Silâh sağlama teşebbüsleri bütün hızıyla sürüyordu. Bu arada İtilâf Devletleri'nin kontrolünde bulunan Kütahya'da silâh deposu Soma ve Akhisar cephesinden seçilen bir birlik tarafından basılmıştır. Ancak buradan alınan silâhlar ihtiyaca kâfi değildi. Silâh depolarından silâh ve cephane elde etmenin yanı sıra, silâh üretimi de yapılmak istenmiştir. Balya madeni-ne ait fabrikalar da top kaması ve sürgü kolu yaptırmak için teşebbüs edilmişse de, bundan olumlu bir netice alınamamıştır.

3. Birinci Anzavur Ayaklanması ve Hamdi Bey

Balıkesir Merkez Heyeti'ni uğraştıran diğer bir olayda Anzavur Ayaklanması idi. Anzavur'un Kuva-yı Milliye aleyhindeki çalışmalarına alınacak tedbirler heyette görüşülmüştür. Tümen Komutanı Albay Kâzım (Özalp) Bey'e göre Anzavur'un amacı Yunanlılarla uğraşıldığı sırada millî kuvvetleri ansızın arkadan vurmaktır. Tümen Komutanlığı ve Merkez Heyeti'nin ortak amacı, Anzavur problemini mümkün olduğu kadar hafif atlatmaktır. Heyet silâhlı bir çatışmayı dahi göze almıştı. Hazırlıklarını buna göre düzenlemekle beraber, Anzavur'a bu haince teşebbüsünün zararlı olacağını kendisine anlatmak üzere heyet üyelerinden Köprülülü Hamdi Bey Anzavur'a gönderildi. (97)

Hamdi Bey yanında bir miktar kuvvetle yola çıktı. Anzavur'u Manyas'ta buldu. Yaptığı görüşmede, yurdun işgale uğradığı bir sırada, millî güçler aleyhine çalışmasının doğru bir davranış biçimi olmadığını anlatarak, Anzavur'u herhangi bir teşebbüsten vazgeçirmek istedi. Ancak bu sözler Anzavur'u etkilemedi. Hamdi Bey'e kendisine söylediği esaslar dahilinde kalacağını, herhangi bir teşebbüste bulunmayacağına dair Kur'an üzerine yemin etti.

Ancak bu sözler birer aldatmacaydı. Ahmet Anzavur, kandırılmış bir haindi. Hamdi Bey'in yanından ayrılmasından kısa bir süre sonra derhal millî kuvvetler aleyhine faaliyete geçti. Susurluk kasabasını bastı. Kışlayı basarak iki obüs topuna el koydu. Redd-i İlhak Heyeti'nin bin lirasını aldı. Bu

(96) Özalp; s.73-74.

(97) a.g.e.; s.65.

başarısını İstanbul'a telgraflarla bildirdi. Kuva-yı Milliye'yi ortadan kaldıracığını etrafa yaymaya başladı.

Anzavur'un bu tehlikeli teşebbüsüne karşı önceleri nasihat yolunu deneyen Tümen Komutanlığı ve Heyeti Merkeziye harekete geçti. Anzavur'un hedefi Balıkesir'di. Buradaki Heyeti Merkeziye'yi de kaldırırsa, önünde hiçbir engel kalmayacağı düşüncesinde idi. Susurluk'tan sonra Balıkesir yönüne ilerlemiş, Demirkapı'ya kadar gelmişti. 61 nci Tümen Komutanı Albay Kâzım (Özalp) Bey bizzat bir birliğin başına geçerek Demirkapı'ya hareket etti. Öte yandan Balıkesir Merkez Heyeti de harekete geçti. Balıkesir çevresinden mümkün olduğu kadar kuvvet toplandı. Bu kuvvetler Köprülülü Hamdi Bey'in emrine verildi.

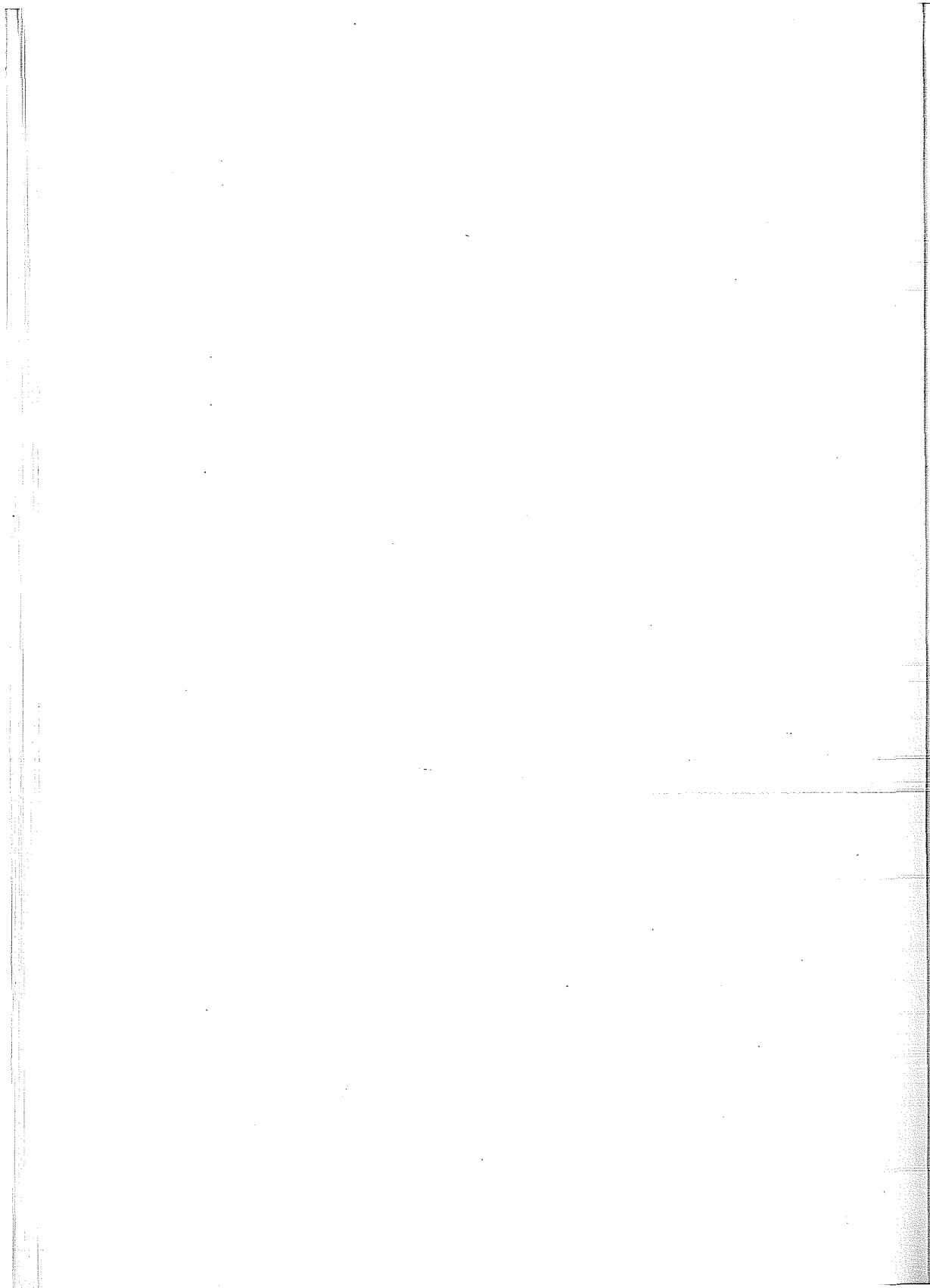
Anzavur'la ilk çatışma Demirkapı civarında oldu. 61 nci Tümen'e bağlı kuvvetlere, Hamdi Bey'in emrindeki milis kuvvetleri Anzavur'a karşı başarılı mücadelelerde bulundu. Bunun üzerine etrafının sarıldığını anlayan Anzavur Demirkapı'dan Manyas'a doğru çekilmek zorunda kalmıştı. Bu arada Köprülülü Hamdi Bey atından düşmüş, elinin kemikleri kırılmıştı. Askerden 8 şehit ve on beş yaralı vardı. Anzavur tarafının kaybı ise elliye geçiyordu. (98)

Anzavur, Demirkapı mağlubiyetinden sonra etrafına yeniden topladığı kuvvetlerle Gönen'i basmıştı. Burada da bozguna uğratıldıktan sonra Karacabey taraflarına geçip fenalıklarını orada da sürdürmüştür. Ulubat yöresinde yapılan çatışmada tekrar yenilmiş, ama ele geçirilememiştir. Onun bu hareketini destekleyenler genellikle Çerkezlerdi. Ancak Çerkezler arasında onu tanımayanlara, hatta ondan nefret edenlere de rastlanıyordu. 14 Mayıs 1920 tarihinde yapılan İzmir Şimal Mıntıkası Kuva-yı Milliye Heyet-i Umumiyesi toplantısında söz alan İnegöl ilçesi delegesi; "...Ben de Çerkezim, ama bu melunun, bu mülk ve vatana karşı işlediği cinayetler pek müthiştir. Emin olunuz Çerkezler bu alçaktan nefret ediyor..." (99) sözleriyle Anzavur'a karşı olan soydaşlarının hislerine tercüman oluyordu.

Anzavur'un isyanının birinci bölümü bu şekilde sona eriyordu. İkinci defa ortaya çıkması, Hamdi Bey'in Biga'daki faaliyetleri sırasında kendisine muhalefet eden bir grubun oluşması üzerine Anzavur'un bundan istifade ederek etrafına topladığı kuvvetlerle Biga'yı basmasıyla başlayacaktır.

(98) a.g.e.; s.67.

(99) İzmir'e Doğru Gazetesi; Sayı 42.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

AKBAŞ CEPHANELİĞİ BASKINI, BASKIN OLAYININ ETKİ VE YANKILARIYLA HAMDİ BEY'İN ŞEHİT EDİLMESİ

1. Akbaş Cephaneliği Baskını

Akbaş baskını Biga'da hazırlanmış, Akbaş koyunda uygulanmaya konmuş ve başarılı baskın olayından sonra Yenice bucağında büyük bir felaketle sonuçlanmış, Milli Mücadele tarihimizin kahramanlık olaylarından biridir. Akbaş, Gelibolu yarımadasının doğusunda, Büyük Anafarta ve Suvla Körfezine giden yolun geçtiği Yalova deresi ağzında küçük gemilerin demirlemesine elverişli bir koydur. Burası, Birinci Dünya Savaşı'nda Çanakkale Boğazını savunan Türk kuvvetlerinin ikmal işlerinde kullanılmıştır.

Akbaş baskını, doğrudan veya dolaylı olarak Yunanlılara karşı tutulan cepheler, Biga, Çanakkale ve Bandırma gibi şehirler ve yörelerindeki durum ile yakın ilgisi bulunan bir olaydır. Bu sebepten dolayı da olayın öneminin daha iyi kavranması için adı geçen yerlerin genel panoramasını görmekte fayda vardır.

Balıkesir'e komşu olan illerden İzmir ve Manisa Yunan işgali altında idi. Yunanlılar Manisa'ya girdikten sonra Akhisar ve Salihli ilçeleri sınırlarına kadar ilerlemişlerdi. İzmir'in Bergama ve Balıkesir'in Ayvalık ilçeleri de Yunan işgaline uğramıştı. Manisa'nın Salihli, Akhisar, Kırkağaç ve Soma; Balıkesir'in Burhaniye ve Edremit ilçeleri cephelere en yakın ilçeler olarak savaş havasındaydı.

İzmir'in işgalinden sonra Bandırma Rumları faaliyete geçmişler, Bandırma açıklarına gelen bazı Yunan gemilerine bakıp, buranın İzmir gibi işgal edileceğini sanarak taşkınlıklarda bulunarak kasabanın her tarafını Yunan bayrakları ile donatmışlardır. 17 nci Kolordu Komutan Vekilliği'ne atanan Albay Bekir Sami Bey'in Bandırma'ya gelişinden sonra bu çılgınlıklara son verilmiştir. (100) Burası 14 ncü Kolordu'nun merkezi yapıldıktan sonra, Rumlar daha da sinmişlerdir.

(100) İlhan Selçuk; Yüzbaşı Selâhattin'in Romanı, c.II, İstanbul, 1976. s.54-56.

Anzavur'un ayaklanması sebebiyle Manyas ve Gönen kasabalarında huzursuzluk vardı. Bunun yanında Biga ve çevresinde de huzursuzluklar sürüyordu. Bu kasabanın yönetimi eşkiyaların eline geçmişti.

Çanakale İngiliz işgalindeydi. Nüfusun çoğunluğu Türk'tü. Bir kısım Hristiyanlar da şehre yerleştirilmişti. Şehirde Türk kara ve deniz kuvvetleri bulunuyorsa da duruma İngilizler hâkimdi. Tabyadaki ağır toplar tahrip edilmiş, mevcut silâhlar toplanıp depolara konulmuş ve sıkı güvenlik tedbirleri alınmıştı. Mütareke hükümlerini uygulamakla görevli komisyon şehirde çalışmalarını sürdürüyordu. Boğaz kıyıları İngiliz savaş gemileriyle sıkı surette kontrol altında bulunduruluyordu. Çanakale'de bir Türk jandarma taburu vardı. Mütareke şartları gereğince bu tabur bir Fransız yüzbaşısının gözetiminde idi. Sıkı güvenlik tedbirleri yüzünden millî kuvvetler şehre kadar sokulamıyorlardı. (101)

Boğazın karşı yakasındaki Gelibolu kasabası Fransızların işgali altında idi. Osmanlı Devleti'nin önemli cephaneliklerinden biri olan Akbaş cephaneliğini de onlar kontrol altında bulunduruyorlardı. Trakya henüz işgal edilmemişti. Cafer Tayyar Paşa komutasındaki 1 nci Kolordu birlikleri tarafından korunuyordu.

Biga'da ise durum oldukça karışık. İlçenin bu durumu Balıkesir Merkez Heyeti'ni düşündürüyordu. Kasabanın başında kararsız ve etkisiz bir kaymakam vardı. Biga'daki yönetime ne hükümet, ne de Balıkesir Merkez Heyeti hâkimdi. Kasabanın yönetimi Kara Hasan çetesinin eline geçmişti. Biga'nın iskelesi durumunda olan Karabiga'da da hükümet duruma hâkim değildi. Kasaba İngiliz kontrolünde idi.

Hükümetin her bölgede olduğu gibi, Balıkesir ve çevresindeki duruma hâkim olamayışı, otorite boşluğu yaratmıştı. Ortaya çıkan boşluğu çeteler doldurmaya başlamıştı. Özellikle Biga ve çevresi, eşkiyaların kol gezdiği yerlerdi. Çeteler kanun dışı işler yaparak etrafı ürkütüyorlardı. Bölgede korku yaratan kötülükleriyle isim yapmış çetelerden Kara Hasan, Halil Pehlivan, Sarı İsmail, Burunsuz Mecit başta geliyordu. Aynı tarihlerde Kapıdağ bölgesinde türeyen Firman Kaptan adındaki Rum çetesi de kıyıları basıyor, halkı haraca kesiyordu. (102)

(101) Zühü Güven; Anzavur İsyanı, Ankara 1965, s.33.

(102) Su; s.65.

Tayyip Gökbilgin; Milli Mücadele Başlarken, Ankara, 1959, c.II, s.59.

Çetelerin etrafa verdiği zarara karşı mahalli hükümet acizdi. Duruma hâkim olamıyordu. Yöre halkı kendi kendini korumak durumu ile karşı karşıya kalmıştı. Balıkesir Merkez Heyeti'nin teşkilâtı buraya kadar uzanamıyordu. 14 ncü Kolordu ise fazla bir şey yapamıyordu. Kolordu Komutanı Yusuf İzzet Paşa'nın Harbiye Nezareti'ne gönderdiği bir şifre telgrafında açıkladığına göre bölgede güvenlik ve asayiş korumaya yetecek askerî kuvvet mevcut değildi. Üstelik Marmara Denizi'nde silâh kaçakçılığı ve korsanlık öylesine artmıştı ki, kolordunun zayıf kadrosu, yetersiz jandarma teşkilâtı ile bu fenalıkların önüne geçilemiyordu.

2. Hamdi Bey'in Biga'daki Çalışmaları ve Biga Millî Heyetinin Kuruluşu

Balıkesir Merkez Heyeti Biga'da millî teşkilâtın kurulması çalışmalarına başlamıştı. Böylelikle otorite buhranına son verilmek isteniyordu. Kaymakam Sakıp Bey, çekingen bir kişiliğe sahipti. Kara Hasan çetesinden çekiniyordu. Ancak Kaymakam, Balıkesir Merkez Heyeti ve 61 nci Tümen Komutanı Albay Kâzım (Özalp) Bey'in sıkıştırmalarıyla Biga'da millî bir teşkilât kurma çalışmalarına başladı. Bu iş için de Biga'nın sevilen şahsiyetlerinden Müftü Hamdi Efendi'yi görevlendirdi. Müftü Hamdi Efendi görevi alınca derhal çalışmalara başladı. Kısa bir süre sonra da "Biga Müdafaa-yı Hukuk Heyeti"ni kurdu (10 Eylül 1919). Kurucular arasında Biga ileri gelenlerinden Hacı Zakir Efendi, Mahmut Ağa, Hafız Abdullah Efendi, Baytar Hüseyin Bey, Dizman Ahmet Ağa gibi hatırı sayılır kişiler bulunuyordu. (103)

Biga Müdafaa-yı Hukuk Derneği'nin kurulmasına Çerkezler karşıydı. Müftü Hamdi Efendi derneğin kuruluşu sebebiyle Belediye binasında memleketin o günkü durumunu dile getiren bir konuşma yapmıştır. Müftü Hamdi Efendi, Mustafa Kemal'in emrine uyararak, bütün Anadolu İstiklâl Harbi'ne karar verdiğine göre, kendilerinin de bu karara uymaları gerektiğini belirtir. Bu düşünceye, toplantıya katılan Çerkez ileri gelenleri karşıydı. Çünkü Çerkezler padişaha bağlıydı. Hatta bazıları "Bu gün padişah varken ve Şeyhülislâm Sabri Efendi gibi alimler padişahın yanında iken Mustafa Kemal Paşa'nın emriyle bu memlekette böyle Kurtuluş Savaşı olmaz. Bu padişaha isyan demektir. Memleketi felâkete sürükler" şeklindeki düşünceleriyle Hamdi Efendi'nin teklifine karşı çıkarlar. Ancak çoğunluk Çerkezleri susturur.

(103) Güven; s.29.

Çerkez ileri gelenlerini susturanlar, Kara Hasan. çetesinden destek alıyorlardı. Kara Hasan Millî Mücadele yanlısıydı. Hatta Anzavur'la müsademeye dahi girişmiştir. Ancak çetenin çıkarlarını her şeyin üzerinde tutması kendisine olan güveni azaltıyordu.

Biga Müdafaa-yı Hukuk Heyeti'nin kurulması uzun tartışmalara sebep olmuştur. Ancak, bu heyet Millî Mücadele lehine pek olumlu çalışmalarda bulunamamıştı. Çünkü derneğin malî gücü zayıftı. Ayrıca milis kuvvetleri de az sayıda idi. Kara Hasan çetesinin derneğe yardımı pek olmamıştı. Bu çetenin kanun dışı birçok hareketleri oluyordu. (104)

Biga Müdafaa-yı Hukuk Heyeti'nin zayıf bir yapıda olması Heyet Başkanı Müftü Hamdi Efendi'yi yeni arayışlar içine itti. Kara Hasan çetesinin de yarattığı olumsuz etkilerle Müftü Hamdi Efendi bu durumda iş görülemeyeceğine karar vererek, 61 nci Tümen Komutanı Kâzım Bey'e (Özalp) başvuru-arak kendisinden yardım istedi.

Balıkesir Merkez Heyeti Biga müftüsünün başvurusu üzerine harekete geçti. Biga'daki bu olumsuz gelişmeye son vermek gerekiyordu. Heyet, bu iş için Köprülülü Hamdi Bey'i görevlendirdi. Hamdi Bey burada teşkilâtı yeniden düzenleyecek, asker, cephan ve silâh tedarikiyle uğraşacak, yolsuzlukların önüne geçecek ve hepsinden önemlisi Müdafaa-yı Hukuk'u güçlendirecekti. (105)

Hamdi Bey 1920 Ocak ayının ilk haftasında yanında Dramalı Rıza Bey olduğu halde 37 kişilik bir kuvvetle Balıkesir'den Biga'ya hareket etti. Dramalı Rıza Bey'in Çerkez Ethem ile arası açıldığından, Salihli cephesine dönmek istemesi üzerine, çok yetenekli ve fedakâr bir kişiliğe sahip olan Dramalı Rıza, Kâzım (Özalp) Bey tarafından Köprülülü Hamdi Bey'in emrine verilmiştir. Hamdi Bey, Biga'ya geldiğinde Rıza Bey'in 40 kadar adamı onun emrine girmiştir. (106) Dramalı Rıza Bey, Akbaş olayında oldukça etkili bir şekilde rol alacaktır.

Hamdi Bey ve yanındakiler Tümen Komutanı Albay Kâzım Bey'in emri üzerine silâhlarla donatılmışlardır.

(104) Çetenin kanunsuz hareketleri için bkz. İsmail Aydın Hoşgör; Kurtuluş Savaşında Biga, s.38.

(105) İzmir'e Doğru Gazetesi, Sayı 18.

(106) Özalp; s.90.

Hamdi Bey Biga'ya gitmeden önce Balya kasabasına ve oradan da Gönen'e geçmiştir. Buradan 17 Ocak 1920 tarihinde Sarıköy bucağına gelmiş, ertesi günü adamları ile birlikte Biga'ya girmiştir. Burada kendisini Kara Hasan, Dramalı Rıza ve Kâni Beyler karşılamıştır. (107) Ayrıca, Biga Müdafaa-yı Hukuk Reisi Müftü Hamdi Efendi de onu karşılayanlar arasındaydı.

Hamdi Bey Biga'ya gelince belediye dairesine yerleşti. Kasabada yerli halkın yanısıra Çerkezler, Çeçenler, Kumuklar, Romanya ve Balkanlar'dan göç etmiş göçmenler; Pomaklar, Bosna'dan gelmiş Boşnaklar, Arnavutlar ve Lâzlar yaşıyordu. (108)

Hamdi Bey ilk iş olarak kasaba kaymakamı ile görüştü. Gerekli bilgi ve görüşleri aldıktan sonra Belediyede bir toplantı düzenledi. Amacı Biga'ya geliş sebebini açıklamak ve onlarla tanışmaktı. Hamdi Bey toplantıda, yapılacak ilk ve en önemli işin Yunanlıları topraklarımızdan çıkarmak olduğunu anlattıktan sonra Mustafa Kemal Paşa'nın bu iş için çalıştığını, bunun için Paşa'nın elden geldiğince desteklemesinin bir vatan borcu olduğunu, Biga'ya bu amaçla ve düşmana karşı koyacak teşkilâtı kurmak üzere geldiğinden söz etti. Bigalılardan gerekli desteğin kendisine sağlanmasını rica etti. (109)

Bundan sonra Hamdi Bey ve arkadaşları bütün güçlerini Biga ve yöresinde güvenliği sağlama, bölgede millî davaya katılanların sayısını artırma, Yunan cephesinde çarpışan asker ve Kuva-yı Milliyeçilere silâh ve cephane sağlama, cepheye gönüllü gönderme işlerine verdiler.

Her ne kadar Biga'da bir Müdafaa-yı Hukuk Derneği kurulmuşsa da, bunun çalışmaları verimli olmamıştı. Hamdi Bey bu derneği faydalı hale getirmek için çalışmalara başladı. Derneğin öteki ilçelerde şubeler açmasını da sağladı. İlk tedbir olarak halktan silâh bağışında bulunmalarını istedi. Elllerinde silâh ve cephane bulunan kişilerin en kısa zamanda askerlik dairesine, ya da hükûmet dairesine teslimine dair bir de genelge yayınladı. Genelgenin şartlarına uymayanların cezalandırılacağını da bildirdi.

(107) Kozanoğlu; s.69.

(108) a.g.e.; s.70.

(109) Güven; s.29.

Başlangıçta tereddüt içinde bulunan Bigalılar Hamdi Bey'in idarecilikte gösterdiği başarı üzerine ilândan kısa bir süre sonra silâhlarını ve cephanesini teslim etmekte gecikmediler. Bu suretle Biga ve çevresinden bir hayli silâh toplandı. Ayrıca bu çevrelerde kanunsuz hareketler azaldı.

Hamdi Bey'in sert tutumu, o tarihe kadar Biga'da otorite durumunda olan Kara Hasan ve çetesinin hoşuna gitmiyordu. Kara Hasan çetesi her ne kadar millî kuvvetlerin yanında yer alıyorsa da, çete çıkarlarını her şeyin üzerinde tutması ona olan güveni azaltıyordu. Hamdi Bey bunu biliyordu. Biga'ya gelince ona ve kuvvetlerine dokunmak istemedi tersine onlardan faydalanmanın yollarını aradı. Kara Hasan cesur olmasına rağmen cahildi. Hamdi Bey'in iş birliği yapma teklifini sırf çete çıkarları dolayısıyla reddetti. Hamdi Bey'in Biga'daki otoritesini kısıkanıyordu. Hamdi Bey Kara Hasan ile anlaşmanın mümkün olmadığını anlamıştı. Bu sebeble de onu zararsız hale getirmeye karar verdi. Kara Hasan çetesi serbest kalacak olursa Kuvayı Milliye için zararlı olabilirdi.

Hamdi Bey bunun için çalışmalara başladı. Bu sırada Karabiga'da bulunan iki on buçukluk top Biga'ya getirildi. Teğmen Ali Rıza komutasında bir piyade bölüğü ile Üsteğmen Besim bey yönetimindeki bir makineli tüfek bölüğü de Biga'ya geldi, Hamdi Bey'in durumu daha da kuvvetlendi. (110)

Hamdi Bey'in yeniden teşkilâtlandığı Biga Müdafaa-yı Hukuk Derneği çalışmalarını hızlandırmıştı. Millî cephe-lerin insan ve malzeme yönünden desteklenmesi için halktan silâh ve para topluyordu. Ancak, uzun savaş yıllarının yarattığı sıkıntılar ve çetelerin sürekli haraç istekleri halkı bezdirmişti. Bu sebeble Hamdi Bey'in istediği yardımlar sızlanmalara yol açtı. Kişisel çıkarlarına düşkün ve vatan duygusundan yoksun olanlar Hamdi Bey'in isteklerini gönülsüz yerine getiriyorlardı. Bu gibiler Hamdi Bey'den kurtulmanın yollarını arıyorlardı. Ortaya çıkan bu yeni durum Kara Hasan çetesinin işine geliyordu.

Hamdi Bey, Kara Hasan çetesinin Biga'daki çalışmalarının en büyük engeli oluyordu. Onu bertaraf ederse bu çetenin fesatlık ve bozgunculuk yapması önlenmiş olacaktı. Kaymakam ve jandarma komutanı ile iş birliği yaparak bu sorunu çözümledi Kara Hasan ve arkadaşlarını belediyeye davet etti. Hamdi Bey'in adamları daha evvelden Belediye binası önünde tedbirle-

rini almıştı. Belediyede yapılan görüşmede Hamdi Bey Kara Hasan'a millî kuvvetler aleyhine faaliyette bulunan Çanlı Osman Efendi'ye birlikte bir baskın yapmak teklifinde bulunur. Ancak Kara Hasan bu teklife red cevabı verir. Durum açıklığa çıkmıştı. Hamdi Bey bu kuvvetlerle iş birliği yapamazdı. Derhal eşkiya reisi Kara Hasan'ı tutuklattı. Biga'da bulunan yandaşlarının bazılarını da hapse attırdı. (111)

Kara Hasan ve arkadaşlarının pek çoğunun tutuklanması, çetenin dağıtılması, Biga yöresinde ferahlık yarattığı gibi, Hamdi Bey'in itibarını, millî teşkilâta duyulan güveni artırdı. Ayrıca bu olay, Akbaş cephaneliğine yapılacak baskın hareketinden önce Hamdi Bey ve arkadaşlarına moral kaynağı oldu. Bir diğer sonuç da Akbaş cephaneliği baskını sonrasında, bu çetenin olabilecek zararlı çalışmalarının önüne geçilmiş oldu.

3. Akbaş Cephaneliği'ne Baskın Hazırlıkları

Mondros Mütarekesi'nin imzasından sonra İtilâf Devletleri Osmanlı ordusuna ait silâh ve cephaneliklere el koymuştu. Ayrıca, İzmir'in işgalinden sonra bu çevrede bulunan silâh depoları da Yunanlıların eline geçmişti. Bu durum, Yunanlılar karşısında kurulan millî cephelerde silâh ve cephe sıkıntısı yaratmıştı.

Silâh ve cephaneye Balıkesir ve yöresinde de büyük ihtiyaç vardı. Bu arada Marmara Bölgesi'nde silâh kaçakçılığı olayı önemli boyutlara ulaşmıştı. İhtiyacın bir kısmı buradan sağlanabiliyordu. Ancak Merkez Heyeti'nin malî gücünün kısıtlı oluşu bu kaynaktan silâh sağlanmasına engeldi.

İstanbul'da kurulan Müdafaa-yı Millî, Yavuz, Felâh gizli grupları, millî mücadelenin ilk yıllarında Anadolu'ya bir hayli silâh ve cephe geçirmişlerdir. Bu gruplar Anadolu'yu silâh ve cephe açısından beslemişlerdi. (112) Grupların faaliyetleri konumuz dışında olduğundan incelenmemiştir.

Balıkesir cephesinde silâh ve cephaneye duyulan ihtiyaç Balıkesir Merkez Heyeti'ni ve Cephe Komutanını rahatsız ediyordu. Gönüllü milis kuvvetlerini cepheye göndermek için yeterli silâh yoktu. Ayrıca cephenin silâh ikmalinde güçlüklerle karşılaşılıyordu. Bu sıkıntılı durum karşısında gerek Merkez Heyeti ve gerekse 61 nci Tümen Komutanı

(111) Güven; s.32-33.

(112) Sander; İstiklâl Savaşımızın İlk Cephesi Nasıl Kuruldu, Cumhuriyet Gazetesi, 5 Haziran 1968.

7
yeni kaynak arayışlarında bulunmuşlardı. Bu arada Tümen Komutanı Albay Kâzım Bey (Özalp) ile Köprülülü Hamdi Bey Akbaş cephaneliğine bir baskın düzenleyerek buradaki silâh ve cephaneleri ele geçirmeyi plânlamışlardır. Albay Kâzım (Özalp) Bey hatıralarında Akbaş cephaneliğine baskın fikrinin kendisine ait olduğunu ve bu iş için Hamdi Bey'i görevlendirdiğini yazmaktadır. (113)

Akbaş deposuna konulan silâh ve cephe nereden gelmişti? Bu konuda iki görüş vardır. birinci görüşe göre; Birinci Dünya Harbi sonlarına doğru Rusya'da Bolşevik ihtilâli meydana gelmişti. Bu ihtilâl ile Bolşevikler Çarlık rejimine son vermişlerdi. İhtilâl ile beraber Ruslar cephelerden çekilmek zorunda kalmışlardır. Bu durumdan faydalanan Türk kuvvetleri ihtilâlden sonra Ruslardan Kars, Ardahan ve Batum'u Brest Litovsk Anlaşması'yla almışlar ve bu arada da pek çok silâh ve cephe ele geçirmişlerdi. Bu silâh ve cephanenin önemli bir bölümü Osmanlı Hükûmeti tarafından Akbaş'taki cephaneliğe taşınarak koruma altına alınmıştı.

İkinci görüşe göre; Akbaş deposuna getirilen silâhlar Mondros Mütarekesi hükümleri çerçevesinde olmuştur. Mütareke hükümleri gereği her piyade taburunda ancak iç hizmete yetecek kadar 80 er bırakılmıştı. Birliklerin silâh ve cephanesi yine Mondros hükümlerine göre azaltıldı. Her tûmende 2000 tüfek ve sekiz top kamasına izin verildi. Diğer tüfeklerin mekanizmaları ile topların kamaları İngilizler tarafından alınarak Edirne, Uzunköprü, Çorlu, Lüleburgaz, keşan, Tekirdağ, Akbaş, Şarköy ve Hadımköy'de depolara konuldu. (114)

Bu görüşlerden ikincisi akla daha uygun gelmektedir. Kafkas cephesinden elde edilen silâhlar Akbaş'a getirilmeden, Anadolu'daki diğer birliklere verilebilir veya diğer cephaneliklere konulabilirdi. Bu arada 15 nci Kolordu Mondros hükümlerine göre birliklerini dağıtmamıştı. Kolordu daha sonra Ermenilere karşı harekete geçecektir. Kafkaslar'dan elde edilen silâhların genellikle buralara yakın askerî birliklere dağıtılmış olabileceğini akla daha uygun bulmaktayız.

4
Akbaş cephaneliği, Mondros Mütarekesi hükümlerine göre müttefikler adına Fransızların kontrolüne bırakılmıştı. Fransızlar cephaneliği korumak için buraya Fransız subaylar ile müstemleke askerlerini yerleştirmişlerdir. (115)

(113) Özalp; s.74.

(114) Kozanoğlu; s.77.

Birinci Görüş İçin Bakınız: Su; s.134.

(115) İslâm Ansiklopedisi; c.III, s.337.

Atatürk'ün tarihi Nutku'nda belirtildiğine göre, Akbaş cephaneliğinde 20 000 sandık cephane, 8000 Rus tüfeği, 40 Rus mitralyözü, ayrıca haberleşme ve istihkâm araçları bulunuyordu. (116)

Akbaş'taki silâh ve cephanenin mevcudu çeşitli eserlerde değişik olarak verilmektedir. Zeynel Kozanoğlu'nun Kurmay Binbaşı İsmail Hakkı Bey'e dayanarak verdiği bilgiye göre, Akbaş cephaneliğinde 8000 tüfek, 137 711 Alman piyade fişegi, 5 500 000 mavzer cephanesi, 14 000 000 Rus tüfeği cephanesi, 7331 sahra topu mermisi, 104 on beşlik skoda mermisi, 398 on buçukluk obüs mermisi vardı. (117)

Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Arşivi'ndeki belgelere göre cephanelikte 8500 tüfek, 30 maki-neli tüfek ve yarım milyon miktarında piyade fişekliği bulunmaktaydı. (118)

Yine bazı eserlerde, cephanelikte bulunan silâh ve cephane miktarı hakkında değişik rakamlar göze çarpmaktadır. Genelkurmay Harp Tarihi Başkanlığı'nın yayınladığı Türk İstiklâl Harbi isimli eserde bu sayı 8000 adet tüfek, 5000 sandık cephane ve 200 adet ağır makineli tüfek olarak verilmektedir. (119)

Akbaş cephaneliğindeki silâh ve cephanelerle ilgili olarak böyle değişik rakamların verilmesi, buradaki silâhlara ait bir kaydın olmayışı ile açıklanabilir. Yaptığımız araştırmada cephanelikteki silâhların dökümünü tam olarak belirten bir kayda rastlayamadık.

Akbaş cephaneliğindeki silâh ve cephaneler İtilâf Devletleri tarafından Varangel ordusuna verilmek isteniyordu. Bolşevik ihtilâlinden sonra Rusya'da bir iç savaş başlamıştı. Çarlık yanlısı Ruslarla Bolşevikler birbirleriyle çarpışıyorlardı. Rusya'da meydana gelen Bolşevik ihtilâlinin kendi memleketlerine geçebileceğini ve bunun dünya için tehlikeli olabileceğini düşünen İtilâf Devletleri, Rusya'da sürdürülmekte olan iç savaşta Çarlık yanlısı Ruslara (Menşevik) silâh ve cephane yardımını yapıyorlardı. İtilâf Devletleri temsilcileri Rusya'dan

(116) Atatürk; Nutuk, s.1211.

(117) Kozanoğlu; s.77.

(118) Gnkur.ATASE Bşk.lığı İstiklâl Harbi Arşivi; Kıs.36, Dos. (120) 141, Fih. 2-1.

(119) Türk İstiklâl Harbi İdari Faaliyetler; VII.Cilt, Ankara, Genelkurmay Basımevi, 1975, s.54.

Bolşevikliği kaldıracaklarına inanıyorlardı. Bu sebeple de Akbaş cephaneliğinde bulunan silâh ve cephaneyi Bolşeviklere karşı çarpışan Varangel (120) ordusu askerlerine vererek, bunları güçlendirmek ve Bolşeviklere saldırtmak istediler.

Padışah ve İstanbul Hükûmeti, mütareke hükümleri arasında yer almamasına rağmen, İtilâf Devletleri'nin Akbaş' taki silâh ve cephaneyi en kısa sürede Rusya'da Bolşeviklere karşı çarpışan kuvvetlere verilmek üzere kendilerine teslimi isteklerini kabul etmişlerdir. Heyeti Vükelâ bu isteği onaylamıştı. Bu karar gereği bir Rus gemisi silâh ve cephaneyi Rusya'ya götürmek üzere 1920 Ocak ayında Gelibolu limanına gelmişti.

Mütareke hükümlerinde yer almamasına rağmen, bu silâhların Varangel ordusuna verilmek istenmesi ve bu durumu Osmanlı Hükûmeti'nin hemen kabul etmesi, Osmanlı Hükûmeti'nin olağanüstü baskı altında olmasından kaynaklanmaktaydı. Nitekim, daha sonraki uygulamalarda Osmanlı Hükûmeti'nin İtilâf Devletleri'nin kendi çıkarlarına dayalı isteklerini kayıtsız şartsız yerine getirdiği görülecektir.

Akbaş cephaneliği daha öncede belirtildiği üzere, Fransız askerleri tarafından sıkı bir biçimde korunuyordu. Ayrıca, Fransız ve İngilizlere ait küçük büyük savaş gemileri burasını denizden korumaktaydılar. Mütareke hükümlerine göre İngilizler Çanakkale'yi işgal etmişler ve burayı üs olarak kullanıyorlardı. Çanakkale ile Akbaş cephaneliği arasındaki mesafe yakındı. Cephanelik ile Gelibolu ve Gelibolu ile Çanakkale arasında telefonla haberleşme sağlanabiliyordu. İtilâf Devletleri'nin olduğu kadar, bölgede yaşayan Rumlar da Türklerin her hareketini kontrol ediyorlardı. Şüphe duydukların-

(120) Varangel (Pyoti Nikolayaviç) (Kouna 1878-Brüksel 1928) Rus generatördür. Rus-Japon Savaşı'na katıldı. Birinci Dünya Savaşı'nda başarılı bir komutan olduğu anlaşıldı. 1917'de Bolşevik ihtilâli başladığında Kırım'a çekildi. İhtilâl taraftarı değildi. Denikin ordusunda Bolşeviklere karşı savaştı. Sonra Denikin'in yerine Ukrayna ordusunun başına geçti. Kırım'daki ordusunu yeniden düzenledi. Sovyet-Polonya Savaşı'ndan faydalanarak 1920'de Sovyetlere saldırdı. Ancak başarı sağlayamadı. Ordusuyla Gelibolu'ya yerleşti. Buradan da Yugoslavya'ya nakledildi. Sovyetlere karşı mücadelesine 1925 yılına kadar devam etti. Sonra Yugoslavya'dan ayrılarak Belçika'ya gitti.

H.Adnan Özeltin; Nutuk'un İçinden, Yüce Yayınları, 1981, s.193-194.

da hemen itilâf Devletleri'ni durumdan haberdar ediyorlardı. Bu şartlar altında cephanelikteki silâh ve cephaneleri baskınla ele geçirip Anadolu yakasına taşımak oldukça zor görünüyordu. Baskın sonrasında ele geçme ihtimali yüksekti. Bütün bu olumsuz şartlara rağmen baskın gerçekleştirilmiştir.

Akbaş cephaneliğine Köprülülü Hamdi Bey ve arkadaşları tarafından yapılan baskın hareketi, bu konuda yazılmış eserlerde çeşitli şekillerde anlatıldığı gibi, baskının yapıldığı tarihte adı geçen eserlerin bazılarında yanlış tespit edilmiştir. Atatürk'ün tarihi büyük nutuklarının bazı baskılarında bir düzenleme hatası olarak, Akbaş baskınının 26/27 Şubat 1920 tarihinde yapıldığı gösterilmiştir. Nutuk'un bu baskısını kaynak olarak alan bazı eserlerde de olayın 1920 Şubat ayı sonunda geçtiği yazılmıştır. Oysa, belgeler baskının 26 Ocağı 27'ye bağlayan gecede yapıldığını göstermektedir. (121)

Akbaş baskını ile ilgili olarak yazılmış eserlerin çoğunda, baskın olayına katılan kişilerin isimleri de değişiktir. Akla gelen ihtimallerden biri olayı yarayan kişilerin olayın üzerinden uzun bir süre geçmesi sebebiyle düşebilecekleri yanlıdır. Diğer bir ihtimal de olayı anlatan kişilerin kendi tercihlerine göre bir görüş ileri atmış olmalarıdır. Genelkurmay Harp Tarihi Başkanlığı'nın yayınladığı Türk İstiklâl Harbi'nde Akbaş'a baskın yapanlar arasında, önceleri Kuvayı Milliye yanlısı olan, ancak daha sonra onun aleyhine dönen Biga ve dolaylarında faaliyetini sürdüren Kara Hasan'ı da göstermiştir. Yaptığımız incelemelerde Kara Hasan'ın Akbaş'ta faaliyet göstermediğini tespit etmiş bulunuyoruz. (122)

Diğer bir eserde de, cephaneliğe baskın düzenleyenler arasında Köprülülü Şerif Efe'nin de bulunduğu belirtilmektedir.

(121) Atatürk; Nutuk, c.I, (1919-1920) Onüçüncü Basılış, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1982, s.392, (Burada baskının yapıldığı tarih 26/27 Şubat 1920 olarak yazılıdır)

Atatürk; Nutuk, c.III "Vesikalar" Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1982, s.1210 vesika 239/c'de ise, baskın tarihi 26/27.1.1920 olarak yazılmıştır.

Refik Korkut; Milli Mücadele Takvimi, Ege Matbaası, İstanbul 1963, s.57 (Bu eserde baskın tarihi 26 Şubat 1920 gecesi olduğu belirtilmiştir).

(122) Türk İstiklâl Harbi İdari Faaliyetler, V, VII nci Cilt, Ankara, Genelkurmay Basımevi, 1975, s.55.

Belgelere dayalı olarak yapılan araştırmalarda bu kişinin de adına rastlanılamamıştır. (123)

Akbaş baskınına Hamdi Bey'in gazetelerde çıkan haberler üzerine karar verdiği, bazı eserlerde yer almaktadır. Halbuki Akbaş cephaneliğine baskın fikrinin 61 nci Tümen Komutanı Albay Kâzım (Özalp) tarafından ortaya atıldığını daha önce belirtmiştik. Hamdi Bey Biga'ya gelmeden önce 61 nci Tümen Komutanı ile bu işi görüşmüştü. Kâzım Bey anılarında; "Akbaş'taki silâh ve cephanenin İtilâf Devletleri'nden kaçırılması fikrini o zaman Balıkesir'de bulunan Hamdi Bey'e açtım, pek ateşli ve cesur bir vatansever olan Hamdi Bey'in bu iş aklına yattı ve hemen faaliyete girişti" (124) demektedir.

Buna göre, Hamdi Bey'in baskın işine gazetelerde çıkan haberler üzerine karar vermiş olabileceği ihtimali zayıftır. Bu haberler onun hareketini çabuklaştırmıştır.

Hamdi Bey, Akbaş'a yapılacak baskınla ilgili hazırlıklara başladı. Önce, güvendiği arkadaşlarından Dramalı Rıza Bey'i keşif yapmakla görevlendirdi.

Dramalı Rıza, bunun üzerine kıyafet değiştirerek Biga'dan Lapseki'ye gitti. Burada Bergos (Umurbey) Bucak Müdürü Reşadettin Bey ile buluştu. Onunla birlikte Gelibolu yakasına geçtiler. Daha sonra Reşadettin Bey geri döndü.

Dramalı Rıza Bey, arkadaşlarıyla Gelibolu yakasında bir hafta kaldı. Köylü kıyafetine bürünerek cephane depolarının yakınlarında incelemelerde bulundu. Özellikle cephaneliğin, depoların nasıl korunduğunu, subay ve erlerin yatıp kalktıkları yerleri, nöbetçilerin sayısını ve nerelerde nöbet tutulduğunu ve ne şekilde ve ne zamanlar nöbet değiştirildiğini, telefon hatlarını, depolardan deniz kıyısına giden yolları, kıyıda deniz araçlarının yanaşabileceği noktaları araştırıp notlar aldı. Bu arada Müstahkem Mevkii Komutanı Miralay (Albay) Halit Bey'le de anlaştı. Onu yapacakları bu baskın işinde kendilerine yardımda bulunmaya ikna etti.

Dramalı Rıza Bey, gerekli incelemeleri yaptıktan ve yeterli bilgileri topladıktan sonra Biga'ya döndü. İnceleme sonuçlarını ve baskının nasıl yapılabileceği hakkındaki görüşle-

(123) Nurettin Ofias-Şerif Efe; Tarih Dünyası, c.III, Sayı 32, 26 Ağustos 1952, s.1263-1264-1265.

(124) Özalp; s.74.

rini Hamdi Bey'e anlattı. Baskın hakkında ikisi de tam bir anlaşmaya vardılar ve bir plân hazırladılar. Hamdi Bey durumu şifre ile 61 nci Tümen Komutanı Kâzım Bey'e bildirdi. (125)

Hamdi Bey baskında görev alacak arkadaşlarını yanına aldı ve Lapseki'ye hareket etti. Etrafını şüphelendirmemek için Biga'dan ayrılışa, Kara Hasan çetesinden kaçıp kurtulanların takibi süsü verildi. Kasabada böyle haber yayıldığı gibi, gittikleri her yerde de bu takip işinden söz edildi. Böylelikle Çanakkale ve Gelibolu'da bulunan İtilâf Devletleri makamlarının şüphelenmemesi sağlanacaktı.

Hamdi Bey ve arkadaşları Lapseki'ye 18 Ocak 1920 tarihinde gelmişlerdir. Dramalı Rıza, Kara Hasan çetesinden arta kalanları takip bahanesiyle Hamdi Bey'den ayrıldı. Bergos (Umurbey) bucağına gitti. Hamdi Bey Lapseki'de kaldı.

Hamdi Bey'in Lapseki'deki çalışmaları olumlu sonuçlanmıştır. Lapseki Kaymakamı Hasan Basri Bey okul arkadaşındı. Hamdi Bey arkadaşına Akbaş cephaneliği baskınından söz açtı. Kendisine yardımcı olunmasını istedi. Baskın için Hamdi Bey'in kayık ve motorlara ihtiyacı vardı. Kaymakam ve Hamdi Bey ilçede bulunan kayıkçılarla görüştü. Kayıkçılardan Hasip Ağa kendilerine gerekli yardımı sağlayabileceğini belirtti. (126)

Hamdi Bey'e yardımcı olan kişilerden biri de Hancı Lütfü'dür. Hancı Lütfü Bey Lapseki Millî Heyeti'nin başındaydı. Akbaş'tan kaçırılan silâh ve cephanelerin taşınmasında faydalanılan araçların bir bölümünü sağlamıştır. (127)

Bu arada Dramalı Rıza Bey, yanındaki 30 kişiyle beraber Bergos bucağına gitmek üzere Lapseki'den ayrıldı. Bucak Müdürü Reşadettin Bey idi. Dramalı Rıza ona bucağa geliş sebebini açıkladıktan sonra akşama doğru Köprülülü Hamdi Bey'in buraya geleceğini söyledi. Bu arada halkın dikkatini başka tarafa çekmek üzere eşkiya Kara Hasan çetesinden kaçanları takip için geldikleri propagandasını etrafa yaymayı ihmal etmedi. Bucak Müdürü Reşadettin Bey Kuva-yı Milliye yanlısıydı. Dolayısıyla da Hamdi Bey ve arkadaşlarına gereken kolaylığı sağladı.

(125) a.g.e.; s.90.

(126) İsmail Aydın Hoşgör; Kurtuluş Savaşında Biga, 1970, s.35.

(127) Güven; s.35.

Hamdi Bey bir süre sonra Bergos'a geldi. Burada hemen bir toplantı düzenledi. Toplantıda Bucak Müdürü de bulunuyordu. Toplantıda Akbaş'a yapılacak baskının halktan gizlenmesine karar verildi. Bu amaçla Hamdi Bey ve arkadaşlarının Bergos'a eşkiya takibine geldiği propagandasının yapılmasına başlandı. O günün zor şartlarında bu şekilde bir davranış gerekiyordu. Çünkü etraf casus doluydu. Kuva-yı Milliye'ye karşı olanlar durumu İtilâf Deletleri'ne bildirebilirlerdi. Alınan tedbirler sayesinde baskın olayı sonuçlanıncaya kadar bucak halkından gizlenmiştir.

Hamdi Bey'in kuvvetlerinden bir bölümü Lapseki dolaylarında eşkiya kovalarken, Dramalı Rıza Bey de baskın hareketine katılacak bazı arkadaşlarıyla gizlice Gelibolu yakasına geçerek, cephaneliğe yapılacak baskınla ilgili son hazırlıklarını yaptı.

Hamdi Bey, baskın hususunda Lapseki Jandarma Komutanı ve Şube Başkanı ile de anlaşmıştı. Dramalı Rıza Bey Gelibolu yakasına geçer geçmez arkasından ona yardımcı olacak kişiler göndermeye başladı. Şube Müdürü, Lapseki Jandarma Komutanı ve Hamdi Bey arasındaki anlaşmaya göre Gelibolu'ya gönderilecekler asker kaçağı bahanesiyle buraya sevk edileceklerdi. Anlaşmaya göre Hamdi Bey'in adamlarından bir bölümü sözde asker kaçağı imiş gibi jandarmalar tarafından yakalanıp şube başkanına teslim edildiler. Şube başkanı bunları jandarmalarla birlikte Gelibolu Müstahkem Mevkii Komutanlığı'na gönderdi. Komutan Halit Bey Hamdi Bey'le tanıştığından durumu biliyordu. Getirilen kaçakları Akbaş cephaneliğine sevk etti. Akbaş'ta Osmanlı Devleti adına görev yapan Binbaşı Bahri Bey vardı. Bahri Bey sorumluluktan çok korkan şüpheli bir adamdı. Onun bu tarz hareket edeceği bilindiğinden, kaçaklar ona göre hazırlanmışlardı. Dolayısıyla yapılan soruşturmada hiç açık vermediler. Bahri Bey onların asker kaçağı olduğuna kanaat getirdi ve onları cephanelikte görevlendirdi. Kâzım Bey anlarında bu durumdan söz ederken; "Akbaş depolarında İstanbul Hükûmeti'nin mütareke hükümlerine göre memur ettiği bir de Türk binbaşı bulunduğunu anlamıştık. Bu binbaşının durumundan yararlanmayı ve hatta Hamdi Bey'i bu binbaşının yerine kıyafet değiştirerek koymayı düşündük. Ancak bu düşünceden sonra vazgeçtik..." (128) Bu düşünceden vazgeçilmesinin temel sebebi İtilâf Devletleri'nin cephanelikte almış olduğu tedbirler ile etrafta Kuva-yı Milliye karşıtı kişilerin yoğun oluşu idi. Bunların ihbarından çekinilmişti.

Sözde asker kaçaklarının Akbaş cephaneliğinde görevlendirilmesinden sonra, Hamdi Bey'in adamlarından Yüzbaşı Davut Bey Akbaş'taki Türk muhafız birliğinin komutan yardımcılığı göreviyle cephaneliğe geldi. (129)

Sahte asker kaçağı bahanesiyle Hamdi Bey'in adamlarından bir bölümü daha tutuklanarak Gelibolu'ya, oradan da Mevkii Müstahkem Komutanı'nın emriyle Akbaş'a gönderildi. Ancak şüpheli bir yapıya sahip olan Binbaşı Bahri Bey yeni gelen asker kaçaklarını kabul etmedi. Yüzbaşı Davut Bey bunları Ilgardere'ye gönderdi. Bu küçük birlik Yalova köyünde bulunan Dramalı Rıza Bey'le görüştü.

Bu arada Dramalı Rıza Bey Gelibolu yöresinde dolaşan Tahir çetesi ile de ilişki kurmuştu. Dramalı Rıza Bey, Tahir Çetesi ile Biga'ya gelişinde Hamdi Bey'e yardım etmiş olan Rahman Ağa aracılığı ile tanışmıştı. Tahir, 15 kişilik kuvvetle Dramalı Rıza Bey'e yardım etme vaadinde bulundu. Yalova köylüleri de Tahir'in emrinde olarak ona yardım edeceklerdi. (130)

Öte yandan Hamdi Bey ise, Lapseki'den ayrılarak 23 Ocak 1920 tarihinde Bergos'a geldi. Baskın gününe kadar da burada kaldı. Bu süre zarfında Bergos'da çeşitli tedbirler aldı. Lapseki-Bergos ve Lapseki-Çanakkale arasındaki telefon ve telgraf hatları kontrol altına alındı. Böylelikle İtilâf ve Osmanlı devletlerinin baskından haberdar olması önlenecekti. Bergos dolayları, Kuva-yı Milliyeciler tarafından kontrol altında tutuluyordu. Ayrıca, çevreden gelenler de Hamdi Bey'in kuvvetlerine katılıyordu.

Baskın, Hamdi Bey'in yaptığı plâna göre gerçekleşme yoluna doğru gidiyordu. Baskın sonrası ele geçirilecek silâh ve cephaneler Bergos iskelesine getirilecekti. Ayrıca cephanenin iç taraflara taşınması için kullanılacak hayvan ve taşıtlar hazır bekletiliyordu. Lapseki Millî Heyeti'nin başında bulunan Hancı Lütfü Bey, arkadaşı İbrahim Ağa ve Kayıkçı Hasip Ağa tarafından Lapseki-Çardak Gelibolu iskelelerinden sağlanan kayık mavna ve motorlar Bergos iskelesine gönderilmişti. (131)

Deniz taşıt araçlarının bir bölümü de İstanbul Boğaz Komutanlığı'ndan sağlanmıştır. O tarihlerde İstanbul'da Boğaz

(129) Kozanoğlu; s.81.

(130) a.g.e.; s.82.

(131) Güven; s.35.

Komutanı Galatalı Şevket Bey idi. 61 nci Tümen Komutanı Albay Kâzım Bey, 14 ncü Kolordu Komutan Vekili sıfatıyla Şevket Bey'e bir telgraf göndererek, ondan Lapseki ve Karabiga dolaylarında kalan kolorduya ait eşyanın Bandırma iskelesine taşınması için acele bir motor gönderilmesini istedi. Aslında sözü edilen yerde kolorduya ait eşya yoktu. Albay Kâzım Bey, bu motoru Akbaş baskınında ele geçirilecek silâh ve cephaneyi Anadolu yakasına taşımak için istiyordu. (132)

Bazı eserlerde, söz konusu Bolayır motorunun Bergos iskelesinde bulunan Kuva-yı Milliye'ye ait erzakı Karabiga'ya götürmek üzere Köprülülü Hamdi Bey tarafından Çanakkale'deki mütareke komisyonundan istendiği ve baskın günü motorun Umurbey iskelesine bu komisyon tarafından gönderildiği bildirilmektedir. (133)

4. Baskının Yapılışı

Baskının yapılacağı 26 Ocak gecesi İstanbul Boğaz Komutanlığı'nca gönderilen Bolayır Vapuru ve Lapseki'den gelen kayık, motor ve mavnalar bergos iskelesine toplanarak, işaret beklemeye başladılar.

Akbaş baskını için Gelibolu'ya Lapseki'den geçildiğine ve ele geçirilen silâhların Lapseki iskelesine taşındığına dair iddialar yanlıştır. Baskın için Akbaş'a Umurbey iskelesinden geçilmiştir. Baskında ele geçirilen silâh ve cephane Umurbey iskelesine getirilmiş, buradan kara taşıtlarıyla Yenice bucağına taşınmıştır.

Hamdi Bey ve arkadaşları baskın için 26 Ocak 1920 günü akşamı harekete geçtiler. Umurbey iskelesine inen Hamdi Bey ve arkadaşları, 30 kadar Kuva-yı Milliyeci ile beraber motorlarla Gelibolu yarımadasına hareket ettiler. Bunlar baskın işinde, baskından sonra silâh ve cephanenin kayıklara yükletilmesinde Dramalı Rıza Bey'e yardımcı olacaklardı. Hamdi Bey ve arkadaşları soğuk ve fazla rüzgârlı olmayan bir havada, bir tesadüf eseri olarak İtilâf Devletleri'nin devriye gemilerine rastlamadan karşıya geçtiler.

Baskın için daha evvel Akbaş'a gitmiş olanlar, önceden kararlaştırıldığı üzere, Umurbey'den gelecekleri bekliyorlardı.

(132) Özalp; s.90.

(133) Güven; s.31.

H.İzzet Dinamo; Kutsal İsyan, c.V , s.356.

Motorlar gelince herkes Dramalı Rıza Bey'in verdiği emre göre harekete geçti.

Dramalı Rıza Bey, yanına aldığı en becerikli arkadaşlarıyla cephaneliğe gitti. Arkadaşlarından bir kısmını yolları tutmak, telefon hatlarını kesmek üzere Gelibolu ve Eceabad yönlerine gönderdi. Birkaç arkadaşını da Gazi Fazıl Baba Türbesi'nin bulunduğu tepeye gönderdi. Burada Birinci Dünya Harbi'nde hastahane olarak kullanılan bir baraka vardı. Mütareke hükümlerine göre cephaneliği korumakla görevli Türk subayları burada kalıyordu.

Akbaş'taki görevli Türk Binbaşı Bahri Bey, baskın günü bir iş için Gelibolu kasabasına gitmişti, akşama dönecekti. Dramalı Rıza Bey'in adamları ona pusu kurarak tevkif etmeyi plânladılar. (134)

Yapılan plân gereğince Dramalı Rıza Bey ve arkadaşları cephanelik alanına girdiler, bunlar yolları ve nöbet yerlerini iyice biliyorlardı. İlkönce cephaneliğin dış koruma görevlilerini fazla zorlamadan tutukladılar. Bunların ellerinden silâhlarını aldılar. Daha sonra Fransızların Senegalli sömürge askerlerinin bulunduğu koğuşa baskın düzenlendi. Bu ani baskın karşısında sömürge askerleri çareyi teslim olmakta buldular.

Baskın, plânlandığı biçimde başarıyla sona erdirilmişti. Sıra depoların boşaltılmasına gelmişti. hemen depoların kapıları açıldı, cephane ve silâhlar büyük bir çabuklukla taşınmaya başlandı. Bir kısım köylüler de taşıma işine yardım ediyordu. 150 kişilik bir kalabalık, cephanelik ile kıyı arasında gidip gelmekteydi. (135)

Baskın işinin başarılı bir şekilde sürdüğü anlarda, karşı kıyıda Bergos iskelesinde toplananlar, önceden kararlaştırılan işareti bekliyorlardı. Sonunda Akbaş yakınlarında plân

(134) Kozanoğlu; s.83.

(135) Dahiliye Nezaretinden Harbiye Nezaretine gönderilen 29 Ocak 1920 tarihli raporda:

"...Gelibolu sancağına bağlı Eceabad kazasının Akbaş mevkiindeki silâh deposuna Anadolu'dan geçen yüzelli kadar eshas-ı meğûlenin bilvurud Osmanlı topçu efradını bağlayarak Binbaşı Bahri Bey'le Mülâzım Hulusî ve Osman Efendileri ve orada bulunan altı Fransız neferini ve ambardaki silâh ve cephaneyi ve diğer eşyaları alarak avdet ettikleri..." belirtilmektedir.

(Gnkur.ATASE Bşk.1ıgı İstiklâl Harbi Arşivi, Kıs.36, Dos.(120)-141 Fih.1).

gereği yakılan ateş görüldü. Oradakiler büyük bir heyecana kapıldılar. Derhal faaliyete başladılar. Kaçırılan silâh ve cephaneleri içerilere taşıyacak taşıt araçlarını hazırladılar. Bu arada Hamdi Bey, işaret üzerine Bolayır vapurunun kaptanına karşı kıyıya hareket için emir verdi. (136) Bu emir üzerine Bolayır vapuru ve iskelede toplanmış bulunan bütün deniz araçları ile hareket etti. Büyük bir tesadüf eseri devriye gezen Fransız ve İngiliz Harp gemilerine rastlamadan Akbaş'a vardı. Bu sırada Akbaş'ta başarılı baskın hareketi telâş ve heyecanla yürütülüyordu. Cephanelikten sandık sandık kıyıya taşınan silâh ve cephaneler, Bolayır vapuruna ve yedeğindeki deniz taşıt araçlarına yükleniyordu, sonunda yüklü kayıklar ve mavnalar Bolayır vapurunun yedeğinde Umurbey iskelesine hareket ettiler. Baskın plânlandığı biçimde başarıyla sonuçlanmıştı.

Baskıncılar cephanelikteki Fransızlarla, Binbaşı Bahri, Teğmen Hulusi ve Osman Beyleri de Bolayır vapuruna aldılar. (137) Dönüşte de bir tesadüf eseri olarak Fransız ve İngiliz devriye gemilerine rastlamadılar. Tanyeri ağırmadan Umurbey iskelesine yanaştılar.

Yine, yapılan plân gereğince, Akbaş'tan kaçırılan silâh ve cephaneler Umurbey iskelesinden kara nakil araçlarıyla süratle içerilere doğru taşınmaya başlandı. Silâhlar, Kuva-yı Millîyecilerin denetim ve kontrolünde olarak Umurbey'den Lapseki yönüne taşınmıştı. Bir süre gittikten sonra bu yoldan sapıp Beybaş, Hacıkelenler köylerini geçerek, Balçılara gelmiş ve yüklerini buraya boşaltmışlardı. Cephane ve silâhların Balçılar'dan Çan'a ve oradan Yeniceköy'e taşınması Yörükler tarafından gerçekleştirilmiştir.

Baskın sonrasında Hamdi Bey ve yakın arkadaşları Umurbey'e döndüler. Hamdi Bey bucak merkezine dönünce, kesilmiş olan telefon bağlantısı tekrar işletilmeye başlandı. Çünkü daha evvel baskın öncesi alınan güvenlik tedbirleri çerçevesinde Umurbey'in dışarı ile bağlantısı Kuva-yı Millîyeciler tarafından kesilmişti.

(136) Bolayır Vapurunun Kaptanları Karainbeyli Ahmet Engin ve İntepe'nin Karapınar köyünden Ahmet oğlu Ali Osman Boz'dur. (Dünkü ve Bugünkü Çanakkale, CHP Halkevleri Yayınları, Millî Kültür Araştırmaları III, Ankara 1947, s.144, 145, 146.

(137) Gnkur.ATASE Bşk.11ğı İstiklâl Harbi Arşivi, Kıs.36, Dos.(120)-141, Fih.1.

Hamdi Bey, bucak merkezine dönünce Lapseki'yi telefonla aramıştı. Lapseki kaymakamı baskın işinde Hamdi Bey'i desteklemişti. Hamdi Bey elde edilen başarılı sonucu ona da duyurmak istemişti.

Hamdi Bey, baskın olayını ve elde edilen başarıyı hemen o gün bir tel ile Balıkesir'de bulunan 61 nci Tümen Komutanı Albay Kâzım (Özalp) Bey'e bildirdi. Telde şöyle deniliyordu:

"...Akbaş'taki cephaneliği basan arkadaşlarımız depoyu muhafaza eden Fransızları tutukladıktan ve haberleşme hatlarını kestikten sonra, silâhları tamamen, cephaneyi de kısmen Fransız erlerini de beraber alarak karşı kıyılarıımıza götürmüşlerdir. Evvelce sağladığımız araçlarla bu mühimmat tamamen içerilere gönderildikten sonra Fransız erlerini geri gönderdim." (138)

Harp Tarihi Vesikaları Dergisi'nde yayımlanan bir belgede belirtildiğine göre, Binbaşı Bahri Bey'le Fransız askerleri, cephane ve silâhların Umurbey'den uzaklaştırılmasından sonra bir deniz aracıyla Akbaş'a geri gönderilmişlerdir. (139)

61 nci Tümen Komutanı Albay Kâzım (Özalp) Bey başarılı baskın olayını ertesi gün Mustafa Kemal Paşa'ya bir telgrafla bildirdi. Telgrafta şöyle deniliyordu:

"...Rumeli sahilinde Gelibolu civarında Akbaş mevkiinde Fransızların muhafazası altındaki depolarda bulunan silâh ve gereçler İtilâf Devletleri tarafından Denikin ordusuna verilmiş, Rusya'ya götürülmesine girişilmiş ve bu iş için de dört gün önce bir Rus vapuru Gelibolu'ya gelmişti. Balıkesir Merkez Heyeti üyelerinden ve fedakâr arkadaşlarımızdan Köprülülü Hamdi Bey ve Kuva-yı Millîye'den bir birlik Lapseki ve oradan 26/27 Ocak 1920 gecesi sallarla Rumeli kıyısına geçerek Akbaş depolarına el koymuş ve depo muhafızları olan Fransızları tutukladıktan ve haberleşme hatlarını kestikten sonra silâhların hepsini ve cephanenin bir bölümünü ve muhafız Fransız erlerini de tutuklu olarak Lapseki'ye naklettirmiş, silâh ve gereci Yenice'ye gönderdikten sonra Fransız erlerini geri vermiştir. Akbaş'ta acizlerince 8000 Rus tüfengi, 40 Rus mitralyözü, 20 000 sandık cephane kayıtlı idi. Eğer bir aydan beri Akbaş deposundan bir tarafa silâh verilmemişse, 8000

(138) Kozanoğlu; s.92.

(139) Harp Tarihi Vesikaları Dergisi, Sayı: 44, Belge No: 1103.

Rus tüfeği tamamıyla ele geçirilmiş demektir. Bu olay üzerine İtilâf Devletleri'nin ne gibi girişimde bulunacakları henüz bilinmeyip, şimdiye kadar İstanbul'un ve Kolordunun da meselenin bilgisi olmadığı arz olunur." (140)

Albay Kâzım (Özalp) Bey'in telgrafında Gelibolu'ya Lapseki'den geçildiği belirtilmektedir. Halbuki yaptığımız araştırmada Gelibolu'ya Umurbey'den geçildiğini tespit etmiş bulunuyoruz. İkinci nokta da Gelibolu'ya sallarla geçilmiştir. Oysa böyle olmamıştır. Gelibolu'ya Bolayır römorkörünün yedeğindeki deniz taşıtları ile geçilmiştir ve Akbaş cephaneliğinden kaçırılan silâh ve cephaneler aynı römorkör tarafından Umurbey'e getirilmiştir. (141)

Mustafa Kemal bu başarılı baskın olayından memnun kalmıştı. Heyet-i Temsiliye Başkanı olarak 61 nci Tümen Komutanı Albay Kâzım (Özalp) Bey'in telgrafına şu karşılığı verdi:

"Köprülülü Hamdi Bey'in olağanüstü cesurane hareketle elde eylediği şâyân-ı gıpta başarısından mütehasıl teşekkürlerimizin adı geçene bildirilmesine delâlet buyurulmasını rica eder, böyle bir başarıya saik zât-ı biraderlerini tebrike şitâb eyleriz." (142)

Telgrafta, Köprülülü Hamdi Bey'in başarısının olağanüstü ve cesur bir hareket olduğu belirtiliyor, elde edilen başarının övünülecek bir kahramanlık olduğu ve teşekkürlerinin Hamdi Bey'e iletilmesini ve ayrıca da böyle bir başarının kazanılmasından ötürü 61 nci Tümen Komutanı Albay Kâzım (Özalp) Bey de tebrik ediliyordu. Buradan da anlaşılmaktadır ki olay, Mustafa Kemal'i hayli heyecanlandırmış ve sevindirmiştir.

İçinde bulunulan olağanüstü şartlar nedeniyle elde edilen bu başarılı durumun önemi çok büyüktü. Mustafa Kemal'in diğer yandan bu olayı; "Türklerin Anadolu'dan Rumeli'ye geçişi hareketine benzetmesi ve daha da üstün bir cesaret ve fedakârlık" (143) olarak nitelemesi, olayın kahramanları için büyük bir iftihar ve heyecan kaynağı olmuştur.

(140) Özalp; s.91.

(141) Atatürk Özel Arşivi; Kıs.23, Dos.1336/11, Fih.4 (23-24) Belgede "Akbaş Cephaneliğinden nakledilen esliha ve mühimmatı cer eden Bolayır römorkörü" denilmektedir.

(142) Nutuk; c.III, "Vesikalar" Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1982, s.1210.

(143) Türk İstiklâl Harbi; VII.cilt, Ankara Genelkurmay Basımevi, 1975, s.56.

5. Heyet-i Temsiliye Başkanı Mustafa Kemal'in Olaya Bakışı

Akbaş cephaneliği baskınının başarıyla gerçekleştirilmesi, millî mücadeleye karar vererek bunu sürdüren Kuva-yı Milliye-ciler arasında sevinç ve heyecana yol açmıştı. Olay, zor şartlarda bile Türk milletinin kurtuluşuna olan inancını kaybetmemiş olduğunu göstermesi bakımından bir örnek teşkil etmiştir. Dönemin şartları, göz önüne alındığında bu başarının Mustafa Kemal ve Heyet-i Temsiliyeyi neden bu kadar sevindirdiği daha iyi anlaşılır.

Olayın kahramanı Köprülülü Hamdi Bey'in büyük bir heyecanla Akbaş cephaneliğindeki cephane ve silâhların nasıl kaçırıldığını ve cephanenin akitebitini Balıkesir'de bulunan 61 nci Tümen Komutanı Albay Kâzım (Özalp) Bey'e bir telgrafla bildirmiş olduğunu görmüştük. Telgraf, kazanılan bu başarıyı mütevazî bir başarı gibi ifade ediyor görünüyorsa da aslında Hamdi Bey'in de heyecanı göz önüne alınırsa büyük bir iş başarılmış olduğu telgrafın özünden anlaşılır.

Mondros Mütarekesi'nin 20 nci maddesi hükümlerine göre Akbaş cephaneliğini korunmasında İtilâf Devletleri kuvvetleriyle görev alan Binbaşı Bahri Bey'le, Fransız askerleri cephane ve silâhların Umurbey'den uzaklaştırılmasından sonra bir kayıkla Akbaş'a geri gönderilmiştir. Daha sonra, olayla ilgili olduğu gerekçesiyle Binbaşı Bahri Bey, Fransızlar tarafından tutuklanarak ifadesinin alınması için Çanakkale'deki İngiliz temsilcisinin yanına gönderilmiştir. (144)

61 nci tümen Komutanı Kâzım Bey (Özalp) Hamdi Bey'in ~~kısa telgrafını daha detaylı olarak Mustafa Kemal Paşa'ya bir telgrafla bildirdi.~~

Mustafa Kemal Paşa, Kâzım Bey'in teline tebrik ve teşekkürde bulunarak verdiği karşılıkla birlikte, olayla ilgili olarak bir de genelge yayınladı. Bu genelgeyle, Kâzım Bey'in baskınla ilgili olarak bildirdiklerini teşkilâta ve askerî birliklere duyurdu.

Mustafa Kemal'in genelgesi şöyledir: "...Gelibolu civarında Akbaş mevkiinde Fransızların muhafazası altındaki depolarımızda bulunan silâhların ve mühimmatın İtilâf Devletleri tarafından Denikin ordusuna verilmesi kararlaştırılmış ve

(144) ATASE Bşk.lığı İstiklâl Harbi Arşivi; Kıs.36, Dos. (120)-141, Fih.16 (1, 2).

bunların nakli için dört gün önce bir Rus vapurunun da Gelibolu'ya gelmesi üzerine, Balıkesir Heyet-i Merkeziyesi âzâsından ve fedakâr arkadaşlarımızdan Köprülülü Hamdi Bey Kuva-yı Millîye'den bir müfreze ile Lapseki'ye ve oradan 26/27 Ocak 1920 gecesi sallarla Rumeli sahillerine geçerek Akbaş depolarına vaziyet ettiği ve depo muhafızı olan Fransız efradını tevkif ve muhabere hatlarını kestikten sonra eslehayı kâmilen ve cephaneyi kısmen ve Fransız efradını mahfuzen Lapseki'ye naklettirdiği ve esliha ve mühimmatı dahile sevk ettikten sonra mevkuf Fransızları iade eylediği ve bir ay evvel Akbaş deposunda 8000 Rus tüfengi 40 Rus mitralyözü, 20 000 sandık cephaneye olduğu mukayyet ise de, istirdat olunan miktarın henüz tespit edilemediği" (145) bildirilmiştir.

6. İngiliz ve Fransızların Tepkileri ve Aldıkları Tedbirler

Akbaş baskını ve burada bulunan silâh ve cephanenin önemli bir bölümünün Kuva-yı Millîyeciler tarafından Anadolu'ya kaçırılması mıntıkadaki İtilâf Devletleri vazifeli ve sorumlu kişilerini şaşkına döndürmüştü. Olay üzerine Çanakkale ve Gelibolu'da bulunan İngiliz ve Fransızlar çevrede geniş bir araştırma ve soruşturmaya giriştiler.

27 Ocak 1920 sabahı Hamdi Bey ve arkadaşları henüz Umurbey'de iken, bandırası belli olmayılan, ancak İngilizlere ait olduğu tahmin edilen bir torpido Umurbey iskelesine geldi. Kıyıya beş on Nordonfild atışı (146) yaptıktan sonra iskeleye yanaştı, karaya 20 ilâ 30 kadar asker çıkardılar. Bunlar o sırada iskelede bulunan bir kayıkçıyı yakalayarak sorguya çektiler. Bir yandan da çevrede araştırma yaptılar. Akbaş'tan kaçırılan cephanenin iskelede veya yakınında bir yerde olup olmadığını kontrol ediyorlardı.

İngilizler yapılan araştırma ve soruşturmadan bir sonuç alamadılar. İskelede bulunan kahveci Mehmed adında birisini şüphe üzerine tutuklayıp torpidoya almışlar ve bir kayıkçı ile de görüştüktan sonra Çanakkale yönüne uzaklaşmışlardı. (147)

(145) M.Kemâl Atatürk, Nutuk, c.III, "Vesikalar", s.1210-1211.

(146) Nordonfild top atışı; Mermi, mermi top atışı yapmak. Denizcilikte kullanılan bir terimdir. Kara bombardımanı atışıdır.

(147) Gnkur.ATASE Bşk.lığı İstiklâl Harbi Arşivi; Kıs.36, Dos. (120)-141, Fih.4-4.

Aramadan sonra İngilizler olayla uzaktan yakından ilgisi bulunmayan başkalarını da şüphe üzerine tutuklayıp hapse atmışlar ve uzun süreli sorguya çekmişler.

Akbaş cephaneliğinin korunması sorumluluğu Fransızlara verilmişti. Bu açıdan baskın olayı onları İngilizlerden daha fazla sinirlendirdi. Olay sırasında cephanelikteki Fransız askerlerinin tutuklanıp götürülmeleri Fransızları etkili çözüm yolları aramaya itmişti. Bu askerlerin sonradan serbest bırakılmaları Fransızların kızgınlığını azaltmamıştı. Bu sebeble baskından sonra ortalıkta Fransızların Lâpseki'yi işgal edecekleri rivayeti yayılmaya başladı. Kalâ-yı Sultaniye (Çanakkale) Mutasarrıflığı'nın 29 Ocak 1920 tarihli şifreli telgrafnamede işgal haberi yer almaktadır. (148) Aynı telgrafnamede, haberin sonradan asılsız çıktığı ve kasaba halkının heyecanlı anlar yaşadığı belirtilmektedir. Lapseki işgal edilmediyse de olayla ilgili olduğu sanılan kişiler Fransızlar tarafından tutuklanmıştı.

Olay, İstanbul'daki İtilâf Devletleri temsilcilerini de telâşa düşürmüştü, sinirlendirmişti. İngiliz temsilcisi olayla ilgili olarak uzun bir soruşturmaya girişmekle beraber daha sonra bu olayı kullanarak Osmanlı Devleti'nin kontrolünde bulunan İstanbul'daki cephaneliklere el koymaya çalıştı.

İtilâf Devletleri temsilcilerinin girişimleri Osmanlı devlet adamlarını ciddi bir şekilde endişelendirmeye başladı. İtilâf Devletleri'nin İstanbul'daki Osmanlı cephaneliklerine el koymasını önlemek amacıyla Harbiye Nezareti baskın olayı ile ilgili bazı teşebbüslerde bulundu.

Bu arada baskından sonra İtilâf güçleri bir yandan bölgede sıkı bir araştırma yaparken, bir yandan da olayla ilgisi olduğunu sandıkları bazı kişileri de tutukluyorlardı. Akbaş cephaneliği alayıyla ilgili soruşturma yapmak üzere bir İngiliz generali Çanakkale'ye gönderildi. Osmanlı Hükûmeti de sorumluları meydana çıkarmak için kendi açılardan büyük çabalar harcıyor; soruşturmalar açıyordu. Harbiye Nazırı Fevzi'nin (Mareşal Fevzi ÇAKMAK) 14 ncü Kolordu Kumandanlığı'na yazdığı 12 Şubat 1336 (1920) tarihli telgrafında "Akbaş mesele üzerine silâh ve cephanelerin nakliyle ilgili olarak yapılacak soruşturmaya eski 15 nci Kolordu Kumandanı Mirliya (Tuğgeneral) Ali Rıza Paşa'nın tayin edildiğini, kendisine yardımcı olunmasını" (149) istemiştir.

(148) Gnkur.ATASE Bşk.lığı İstiklâl Harbi Arşivi, Kıs.36, Dos. (120)-141, Fih.4-4.

(149) Gnkur.ATASE Bşk.lığı İstiklâl Harbi Arşivi, Kıs.36, Dos. (120)-141, Fih.24-1.

Akbaş cephaneliğini başarılı bir plânla cesur ve fedakâr arkadaşlarıyla basmaya muvaffak olan Hamdi Bey'in yeni hedefi Sarıcaali (Sarıçalı) ve Üvecik cephaneliklerindeki silâhların ele geçirilmesiydi.

Sarıçalı, Yenişehir ve Üvecik'te Osmanlı Devleti'ne ait cephanelikler vardı. Sarıçalı'da altı bin sandık cephane bulunuyordu. Hamdi Bey bu cephanelikler hakkında geniş bilgi edinmişti. Söz konusu cephanelikler de Mondros Mütarekesi'nin 20 nci maddesi hükümlerine göre muhafaza altına alınmış bulunuyordu. Türk subay ve erleri tarafından korunuyordu. Hamdi Bey burada bulunan subay ve erlerle kolayca anlaştı. Onların da yardımıyla Sarıçalı'daki cephaneleri ve silâhları Marmot Mezarlığı'na taşıtıp depo ettirdi (3 Şubat 1920).

Akbaş ve öteki cephaneliklere yapılan baskınları, tahkikatı soruşturmakla görevlendirilen İngiliz Generali Beyç Çanakkale mutasarrıfı ile yaptığı görüşme sırasında Sarıçalı ve Üvecik cephaneliklerinin boşaltılmasına da değinmiş, kaçırılış biçimine bakılarak "bunun askerî memurların da desteğiyle başarıldığı" düşüncesinde olduğunu bildirmişti. (150)

Hamdi Bey Sarıçalı'dan sonra Yenişehir'e gitti. Buradaki cephanelikte bulunan silâh ve cephaneyi de korumakla görevli subay ve erlerle anlaşarak Marmot köyüne gönderdi. Bundan sonra elde edilen silâh ve cephaneleri Yeniceköy'e taşınmaya başlandı. Bu iş için görevlendirilen terhis edilmiş dört yedeksubayın yönetiminde silâhlar geçici olarak Kızılelma köyüne gönderildi. (151) Olayla ilgili olarak Ezine Kaymakamı Vahab, 7 Şubat 1920 tarihli telgrafında; "Hamdi Bey'in ewelce terhis edilen ihtiyat zabitlerinden dört kişiyi mühimmat sevkine memur ettiği"ni bildirmektedir. (152)

Akbaş cephaneliği, Sarıçalı, Üvecik ve Yenişehir'den alınan cephane ve silâhların Yeniceköy'e taşınıp depo edilmesi zor olmaktaydı. Ulaşım imkânları kısıtlıydı. Çevre eşkiyalarla doluydu. Bu durumda Hamdi Bey cephanelerin güvenliğinin sağlanması için Bayramiç Müdafaa Hukuk Derneği'ne 7 Şubat 1920 tarihinde bir tel gönderdi. Telde Hamdi Bey "Mazbata karşılığında alınan malzemenin kaybolması mesuliyeti ve

(150) Su; s.160.

(151) a.g.e.; s.161.

(152) Gnkur.ATASE Bşk.lığı İstiklal Harbi Arşivi, Kıs.36, Dos.120 (141), Fih.29-1.

tazmini gerektireceğini, sevkiyatın doğrudan heyet üyeleri tarafından yapılmasını istiyordu. (153)

Cephane ve silâhların Yeniceköy'e götürülüp oraya depo edilmesine kadar Hamdi Bey daima bu işi takip etmiş, nakliyat sırasında gördüğü bazı aksaklıkların düzeltilmesi için görevlileri sık sık uyarmıştır. 13 Şubat 1920 tarihinde Hamdi Bey'in Bayramiç Müdafaa-i Hukuk Derneği'ne yazdığı telgrafta bunu açıkça görmek mümkündür. Telgrafta: "...taşımada bir fişğin kaybolmaması gereklidir şeklinde heyetin dikkati çekildikten sonra "sandıkların daima sayılarak ve kontrol edilerek" teslim edilmesini, kafiyele muhafız verilmesi "köylülerden fişek alan bazılarının ağır bir şekilde cezalandırılacağı" belirtilmekteydi. (154) Cephane ve silâhların Yeniceköy'e nakli işlemleri iki hafta kadar sürmüştür.

Akbaş cephaneliği baskını İngilizleri çok korkutmuştu. İstanbul'da da böyle bir olayın çıkmasından korkuyorlardı. Nitekim konu ile ilgili olarak İngiliz Karadeniz Ordusu Komutanı General Milne Hariciye Nezareti'ne bir tezkere gönderdi. General, 29 Ocak 1920 tarihli tezkeresinde Gelibolu yarımadasında bulunan silâh deposunun bazı meçhul kişilerin saldırısına uğradığını kaydettikten sonra, bu gibi bir olayın İstanbul'da meydana gelmesinin önüne geçilmesini gerekli gördüğünü, bu sebeble de İstanbul'daki Macka silâh deposunun İngiliz askerlerinden oluşan bir muhafız birliği tarafından korunmasını teklif ediyordu.

Harbiye Nezareti tarafından General Milne'ye verilen karşılıkta "...bu gibi olayın meydana gelmemesini sağlamak üzere bütün tedbirlerin alındığı, İstanbul'daki cephanedepolarının birlikte korunması" (155) teklifinde bulundu.

Aslında İstanbul Hükûmeti halen İngilizlerin kendilerine yardım edeceğini sanıyor ve İngilizlerle yakın ilişkilerde bulunuyorlardı. Esasen İstanbul Hükûmeti İngilizlerin isteklerini geri çevirecek bir kuvvete sahip değildi.

Akbaş baskınının İngiliz ve Fransız yetkili makamları üzerindeki olumsuz etkisinden Çanakkale ve yöresinde yaşayan Rumlar da kendi çıkarları açısından faydalanmak istediler.

(153) Su; s.161.

(154) a.g.e.; s.162.

(155) Gnkur.ATASE Bşk.lığı İstiklâl Harbî Arşivi, Kıs.36, Dos.(120)-141, Fih.25, 25-1.

Olaydan hemen sonra Çanakkale metropolidi başkanlığında bir Rum heyeti Çanakkale'deki İngiliz temsilciliğine başvurdu.

Kuvay-ı Milliyecilerin bu başarılı baskın sonrasında kendilerine yönelik saldırıların artabileceği endişesini taşıdıklarını, bu sebeble de koruyucu güvenlik tedbirlerinin alınmasını, bu olmadığı takdirde de mal ve canlarını korumak üzere kendilerine silâh verilmesini istediler. (156) rumların asıl amacı bu olayı bahane ederek Türkleri arkadan vurmaktı.

Akbaş cephaneliği olayı üzerine İngilizlerin diğer girişimleri Karabiga'yı abluka altına almak ve Bandırma'ya asker çıkarmak olmuştur. Karabiga'yı abluka altına alan İngilizler burada cephanelik baskını olayına karıştığını tahmin ettikleri bazı kişiler hakkında soruşturma açmışlar, ancak hiçbir ipucuna rastlamamışlar, baskında kullanılan Bolayır motoruna İngiliz bayrağı çekmişler ve gemiyi de alarak Karabiga'dan ayrılmışlardı. (157)

Daha önceden Osmanlı Hükûmeti'ne başvurarak Akbaş olayında ihmali görülenlerin tutuklanarak kendilerine verilmesini isteyen İngilizler, hükûmetin sözünde durmadığını bahane ederek 1 Şubat 1920 tarihinde Bandırma'ya bir yüzbaşı komutasında iki yüz kişilik bir Hint birliği çıkarmışlardı. (158)

14 ncü Kolordu'nun merkezi Bandırma kasabası idi. Balıkesir'de bulunan 61 nci Tümen bu kolorduya bağlıydı. Bandırma'ya çıkan İngiliz müfreze kumandanı ile İngiliz irtibat subayı 14 ncü Kolordu Kumandanlığı'na gelerek General Wilson'un bir yazısını vermişler ve Akbaş meselesinden bahsederek kaçırılan bu silâhların toplattırılmasını teklif etmiştir. 14 ncü Kolordu Kumandanı Yusuf İzzet Bey de İngilizleri oyalamak amacıyla verdiği cevapta "Kolordunun bu hadiseden ancak İngilizlerin ihbarıyla haberdar olabildiğini, silâh ve cephanelerin bulunması için gerekli tedbirleri alacağını" (159) söylemişti.

Akbaş cephaneliğinden kaçırılan silâhların Bandırma treniyle Burgaz yoluyla Balıkesir'e nakledilmekte olduğu ve

(156) Gnkur.ATASE Bşk.lığı Arşivi; Kıs.36, Dos.120 (141), Fih.4-2.

(157) Güven; s.37.

(158) Gnkur.ATASE Bşk.lığı İstiklâl Harbi Arşivi, Kıs.36, Dos.120 (141), Fih.25.

(159) Gnkur.ATASE Bşk.lığı İstiklâl Harbi Arşivi; Kıs.36, Dos.(120)-141, Fih.25, 25-1.

bunun önünün alınarak cephanelerin Bandırma'ya gelecek olan İngiliz müfrezesine teslimi 14 ncü Kolordu 'ya Harbiye Nezaretinden 31 Ocak 1920 tarihinde yazılmıştı. (160) Bu yazıda isteğin İstanbul'daki İtilâf Devletleri Kumandanı General Wilson'dan geldiği de bildirilmekteydi.

Bandırma'ya 1 Şubat 1920'de çıkan İngilizler, kendilerine tahsis edilen Rum ve Ermeni evlerine girmeyerek idadi mektebi binasıyla civarındaki Müslüman evlerini işgal etmişlerdi. (161) İngiliz kuvveti Bandırma'dan, Karacabey, Susurluk cihetlerine 200 araba ile silâhların sevk edildiğini iddia ediyor; bu davranış ve hareketleriyle de amaçlarının sadece silâhları ele geçirmek olduğunu anlatmak istiyorlardı.

Bu arada da İngilizler, 14 ncü Kolordu Kumandanlığı'na bir nota verdiler. Notada, Akbaş'taki silâh ve cephanenin kaçırılmasının İngiliz hükûmetine karşı bir hareket olduğu belirtilmekteydi. Akbaş'tan kaçırılan silâhların Şubat ayı içinde, olay faillerinin ise 15 Şubat tarihine kadar teslimi notada istenilen diğer hususlardı.

İngiliz işgali ve İngilizlerin notası üzerine, 14 ncü Kolordu mıntıkasındaki Kuva-yı Millîye bu notaya iltifat etmedi. Susurluk'ta toplandı ve Bandırma yöresinde birtakım gösteri faaliyetlerinde bulunulması kararını aldı. Ayrıca Bandırma'daki İngiliz komutanına, İngilizlerin kasabayı boşaltmalarını halinde Kuva-yı Millîye'nin oradaki İngiliz kuvvetlerine saldıracağını bildirdi. (162)

Görülüyor ki, Kuva-yı Millîye İngilizlerin tehditlerine kulak asmamakta ve karşı harekete geçmekte tereddüt etmeyeceğini göstermektedir.

İngilizlerin Akbaş baskınına bahane ederek Bandırma'ya askeri çıkarmaları, Osmanlı Hükûmeti'ni sıkıştırmaları Çanak-kale çevresinde birtakım tutuklamalara girişmeleri Ankara'da bulunan Heyet-i Temsiliye Başkanı Mustafa Kemal'i de harekete geçirdi. Mustafa Kemal, 2 Şubat 1920 tarihinde 14 ncü Kolordu Kumandanı Yusuf İzzet'e çektiği telgrafta olaya kısaca değinmiş ve Sivas Kongresi beyannamesinin üçüncü maddesiyle Osmanlı Devleti'nin herhangi bir tarafına karşı meydana gelecek müdahale ve işgale karşı topyekûn savunma

(160) Gnkur.ATASE Bşk.lığı İstiklâl Harbi Arşivi; Kıs.36, Dos.(120)-141, Fih.2.

(161) Gökbilgin; s.361.

(162) Özalp; s.92.

esasının kabul edildiğini açıkladıktan sonra, milletçe bu işin bertaraf edilmesini, Bandırma'nın işgaline karşı direnilmesi gerektiğini, işgal olayının diğer bir amacının da İtilâf Devletleri'nin Yunanlılarla muharebe eden Kuva-yı Milliye'nin arkasını kesmek olduğunu da vurgulamıştır. (163) Mustafa Kemal'in Yûsuf İzzet'e çektiği telgraftaki direktifler üç ana noktayı ihtiva ediyordu. Birincisi Akbaş olayının ortaya koyacağı sonuçları önlemek, ikincisi Bandırma'nın işgaline karşı konulması, üçüncüsü de Yunanlılara karşı mücadelenin amacıydı.

Mustafa Kemal, 61 nci Tümen Komutanı Albay Kâzım Bey'e gönderdiği 2 Şubat 1920 tarihli telgrafta, Bandırma'nın işgalinin hangi amaçlara yönelik olduğunu, 14 ncü Kolordu Komutanlığı'na da bu hususların telgrafla belirtildiği, 61 nci Tümen Komutanı olarak bu işgal karşısında tutumunun ne olacağını sormuştur.

Kâzım Bey de bu soru üzerine, 2 Şbat 1920 tarihli cevabi telgrafında olay hakkında kendi görüşlerini şöylece bildirmiştir: "Bandırma'ya çıkan iki yüz kişilik İngiliz müfrezesinin önemli olmadığından dolayı bu birliğin çıkarma yapmasının engellenmediği, karaya çıkan İngiliz müfrezesinin içeri doğru ilerlemesi halinde karşı koymak üzere Manyas gölünün doğusunda Aksakal mevkiinde Kuvay-ı Millîye'den kurulu bir kuvvet konulacağını belirtmişti. (164)

Bandırma'nın işgali merkezi Karesi (Balıkesir) de bulunan Balıkesir Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin İzmir Kuzey Mıntıkası Heyet-i Merkeziyesi tarafından da protesto edilmişti. Heyet-i Merkeziye adına Vasıf, Mustafa Kemal'e gönderdiği 2 Şubat 1920 tarihli telgrafta, Bandırma'ya çıkan işgal kuvvetinin kendisine bir tebligatta bulunduğunu, bu tebligatta Akbaş cephaneliği olayının Heyet-i Merkeziye tarafından düzenlenmiş olabileceği, eğer durum bu şekilde ise bunun Mondros Mütarekesi şartlarına aykırı olduğu, bundan dolayı da kaçırılan silâhların derhal iadesinin gerektiği, aksi takdirde önemli yerlerin İtilâf Devletleri tarafından işgal edileceği bildiriliyordu. Daha önce de gördüğümüz üzere Heyet-i Merkeziye İngilizlerin bu tebligatını şiddetle protesto etmiştir. Heyet-i Merkeziye karargâhına gelen İngiliz subaylarına Heyet-i Merkeziye'nin protesto sebebi izah edilmiş, İzmir'den

(163) Genelkurmay ATASE Bşk.lığı Atatürk Özel Arşivi; Kıs.23, Dos.1336/11, Fih.4-2.

(164) Gnkur.ATASE Bşk.lığı Atatürk Özel Arşivi; Kıs.23, Dos.1336/11, Fih.4-3.

Yunan işgali kaldırılmadıkça silâhların iadesinin mümkün olamayacağı belirtilmiştir. Ayrıca Heyet-i Merkeziye'nin, gücünü milletin sarsılmaz iman gücünden aldığını, bu sebeple de Bandırma'nın işgali karşısında Heyet-i Merkeziye'nin sessiz kalamayacağı ve her türlü tedbiri alacağını da sert bir dille belirtmişti. (165)

Bu çalışmalar sonuçsuz kalmamıştı. Nitekim, Heyet-i Merkeziye'ye karşı son derece sert bir tavır takınmış olan İngilizler bu tepkiye karşı aynı sertliği gösterememişlerdi.

Balikesir Müdafaa-yı Hukuk İzmir Kuzey Mıntıka Heyet-i Merkeziyesi'nin bu olumlu çalışmaları Mustafa Kemal'in gözünden kaçmamıştı. Mustafa Kemal Heyet-i Temsiliye başkanı olarak Balikesir'e gönderdiği cevabi telgrafta, Bandırma'nın işgaline karşı gösterilen sert tepkiye teşekkür ediyor ve İngilizlerin buradan çıkarılmaları için de son derece ısrar edilmesini istiyordu. (166)

Gerek askerî ve gerekse sivil makamların girişimlerinin bir süre sonra etkisi görülmüştü. Balikesir'de bulunan İngiliz temsilcisi Mister Arthur, Merkez Heyeti'ne gelerek İngiliz genel karargâhının, Heyet-i Merkeziye'nin protestolarını dikkate alarak Bandırma'daki kuvvetlerinin geri çekilmesi için emir vermişti. (167)

Temsil Heyeti adına Mustafa Kemal, İngilizlerin Bandırma'daki işgali kaldırarak buradan çekilmeleriyle ilgili olarak 14 ncü Kolordu Komutanı Yusuf İzzet Bey'den telgrafla bilgi istemiştir. Mustafa Kemal, 9 Şubat 1336 (1920) tarihli bu telgrafında "İngilizler tarafından Bandırma tahliyesinin ne suretle mukarrer olduğunun" açıklanmasını istemekteydi. (168)

Kolordu Komutanı Yusuf İzzet Bey gönderdiği cevabi telgrafta, Bandırma'daki İngiliz kuvvetlerinin 11 Şubat 1920'de limandaki torpidoya binerek İstanbul yönüne hareket ettiğini bildirmişti. Ayrıca müfreze kumandanının Bandırma'da bulunduğu süre içinde kendisine ve müfrezesine karşı yapılan iyi muameleye teşekkür ettiğini belirtmişti. Aynı telgrafta Ban-

(165) Gnkur.ATASE Bşk.lığı Atatürk Özel Arşivi; Kls.23, Dos.1336/11, Fih.4 (5, 6)

(166) Gnkur.ATASE Bşk.lığı Atatürk Özel Arşivi; Kls.23, Dos.1336/11, Fih.4 (6, 7).

(167) a.g.a.; Kls.23, Dos.1336/11, Fih.4 (11, 12, 13).

(168) Atatürk Özel Arşivi; Kls.23, Dos.1336/11, Fih.11, 12, 13.

dırma'daki silâh ve cephane depolarının kolordunun kontrolü altında olduğu, bu durumda da Akbaş olayından ne hükûmetin ve ne de askeriye'nin asla sorumlu olmadığı gerçeğine İngiliz Hükûmeti'nin kanaat getirdiği belirtilmişti. (169)

Bu durumdan da anlaşılacağı üzere Kuva-yı Milliye ve İngiltere Hükûmeti birbiriyle çatışmaktan özenle kaçınmışlardır. Çünkü İngiltere'nin kendi müttefikleriyle Osmanlı Devleti'nin parçalanmasıyla ilgili olarak anlaşmazlığı vardı. Ayrıca, diğer müttefiki Çarlık Rusyası'nda Bolşevik ihtilâli gelişme gösteriyordu.

İngilizlerin Bandırma'dan çekilmeleri üzerine Heyet-i Temsiliye namına Mustafa Kemal Balıkesir Müdafaa-yı Hukuk Heyeti Başkanlığı'na bir teşekkür yazısı göndermişti. 12 Şubat 1920 tarihli bu yazıda büyük bir millî teşebbüsle elde edilen başarı tebrik edilmekte, heyetin vatanın kurtarılmasına yönelik çabalarının her türlü takdirin üzerinde olduğu belirtilmekteydi. (170)

İngilizlerin Bandırma'dan çekilmesiyle ilgili olarak Mustafa Kemal diğer bir teşekkür telgrafını da Bandırma'daki 14 ncü Kolordu Komutanı Yusuf İzzet Paşa ile Balıkesir'de bulunan 61 nci Tümen Komutanı Kâzım Beye çekmişti. Bu tebrik yazısında kazanılan başarıda her iki komutanın da yaptığı hizmetler övülmüş, vatanın kurtarılmasına dair bundan sonra yapılacak mücadelelerde de başarılı olmaları istenmişti. (171)

Sonuç olarak, İngilizlerin Akbaş olayıyla ilgili teşebbüsleri bir netice vermemiş, Bandırma'dan çekilmeleri de millî direniş hareketine yeni bir dinamizm kazandırmıştı. Ayrıca kurtuluşa dair inancın artmasına vesile olduğu gibi, milis direniş hareketinin bir başarısı olmuştur. Bu suretle bölgedeki askerî otoritelerin ve Kuva-yı Milliye örgütünün halkın gözündeki etkisi ve saygınlığı ve ona karşı beslenen güven duygusu artmıştır.

(169) a.g.a.; Kıs.23, Dos.1336/11, Fih.4 (17).

(170) Gnkur.ATASE Bşk.lığı Atatürk Özel Arşivi; Kıs.23, Dos.1336/11, Fih.4 (20-21).

(171) a.g.a.; Kıs.23, Dos.1336/11, Fih.4 (22).

7. İstanbul Hükûmeti'nin Olaya Bakışı ve Açtırdığı Soruşturma

Akbaş cephaneliği olayını Balıkesir ve Bandırma'daki askerî makamlar soruşturmuş ve İstanbul'daki İtilâf Devletleri temsilcilerine gerekli cevapları vermişlerdi. Osmanlı Hükûmeti yetkilileri askerlerin ve Kuva-yı Milliyecilerin davranışlarının tersine olarak, Akbaş olayı karşısında fazlaca huzursuzluk göstermişlerdir.

İçişleri Bakanı Mehmet Şerif, Harbiye Nezareti'ne gönderdiği 20 Ocak 1920 tarihli yazıda, Akbaş cephaneliği olayıyla ilgili olarak gelibolu Mutasarrıflığı'ndan kendisine ulaşan bilgileri verdikten sonra, açılacak soruşturmanın neticesinin ayrıca bildirileceğini belirtiyordu. (172)

Öte yandan İtilâf Devletleri'nin İstanbul'daki temsilcileri bu olayın mütareke şartlarına uymadığını ileri sürerek, İstanbul Hükûmeti'ni olaydan dolayı sorumlu tutmaktaydı. Lieutenant (Liyotonan=Korgeneral) Wilson, Harbiye Nezareti'ne gönderdiği yazıda Akbaş olayına değinerek, bu silâhların Akbaş deposuna İtilâf Devletleri tarafından depo edildiğini, yağma edilen bu silâhların ve cephanelerin boğazın tarafına geçirildiği ve Bergos (Umurbey) yoluyla Bandırma treniyle Balıkesir'e doğru gönderilmekte olduğunu belirtmişti. Wilson ayrıca bir tedbir olarak, bu silâh sevkiyatının önünün alınması ve silâhların kendilerine teslimini sert bir dille ifade etmişti. 31 Ocak 1920 tarihini taşıyan yazıda ayrıca, Harbiye Nezareti tarafından konu ile ilgili alınacak tedbirlerin de süratle kendilerine bildirilmesi istenmekteydi. (173)

İstanbul Hükûmeti İtilâf Devletleri'nin etkisi ile olay üzerine eğilmek durumunda kalmıştı. İlk önce 14 ncü Kolordu Komutanlığı'na bir yazı göndererek, Balıkesir'e doğru nakledildiği iddia edilen silâh ve cephanelerin ele geçirilerek Bandırma'ya gönderilen İngiliz müfrezesine teslimini istemişti. Öte yandan bir de idarî soruşturma açılmasını talep ederek, hazırlanacak bir liste ile ele geçirilen silâh ve cephanenin miktarının gönderilmesini emretmişti.

Olayla ilgili bir diğer soruşturma da Harbiye Nezareti tarafından açılmıştır. Harbiye Nezareti, 1 nci Kolordu Komu-

(172) Gnkur.ATASE Bşk.lığı İstiklâl Harbi Arşivi; Kıs.36, Dos.(120) 141, Fih.2.

(173) a.g.a.; Kıs.36, Dos.(120)-141, Fih.2-1.

tanlığı'na verdiği emirde, Akbaş olayının bir kere de Kolordu tarafından soruşturularak faillerinin ortaya çıkarılmasını istemişti.

Diğer taraftan, Harbiye Nezareti deponun Fransız ve Osmanlı askerleri tarafından korunması işleminin ne zaman başladığı, Fransızların depoda görevlendirdiği birliklerin numaralarıyla er sayısını, ayrıca depoyu Fransızlarla birlikte koruyan Osmanlı birliğindeki er sayısını ve depodan çalınan silâh ve cephanenin miktarını gösterir listenin gönderilmesini de istemişti. (174)

Burada göze çarpan ilgi çekici nokta, İtilâf Devletleri'nin kontrolündeki Akbaş cephaneliğinde mütareke şartları gereği bulunan Osmanlı birliğinden, Harbiye Nezareti'nin haberdar olmamış görünmesidir. Kanımızca bu türlü davranış Osmanlı Hükûmeti'nin sorumluluğu üzerine almamak isteğinden kaynaklanmaktaydı.

İtilâf Devletleri'nin baskısı artınca, Osmanlı Hükûmeti Akbaş olayını yerinde soruşturmak üzere eski 15 nci Kolordu Komutanı Mirliva (Tuğgeneral) Ali Rıza Paşa'yı Bandırma'ya göndermiştir. Harbiye Nazırı Fevzi Paşa da 14 ncü Kolordu Komutanı'na yazdığı yazıda; olayı soruşturmakla görevlendirilen Ali Rıza Paşa'ya gereken her türlü kolaylığın gösterilmesini istiyordu. (175)

Tahkikat Memuru Mirliva (Tuğgeneral) Ali Rıza Paşa Bandırma'ya gelmiş ve 15 Şubat 1920 tarihinde Harbiye Nezareti'ne gönderdiği telgrafta görevine başladığını bildirmişti.

Ali Rıza Paşa yapmış olduğu soruşturmada Akbaş hadisesinde askeriye'nin bir suçu olmadığını belirtmişti. (176) Ali Rıza Paşa daha sonra İstanbul'dan gelen başka bir soruşturma heyetiyle beraber 20 Şubat 1920 tarihinde Biga olayını soruşturmak üzere Karabiga'ya geçmiştir.

Ali Rıza Paşa'nın bu olumlu raporuna rağmen İtilâf Devletleri hâlâ olaydan 14 ncü Kolordu Kumandanı Yusuf İzzet Paşa ve 61 nci Tümen Kumandanı Albay Kâzım (Özalp)

(174) Gnkur.ATASE Bşk.lığı İstiklâl Harbi Arşivi; Kıs.36, Dos.(120)-141, Fih.3.

(175) a.g.a.; Kıs.36, Dos.(120)-141, Fih.24-1.

(176) Gnkur.ATASE Bşk.lığı Atatürk Özel Arşivi; Kıs.23, Dos.1336/11, Fih.5 (8-9).

ı sorumlu tutmakta ısrar ediyorlardı. Bu komutanların görevlerinden alınıp yerlerine İstanbul Hükûmeti yanlısı kumandanların atanması için hükûmete baskı yapmaktaydılar.

Yusuf İzzet Paşa, şahsına yöneltilen suçlamaları reddederek kendini savunmuştur. Akbaş olayı cereyan ettiği sırada görevli olarak kendine bağlı birlikleri denetlemek için Bursa'ya gittiğini, daha sonra da İstanbul'a geçtiğini ve Ocak ayının son haftasında Bandırma'ya geldiğini Harbiye Nezareti'ne yazdığı raporda belirtmiştir.

Yusuf İzzet Paşa aynı raporunda Akbaş olayından kolordusunun sorumlu tutulamayacağını ileri sürerek, sorumlu aranacaksa bunun İtilâf Devletleri olacağı hususuna da değinmiştir. Bandırma'dan içerilere doğru silâh kaçırıldığı iddiasına da aynı gerekçelerle karşı çıkan Yusuf İzzet Paşa, böyle bir kaçakçılık olayı varsa bunu ancak silâh kaçakçılığından büyük çıkarlar sağlayan Rumların gerçekleştirmiş olabileceğini savunmuştur.

Raporun son bölümünde Yusuf İzzet Paşa, Bandırma'daki İngiliz irtibat subayının da Akbaş olayından kolordunun sorumlu olmadığını kendisine söylediğini belirtmiştir. (177)

Görülüyor ki Kolordu Kumandanı Yusuf İzzet Paşa kendisine ve Kolorduya yöneltilen suçlamaları şiddetle reddediyor; sorumluluğun tamamıyla İtilâf Devletleri'nin olduğunu sert bir dille ifade ediyordu.

Harbiye Nazır Vekili Şevket Turgut Paşa İtilâf Devletleri'nin bu girişiminin mütareke şartlarına uymadığını bir raporunda belirtmiştir. Raporunda Şevket Turgut Paşa, Akbaş'tan kaçırılan sekiz bin beş yüz tüfeğin ordu mevcudundan tazmin olunmasının altı tümenin silâhtan tecrit edilmesi anlamına geleceğini belirttiikten sonra, şu görüşe yer vermiştir: "...eğer her defasında tazmin deposu ordu olacaksa, şu takdire göre de Dürel-i İtilâfiye memleket halkının, yani kuva-yı gayrı muntazamanın silâhlanmasına karşılık orduyu, yani kuva-yı muntazamayı silâhsız bırakmış olacaktır." (178)

Böylelikle Şevket Turgut Paşa İtilâf Devletleri'nin bu tutumuyla ortaya çıkacak olan problemlerin sorumlusu olarak göstermek istemiştir.

(177) Gnkur.ATASE Bşk.lığı İstiklâl Harbi Arşivi; Kıs.36, Dos.(120)-141, F.26, 26-1.

(178) Gnkur.ATASE Bşk.lığı İstiklâl Harbi Arşivi; Kıs.36, Dos.(120), Fih.27 (1, 2).

Harbiye Nazırı Başyaveri Salih imzasıyla Mustafa Kemal Paşa'ya yazılan 28 Şubat 1920 tarihli bir yazıda, İngilizlerin Yusuf İzzet Paşa'nın görevinden alınması ve yerine başka birisinin atanması için hükûmete baskı yapmaya başladığını belirtmiştir. Bu baskı üzerine hükûmet de tedbir olarak Yusuf İzzet Paşa'yı görevden alarak yerine Nurettin Paşa'yı atamayı düşünmüştür. Başyaver Salih gelişmelerden Mustafa Kemal Paşa'nın da haberdar edilmesini istiyordu. (179)

İtilâf Devletleri'nin amacı, Millî Mücadele taraftarı kumandanların, böyle bahanelerle görevden alınmalarını sağlayarak, gittikçe genişleyen mücadele hareketini başlamadan söndürmekti.

Mustafa Kemal Paşa 14 ncü Kolordu Kumandanı Yusuf İzzet Paşa'ya gönderdiği 29 Şubat 1920 tarihli yazıda, hükûmetin kendisini kolordu kumandanlığından alması ihtimaline karşı alması gerekli tedbiri ve bu konudaki düşüncelerini soruyordu.

Mustafa Kemal Paşa Akbaş olayıyla kolordu mıntıkası'nın dikkatleri üzerine çektiğine değiniyordu. Yusuf İzzet Paşa'dan baskılar arttığı takdirde görevini kendine bağlı başka birine bırakmasını istemekteydi. Böylelikle İtilâf Devletleri'nin Osmanlı Hükûmeti'ne ve Kuva-yı Milliye'ye daha fazla karışmalarının önüne geçilmesi amaçlanıyordu.

Öte yandan Mustafa Kemal Paşa Harbiye Nezareti'ne gönderdiği bir yazıda, Harbiye Nazırı Fevzi Paşa'nın İngiliz baskısına karşı direnmesini istiyordu. Böyle bir hareketin millî menfaatlerimize en uygun davranış olacağı da belirtilen diğer bir husustu.

Akbaş olayının bir hükûmet bunalımına yol açtığı görülmektedir. İngilizlerin Harbiye Nezareti'ne baskı yaparak 14 ncü Kolordu Kumandanı Yusuf İzzet Paşa ve 61 nci Tümen Kumandanı Albay Kâzım (Özalp) Bey'in görevlerinden alınmasını istemeleri, Harbiye Nezareti'ni güç durumda bırakıyordu. Ancak, İngilizler bu olayı kullanarak iktidardaki partinin yerine kendi hazırladıkları partilerin iktidar olmasını sağlamak istiyorlardı. Harbiye Nazırı Fevzi Paşa İngilizlerin baskısı yoğunlaşana kadar azil ve tebdil yapmama taraftarıydı. Ona göre İngilizlerin bu olayı kullanmaları, hükûmet bunalımı doğurma isteklerinden başka bir şey değildi.

(179) Gnkur.ATASE Bşk.lığı; Atatürk Özel Arşivi; Kıs.23, Dos.1336/11, Fih.5.

İngilizlerin yoğunlaşan baskıları Fevzi Paşa'nın düşüncesini doğrulamıştı. Bir hükûmet bunalımı doğmuştu. Bunun neticesi olarak Ali Rıza Paşa Hükûmeti 3 Mart 1920 tarihinde istifa etti. Yerine Salih Paşa Hükûmeti kuruldu (6 Mart 1920).

14 ncü Kolordu Kumandanı Yusuf İzzet Paşa, yeni hükûmet tarafından da görevinden alınmak isteniyordu. Neticede 12 Mart 1920 tarihinde görevinden kendi isteğiyle ayrıldı. Yerine kolorduya vekil olarak 61 nci Tümen Komutanı Albay Kâzım (Özalp) Bey atandı. Kolordu Komutanlığı'ndan ayrılan Yusuf İzzet Paşa, Kolordu Komutanlığı görevinden ayrılışının sebeplerini anlatan bir raporunu Heyet-i Temsiliye Başkanı Mustafa Kemal'e yazmıştı. (180)

Akbaş olayı üzerine İtilâf Devletleri'nin aldığı tedbirlerden biri de bu cephaneliğin boşaltılmasıdır. Akbaş baskınından sonra buradaki silâhların yeni bir baskınla kaçırılmasından korkuluyordu. Cephaneliğin boşaltılması işlemi için İngilizler bir gemi ile iki büyük mavnaya gönderdiler. Depoda kalan silâh, cephane ve top kamaları gemiye ve mavnalara yüklendi. Bunlardan bir bölümü Çanakkale'ye götürülüp Çimenlik iskelesine depolandı. Bir bölümü de boğaz dışına çıkarıldı.

Akbaş olayının özellikle İngilizler üzerinde etkili olduğu görülmektedir. İngilizler bu olayın ilk şaşkınlığını üzerinden attıktan sonra Trakya'daki cephanelikleri de boşaltmak ihtiyacını hissetmişlerdi. Gelibolu yarımadasında Gelibolu, Maydos, Bolayır Bigalıkale depolarını boşaltmışlardı. 3 Şubat 1920 tarihinde başlanılan bu boşaltma işlemi Gelibolu Mevkii'i Kumandanlığı tarafından protesto edilmişti. Gelibolu'daki İngiliz Kumandanı Lenohabır, Gelibolu'daki taşıma işlemlerinin bitirilmesinden sonra Akbaş cephaneliğinde de ne kadar silâh varsa bunların Çimenlik deposuna nakledileceğini belirtmişti. Cephanelerin nakli için bir islimbot ile bir motor Gelibolu limanına gelmişti. Motorda iki İngiliz subayı ile 80 Hintli asker vardı. Gelibolu'daki Fransız kuvvetine yardım edeceklerdi. İngiliz ve Fransız kuvvetlerinin ortaklaşa çalışmaları ve ücret karşılığı tuttıkları işçiler vasıtasıyla Akbaş'taki cephaneler 2 Şubat 1920 tarihinde nakle başlandı. (181)

(180) Gnkur.ATASE Bşk.lığı, Atatürk Özel Arşivi; Kıs.23, Dos.1336/11, Fih.5 (9, 10, 11).

(181) Gnkur.ATASE Bşk.lığı, İstiklâl Harbi Arşivi; Kıs.36, Dos.(120)-141, Fih.12.

İngilizler Akbaş cephaneliğini boşalttıktan sonra da Çanakkale ve çevresinde fevkalâde tedbirler almışlardır. Şehirde devamlı devriyeler gezdirmişler, torpido ve diğer savaş gemileriyle durmadan boğazı taramışlardır. Şehrin hastane bayırı denilen semtini aralıksız makineli tüfek ateşine tutmuşlardır. (182)

İngiliz General Beyç başkanlığındaki heyetin Akbaş olayını soruşturmaya başlamasından hemen sonra Çanakkale'ye (Kala-yı Sultaniye) yedi bin asker çıkardılar. Bu hareketlerinden İngilizlerin yarımada cereyan edecek yeni bir cephané deposu baskını olayını önlemek istedikleri anlaşılıyordu. Diğer yandan da etrafa gözdağı vererek halkın Kuva-yı Milliye'ye yardım etmesinin önüne geçmek istiyorlardı.

Dahiliye Nazırı adına Müsteşar Keşfi'nin Harbiye Nezareti'ne yazdığı 9 Şubat 1920 tarihli yazıda, İngilizlerin Çanakkale'ye çıkardığı kuvvetlerden söz ederken, bu miktarın on sekiz bine çıkarılmasından sonra Trakya'yı işgal edecekleri istihbaratının kendisine ulaştığını belirtmektedir. (183)

Çanakkale ve Trakya'nın İngilizler tarafından işgal edileceği rivayetleri şüphesiz Akbaş cephaneliği baskınının ortaya çıkardığı bir durumdu. Halk korku ve heyecan içinde kalmıştı. O günün zor şartları içinde de kimse nasıl hareket edeceğini bilmiyor ve bir ümitsizlik içinde bulunuyordu.

Çanakkale'ye asker çıkaran İngilizler, olayla ilgisi olduğunu tahmin ettikleri kişileri soruşturmaları yapılmak üzere tutukladılar. Tutuklananlar arasında Bergos (Umurbey) Bucak Müdürü Reşadeddin Bey, Gelibolu Mutasarrıfı Recep Bey, Belediye Başkanı, Savcı, Polis Komiseri, Orman Memuru, Telgraf Müdürü, eşraftan bazı kimseler, sivil ve asker birtakım memurlar gece evlerinden alınarak bir motorla Çanakkale'ye götürüldüler (5 Şubat 1920). Bu olay 1 nci Kolordu Komutanlığı ve Müdafaa-yı Hukuk Dernekleri tarafından protesto edildi. Birinci Kolordu Komutanı Cafer Tayyar Paşa tutuklamalardan bir gün sonra durumu bir tel yazıyla Harbiye Nezareti'ne bildirdi. Paşa yazısında olayı şu şekilde anlatıyordu:

"Akbaş olayı üzerine İngilizler bir müfreze asker ile geldiler. Gelibolu mutasarrıfını, hükûmet memurlarından ve

(182) Gnkur.ATASE Bşk.İlg. İstiklâl Harbi Arşivi; Kıs.36, Dos.(120)-141, Fih.4-2.

(183) Gnkur.ATASE Bşk.İlg. İstiklâl Harbi Arşivi; Kıs.36, Dos.(120)-141, Fih.29.

ahaliden on kişiyi tutuklayarak süngülü muhafızlarla limandaki bir vapura bindirdiler ve bilinmeyen bir yere götürdüler. Hükûmet memurları hakkında reva görülen bu kötü muameleden heyecana gelen ahali, mitralyöz ateşiyle tehdit edildiler. Bu işin Akbaş meselesi üzerine olduğu gerçektir. Bu dik başlı muamelelerle, millî şerefe indirilen darbenin bütün vilâyet içinde meydana getireceği kızgınlık ve kaynaşmadan memleket asayişine tesir derecesinin açıklanması ve iki hükûmet arasında bu gibi meselelerin kolaylıkla çözümlenmesi mümkün olacağından, memurların derhal yerlerine geri gönderilmeleri suretiyle, ahalinin tatmin ve hükûmetin şerefine iadesi maksadıyla, Edirne İngiliz Mümessilliği'ne, vilâyet, komutanlık, belediye reisliği ile Müdafaa-yı Hukuk Cemiyetlerince aynı esaslar dahilinde protestolar yazıldı." (184)

Olayla ilgili olarak Akçadağ Müdafaa-yı Hukuk Cemiyeti Reisi Hüseyin Hamdi de bir protesto bildirisi yayınlamıştı. Hüseyin Hamdi şöyle demektedir:

"...5 Şubat 1336 (1920) tarihinde Gelibolu mutasarrıfıyla ahaliden on kişi İngiliz ve Fransız askerleri tarafından tevkif ve limana sevk ile bir vapura ırkaben (bindirilerek) meçhul bir yere naklolunmakla beraber, hükûmet memurları hakkında hilâf-ı insaniyet reva görülen bu hakarettten mütehas-sis olan ahalinin dahi mitralyöz ateşiyle tehdit olunduğu işitilmiştir. Açıktan açığa hükûmetin şerefine ve milletin hukukuna tecavüz demek olan bu gibi hallere asla dayanamaya-
cağımızdan, bu ağır darbenin derhal tashih edilmesiyle beraber, memurlarımızın yerlerine iadesini ve ahamızın tatmin edile-
rek, hükûmetin bu tür olayların önüne geçmesini şiddetle taleb eyeriz." (185)

Hakimiyeti Milliye Gazetesi'nin 24 Şubat 1920 tarihli nüshasında "Gelibolu Hadisesi" başlığı altında Arapkir Müdafaa-i Hukuk Reisi Ali Asım imzasıyla yayınlanan bir protesto bildirisi vardır. Bu protesto bildirisinde Ali Asım şöyle demektedir:

"...akd eylendiği dakikadan itibaren, maalesef ahkâmından bir harfine bile riayet edilerek, mukadderat-ı milliyemiz için kapısı her tarafa açılır bir tuzak haline getirilen Mondros Mütarekenamesi'ne içtinad ile, Akbaş mevkiindeki eslihanın kaldırılmasından naşı (dolayı) bir İngiliz askeri

(184) Harp Tarihi Vesikaları Dergisi; Sayı 44.

(185) Hakimiyeti Milliye Gazetesi; c.1, Sayı 11, 24 Şubat 1920.

müfrezesi tarafından Gelibolu mutasarrıfı ile memurin-i hükûmetin ve ahaliden birçok zevatın tevkif ve caniler gibi süngüler altında bir semt-i meçhule sevk edildiği kemal-i teessüfle haber alındı. Mütareke ahidnamesine müsteniden esliha depolarının kaldırılmasından dolayı zerre kadar mesuliyet kabul etmediğimizin ve İngilizler tarafından caniler gibi süngüler altında semt-i meçhule sevk edilen Gelibolu mutasarrıfıyla memurin ve eşraf hakkında tatbik edilen muameleyi heyeti hükûmete indirilmiş bir darbe telakki eylediğimiz şu tecavüzü bütün mevcudiyetimizle ve en büyük bir nefretle protesto ediyoruz. Bu ağır darbenin tashihiyle, tekerrürüne meydan verilmemesini istirham eyleriz." (186)

Bu protesto bildirisi aynı zamanda Sadarete, Harbiye Nezareti Mebusan Riyaseti (Meclis Başkanlığı)'ne ve Amerikan siyasi temsilciliğine de yazılmıştır.

Gelibolu mutasarrıfının ve hükûmet memurlarıyla bazı ahalinin İngilizler tarafından tutuklanması olayını kınayan diğer bir protesto bildirisi de, Düzce Belediye Başkanlığı'ndan gönderilmişti. Belediye Başkanı Hüseyin Remzi imzasıyla Ankara'da Heyet-i Temsiliye başkanlığı'na 11 Şubat 1920 tarihinde gönderilen yazıda, olayın insan haklarına aykırı olduğu, Mondros Mütarekesi hükümlerine de uygun olmayan bu durumun süratle düzeltilmesi ve tutuklanan kişilerin derhal serbest bırakılmaları gibi hususlara yer veriliyordu.

Protesto bildirisinin altında Belediye Başkanı Hüseyin Remzi'nin yanı sıra, meclis idare üyelerinden Rüştü, Belediye üyelerinden Mehmet Zekeriya, Meclis idare üyelerinden Mehmed Hamdi, tüccar ve eşraftan Ahmet, tüccardan Abdül-vahab, eşraftan İbrahim Salim, Belediye üyelerinden Abdullah, eşraftan Müftüzade Rasih, ülemadan Mehmet Sıtkı, belediye üyelerinden Ziver'in de imzaları bulunmaktaydı. (187)

(186) Hakimiyeti Milliye Gazetesi 24 Şubat 1920 tarihli nüshası, c.I, Sayı 11 (Gelibolu Hadisesi başlığı).

Hakimiyeti Milliye'nin ilk sayısı 10 Ocak 1920'de çıkmıştır. Ankara'da Anadolu ve Rumeli Müdafaa-yı Hukuk Cemiyeti Heyeti Temsiliye adına Mustafa Kemal tarafından kurulmuştur. Sorumlu Müdürü Recep Zühü'dü. Başlangıçta haftada iki gün, 18 Temmuz 1920'de haftada üç olarak, 16 Şubat 1921'den itibaren cumartesi dışında günlük çıkarılmıştır. İlk yazıların çoğu M.Kemal tarafından yazdırılmış olup, Milli Mücadele'nin sözcüsü durumunda olması bakımından TBMM Hükûmeti'nin yarı resmî organı sayılmıştır.

(187) Gnkur.ATASE Bşk.lığı Atatürk Özel Arşivi; Kıs.23, Dos.1336/11, Fih.4 (30, 31).

Ancak bütün bu protesto bildirileri beklenen etkiyi yapmaktan uzak kalmaktaydı. Gelibolu'dan getirtilen tutuklular Çanakkale'de askerî cezaevine hapsedildiler. Gelibolu Mutasarrıfı Recep Bey Ayan Reisi Tevfik Paşa'nın kardeşi idi. (188) Bu zatın silâh kaçırma gibi işlerle ilgisi olamayacağından ve meziyetlerinden söz edilerek Çanakkale Mutasarrıfı tarafından girişimlerde bulunuldu ise de sonuç alınamadı. İstanbul Hükûmeti'nin girişimi sonunda Recep Bey ve arkadaşları Çanakkale cezaevinden alınarak daha uygun bir yer olan Redif Dairesi'ne nakledildiler. (189)

Akbaş olayından sonra İngilizler Çanakkale'deki telgraf merkezini de işgal altına aldılar. Açtıkları soruşturma süresince nöbetçiler yerleştirerek buraları kontrolleri altında bulundurmışlardı. Telgrafla yapılan haberleşmeleri subayları vasıtasıyla devamlı kontrole tabi tutmuşlardı. Çıkarlarına ters düşen telgraflarla kendilerince gerekli buldukları telgraflara el koydular.

Bu arada Gelibolu telgraf merkezinin kontrolü daha da sıkı yapılmaktaydı. Bu merkez Fransız askerleri tarafından işgal edilmişti. Haberleşme odasına Türk telgraf memurları alınmadı. Bir müddet sonra Gelibolu Mutasarrıf Vekili ve Mevkii komutanlığı yaverinin başvuruları üzerine Kilitbahir Kumandanlığı'yla da görüşüldükten sonra, haberleşme odasına Türk memurların girmelerine izin verildi.

Haberleşmeyi kontrol altına alan İtilâf Devletleri'nin aldıkları bu tedbirlerin yanı sıra, Gelibolu'ya dört subay ve yüz askerden meydana gelen bir birlik getirdiler. Bu kuvvetle birlikte karaya ağır makineli tüfek ve on sandık cephane de çıkarılmıştı. Yöre halkı İtilâf Devletleri'nin bu çalışmalarından haklı olarak endişe duymaktaydılar.

İngilizlerin Akbaş olayını soruşturmak için Çanakkale'deki faaliyetlerinden olumlu bir sonuç çıkmamıştı. Soruşturmayı yürüten komisyonun İstanbul İşgal Komutanlığı'na bir rapor sunduğu muhakkaktır. Ancak yaptığımız araştırmalarda böyle bir rapora rastlamadık. Soruşturma Komisyonu Başkanı General Beyç Çanakkale Mutasarrıfı ile yaptığı görüşmede Akbaş cephaneliği olayında Kala-yı Sultaniye (Çanakkale) memurlarının bir ilgisi olmadığı düşüncesinde olduğunu belirt-

(188) Son Osmanlı Sadrazamı Tevfik Paşa.

(189) Redif Dairesi: Muvazzaflık hizmetinden sonra yedeğe geçirilen askerlerin kayıtlarını tutan yer.

miştir. General Beyç, Akbaş baskınından sonra silâhların Bolayır romorkörü ve ona bağlanan deniz taşıtları ile Anadolu yakasına geçirildiğinin tespit edilmiş olduğunu söylemiştir. Sarıçalı ve Üveycik cephaneliklerinin kaldırılış biçimine bakıldığında, bu işi gerçekleştirenlerin sadece sivil olamayacağı ve asker kişilerin de olaya karıştıklarının anlaşıldığını da ayrıca belirtmiştir.

Netice olarak İngilizlerin Akbaş olayıyla ilgili olarak Çanakkale'de açtığı soruşturma, onların istediği biçimde sonuçlanmamıştır. Olayla ilgisi olmayan kişiler tutuklanmışsa da, yapılan soruşturmada bunların suçsuz olduğu anlaşılarak serbest bırakılmışlardır. Akbaş olayından sonra İngilizler dikkatlerini mütareke gereği henüz ellerinde bulunan cephanelikler üzerinde yoğunlaştırmışlardır. İstanbul'daki cephaneliklerde olağanüstü güvenlik tedbirleri almışlar; daha da fazla tedbirlerin alınmasını sağlamak için İstanbul Hükûmeti'ni sıkıştırmışlardır. Bu arada da Anzavur Ahmet'e bol para ve unvanlar vererek Akbaş cephaneliği olayının meydana geldiği yörelerde isyan çıkarma görevini vermişlerdir.

Anzavur Ahmet bu görevi başaracaktı. Daha sonraki bölümde görüleceği üzere Hamdi Bey'in başarılı bir şekilde gerçekleştirdiği Akbaş cephaneliği baskını İkinci Anzavur Ayaklanması'nın temel nedenlerinden birini teşkil edecektir.

8. İkinci Anzavur Ayaklanması

Mondros Mütarekesi'nin imzasından sonra boğazları elinde tutmak ve boğaza yakın yerlerin güvenliğini sağlamak isteyen İngilizler, bu amaçla boğazların hemen doğusundan başlayarak halkı birbirine düşürmeğe çalıştılar. Bunu yaparken İstanbul Hükûmeti'nin desteğini de sağlamışlardır. İngilizler ve Osmanlı Hükûmeti Biga, Gönen, Bandırma, Düzce, Hendek ve Adapazarı yörelerindeki ayaklanmalar için Ahmet Anzavur'u görevlendirmişlerdi. Birinci Anzavur ayaklanmasına daha önce değindiğimizden, burada Anzavur'un ikinci defa ayaklanması ve bu olayın Akbaş cephaneliği olayıyla bağlantısını vermeye çalışacağız.

Anzavur'un ikinci ayaklanma bölgesi önemlidir. Bölgede çıkarılacak bir ayaklanma Marmara denizi güney bölgesini tehdit edecek, Ege'deki millî mücadele hareketi kuzeyden vurulacak ve İzmir'e çıkmış olan Yunan kuvvetleri rahatlıkla ilerleme imkânı bulacaklardı.

Anzavur'un Balıkesir çevresindeki ikinci ayaklanması'nın hazırlığında, İngilizlerin ve Osmanlı Hükûmeti'nin büyük

payı vardır. Dış basında çıkan haberlere göre bu ayaklanmayı İngilizler Osmanlı Hükûmeti'yle birlikte düzenlemişler ve sonuna kadar desteklemişlerdir. Nitekim Anzavur'un ayaklanmalar neticesi başarısızlığa uğradığında doğruca İstanbul'a kaçması bu durumu doğrulamaktadır. Fransızca yayınlanan Le Temps gazetesi, İngilizlerin Anzavur'a dört bin tüfek, otuz mitrilyöz, çok sayıda cephane ve dört top gönderdiğini yazar. Le Petit Perisien gazetesi de Anzavur'un İngilizlerin isteğiyle ortaya çıktığını ve ona ait kuvvetlerin İngiltere'nin yardımıyla silâhlandırıldığını bildirir. Akbaş baskınına değinen Le Temps gazetesi bu konuda şunları yazmaktadır: "Çanakkale dolaylarında milliyetçilerin umulmadık başarılarından kuşku duyan İngiltere, bir yandan Bandırma'ya asker çıkarmış, öte yandan ikinci Anzavur ayaklanmasını ateşlemiştir." (190)

İkinci Anzavur ayaklanması Anzavur'un Biga'ya baskın hareketiyle başlamıştı. Akbaş baskınından sonra Biga'ya dönmüş olan Hamdi Bey, çalışmalarının büyük bölümünü kuzeybatı bölgesinde Kuva-yı Milliye'yi güçlendirme çalışmalarına vermişti. Hamdi Bey'e bu görev, Balıkesir Merkez Heyeti tarafından verilmişti. O, aynı zamanda çevrede güvenliğin sağlanması ve Yunan cephesine gönderilmek üzere Biga ve çevresinden asker toplamaktan da sorumluydu. Hamdi Bey, Biga ve çevresindeki toplayacağı askerleri Akbaş cephaneliğinden kaçırılan silâhlarla donatacaktı. Hatta bu askerlerden bir alay kurulacak ve Akhisar cephesine gönderilecekti. Uluğ İğdemir, eserinde bu konuya değinmiş, babasının bu alayın tabur komutanlığına atandığını belirtmiştir. (191)

Balıkesir Merkez Heyeti'nin ve 61 nci Tümen Komutanlığı'nın amacı da beş bin kişilik bir hücum birliği meydana getirip bu birliği Akbaş'tan kaçırılan silâh ve cephane ile donatmaktır.

Hamdi Bey de aynı fikirdeydi. Akbaş'tan kaçırılan silâhlarla Balıkesir Merkez Heyeti adına beş bin kişilik bir kuvvet hazırlamak istiyordu. Bu amaçla da kısa sürede beş yüz kadar genç toplamıştı. Bunlar Biga'daki 190 ncı Alay 2 nci Tabur emrine verilmişti. Toplanan bu erlerin eğitimiyle ilgilenmek üzere 14 ncü Kolordu'dan subaylar atanmıştı. Zeynel Kozanoğlu, Hamdi Bey ve Akbaş Baskını adlı eserinde böyle bir tasarının varlığından söz etmektedir. (192)

(190) Yahya Akyüz; Türk Kurtuluş Savaşı ve Fransız Kamuoyu 1919-1922, Ankara, 1975, s.11-12.

(191) Uluğ İğdemir; Biga Ayaklanması ve Anzavur Olayları, s.74.

(192) Kozanoğlu; s.99.

Biga ve öteki bölgelerdeki bir hücum gücü meydana getirme hususundaki çalışmaları 61 nci Tümen Komutanlığı nezaretinde hızla sürüyordu. Meydana getirilecek bu güçle Soma-Akhisar cephelerinden büyük bir saldırıya geçilerek, daha henüz lojistik destek sağlayamamış olan Yunanlıları İzmir'den geri atmak hedefleniyordu. 61 nci Tümen Komutanlığı bu amaçla Karesi (Balıkesir), Saruhan (Manisa) Çanakkale sancaklarıyla Bursa vilâyetinin bir bölümünden bazı yaş gruplarını silâh altına davet etmişti. Toplanan bu askerler daha sonra taarruz amacı için değil, Yunan saldırısını durdurmak için kullanılmıştı. (193)

Yunanlıların, karşılarındaki Türk cephesinin gücünü anlamak amacıyla, Şubat ayının ortalarında genel bir saldırıya geçeceği haberi alınmıştı. Bu haber Heyet-i Temsiliye adına Mustafa Kemal Paşa tarafından 20 nci Kolordu Komutanlığı şifresiyle 14 ncü Kolordu, 61 nci Tümen ve Nazilli Mevkii Komutanlıklarına bildirilmişti. Şifrede "...sefarethanelelerden birinden öğrenildiğine göre Yunanlıların maksatlarında muvaffak olmasalar bile cephenin dayanıklılığını anlamak için Başbakan Venizelos'un genel bir saldırı emri verdiği ve bu maksatla birkaç kur'a efradını silâh altına aldıklarının anlaşıldığı İstanbul'dan bildirilmiştir" denildikten sonra, böyle bir saldırıya karşı ne gibi bir tedbir düşünüldüğünün bildirilmesi istenmiştir. (194)

61 nci Tümen Komutanlığı bu yazıya verdiği karşılıkta "...Yunanlıların Kuva-yı Millîye'yi zayıf göstermek için yapacakları bir saldırının hedefi kuzey bölgesinde Akhisar-Soma hattı olabilir..." diyordu. Düşünülen tedbir hususunda ise "...Buna karşı şiddetle dayanmak üzere kuvvetlerimiz süratle cepheye yetiştirilmektedir" deniliyordu.

61 nci Tümen Komutanlığı yazısında ayrıca, Akbaş'tan ele geçirilen silâhların cephelere sevk olunmakta olduğunu, Akhisar ve Soma kasabalarının işgalinin önüne geçilmesine çalışıldığını, Hamdi Beyin Biga yöresinde hazırlamakta olduğu beş bin kişilik bir kuvvetin de bir haftaya kadar cepheye yetiştirilmesinin imkân dahilinde olduğu gibi hususlara yer veriliyordu. Tümen Komutanlığı Akhisar ve Soma'ya yapılacak bir Yunan saldırısı karşısında tedbir olarak tümene bağlı birliklerle İvrindi, Korucu, Kestane dağı üzerinden Bergama'yı

(193) Özalp; s.94.

(194) Harp Tarihi Vesikaları Dergisi; Sayı 34, Vesika 853.

işgal edip Yunanlıların çekilme hatları üzerine yürüyeceklerdi.
(195)

Yukarıdaki tel yazıda dikkati çeken nokta Akbaş cephaneliğinden ele geçirilip Yeniceköy'e depo edilmiş olan cephane ve silâhların cepheye gönderilmeğe başlamış olmasıdır. Yeniceköy'den cepheye gönderilen silâhların sayısının ne kadar olduğu hakkında bir belgeye sahip değiliz. Bu silâhların genellikle Biga dolaylarında toplanması düşünülen beş bin kişilik kuvvetin donatımında kullanılması tasarlanıyordu. Tasarıya göre bu kuvvet Soma-Akhisar bölgelerinde yer aldığında, Yunanlılara karşı tutulacak olan cephe bu şekilde güçlendirilmiş olacaktı.

Bu amacın gerçekleştirilmesi için Köprülülü Hamdi Bey ve arkadaşları, asker hazırlama işine Biga bölgesinde başladılar. Toplanılacak asker yapılan plân gereği Biga dışında askerlik şubeleri emrinde bulunan depoda barındırılacak, burada kısa bir eğitime tabi tutulduktan sonra gerekli silâh ve donatımları verilecek ve cepheye gönderilecekti.

Köprülülü Hamdi Beyin işi oldukça güçlü. Çünkü o, devlete ait olan asker toplama hakkını Kuva-yı Milliye adına yapmak istiyordu. Bu zor durum daha başlangıçta kendini hissettiriyordu. Hamdi Bey'e muhalif olanlara göre asker toplama hususundaki emirler yerine getirilecek olursa, padişah ve devlete itaat edilmemiş oluyordu.

Asker toplamanın yanında diğer bir problem de mali durumla ilgiliydi. Silâh altına alınanların giyim ve beslenme sorunlarının çözümü paraya bağlı idi. Bu sebeble de halktan ve köylülerden para toplanmasına karar verildi. Biga ve köylerinden yüz yirmi bin lira toplanması düşünülen çareler arasındaydı. Bu para salma usulüyle toplanacaktı. (196) Para toplanırken köylerin nüfusu ve zenginliğine dikkat edilecekti.

İçinde bulunulan fevkalâde şartlar sebebiyle para toplanması işine ve bunun biçimine çok çabuk karar verilmişti. Her köyden istenecek miktar önceden yapılan bir araştırma neticesi belirlenmemişti. Birçok köyden istenen salma oranının miktarı yüksekti. Bunun yanı sıra salmanın bir hafta içinde toplanması da isteniyordu. Bu durum köylüler arasında telâş ve endişeye yol açtı.

(195) Harp Tarihi Vesikaları Dergisi; Sayı 34, Vesika 85.

(196) İğdemir; s.87.

Hamdi Bey'in asker ve para toplama çalışmaları padişah ve İstanbul Hükûmeti yanlıları ve onu sevmeyenler tarafından olumlu karşılanmıyordu. Son olaylarda köylülerin telâş ve endişeleri bu kişilere bekledikleri fırsatı vermişti. Bunlar hemen Hamdi Bey'in aleyhinde propagandaya başladılar. Özellikle Anzavur ve avanesi halktan taraf gibi görünerek çevresini zehirlemeye başladılar. Asker ve yardım toplama konularını ele alarak kendilerine göre işlediler, yaptıkları propagandalarda halka şunları söylüyorlardı: "Dört yıldan beri bu milletin çektikleri yetmiyormuş gibi, Hamdi Bey denilen adam seferberlik ilânına kalkıştı. Halka binlerce lira para salgını yaptı. Seferberlik devlet tarafından ilân edilir. Para salmakta devletin işidir. Halk, salınan bu paraları verebilecek bir durumda mıdır? Seferberlik süresince hesapsız kan döküldü. Her evden birkaç şehit verildi. Halkın daha fazla dökülecek kanı kalmamıştır." (197) Propaganda konularından biri de şu idi:

"Hamdi Bey halkı kimlere karşı sürüklemek istiyor? İngilizlere, Fransızlara ve Yunanlılara karşı mı? Ama onların güçlü orduları, donanmaları var. Bu milletin ise hiçbir şeyi yok. Çekilenler az geliyormuş gibi bir de bu adamın keyfi için yeni belâlara, yeni felâketlere mi sürüklenilecek? Padişahımız milletin bu felâketlerden korumak için Anzavur'u eline ferman vererek bizlere gönderdi. Padişahımıza mı itaat edilecek, yoksa kim olduğu bilinmeyen Hamdi Bey gibi bir adama mı hizmet edilecek?"

Hamdi Bey'in aleyhinde çalışmalarını yoğunlaştıran propagandacıları, milletin inandığı değer verip bağlandığı makamları da sömürü konusu yapmaktan kaçınmamışlardır. Bu amaçla da etraflarına şöyle diyorlardı:

"Bu milletin padişahı yerindedir ve hükûmeti de vardır. Onlar yapılması gerekeni daha iyi bilirler. Şimdiye kadar hep onlara inandık, hep onlara bağlandık, yine onlara bağlı kalmalıyız. Padişahımızın emri olmadıkça hiçbir iş yapamayız. Bu gün padişahımızın bize verdiği emir el birliği yap-

(197) İleri Gazetesi, İstanbul, 5 Mart 1920 tarihli sayı. (İleri Gazetesi, 1 Ocak 1918-1924 yıllarında İstanbul'da günlük gazete olarak çıkmış, 394 ncü sayısına kadar "Atı" adıyla yayınlanmıştır. Yönetim Müdürü Halil Lütfü (Dördüncü), Başyazarı Celâl Nuri (İleri) dir. Millî Mücadele'yi bütün gücüyle desteklemiştir. İlk cephe haberlerini veren gazete "İleri" olmuştur.

rak bu kim idüğü belirsiz yabancıyı ortadan kaldırmaktır." (198)

Köprülülü Hamdi Beyin yardım toplama çalışmaları, aleyhteki propagandacılar tarafından tamamen yanlış ve abartılmış bir şekilde anlatılmaktaydı. Böylelikle de halkın Hamdi Bey'e düşman olmasını sağlamak istiyorlardı. Nitekim bu duygularla aldatılmış olan bir köylü şunları söylemekten çekinmiyordu:

"Kabahat hep beylerde. Hiç sekiz tavukta bir tavuk, sekiz ağaçta bir ağaç vergi olarak alınır mı? Hamdi Bey öyle vergi alacakmış. Yedi haneye bir çift öküz yeter, bir haneye bir koyun çok bile, yüz koyunu olan ellisini Kuva-yı Milliye'ye verecek demiş. Artık bu kadar da olur mu ya!" (199)

Susurluk harekâtından sonra uzun bir sessizlik dönemi-ne girmiş olan Ahmet Anzavur, asker ve salma olaylarıyla Hamdi Bey aleyhine gelişen bu olumsuz durumdan faydalanmayı bildi. Bu fırsattan faydalanarak Kuva-yı Milliye ve Hamdi Bey aleyhine yeni bir baskın yapmak ve daha evvel uğradığı yenilginin acısını çıkarmak istiyordu. Çalışmalarını hep bu yönde geliştiriyordu. Anzavur, bu hareketinde İngilizlerden yardım görüyordu. Aslında bu ayaklanma Osmanlı Devleti'yle İngilizlerin birlikte düzenledikleri ve sonuna kadar destekledikleri bir ayaklanmaydı.

Köprülülü Hamdi Bey kendisi aleyhinde yapılan bu propagandaların farkına vardığında, propagandaların tesirini ve telkinlerin etkisini azaltmak için karşı propaganda faaliyetlerine girişti. Bu amaçla da Çerkezler arasında sevilen, sayılan Çerkez soyundan Dimetokalı İsmail Hakkı, Hacıköylü Kaymakamı Tahir, Bigalı Sefer Beyleri Gönen'e gönderdi. Bu heyet köylülere Anzavur'a inanmamalarını, yaptıklarının millî davaya ihanet olduğunu anlatarak, onları aydınlatmaya çalıştı. Ancak nasihat heyetinin bu çalışmaları boşuna olmuştur. Hamdi Bey karşı propaganda alanındaki çalışmaları daha fazla ilerletme imkânı bulamadı. Bunda kendisinin ittihatçı olmasının yanı sıra, Çerkezler tarafından seilmeyişinin rolü olduğunu söyleyebiliriz.

Bu arada Köprülülü Hamdi Bey'in Biga köylülerinden toplamak istediği vergi için koyduğu mühlet bitmek üzereydi. Köylüler bu sıkışık durum karşısında Gönen'de Ahmet Anza-

(198) Su; s.187.

(199) İğdemir; s.34.

zur'a bir heyet gönderdiler. Ondan içinde bulundukları sıkışık durumdan kendilerinin kurtarılması için  are bulmasını istedikler. Anzavur heyetin Hamdi Bey tarafından istenilen parayı veremeyeceğini belirtmesi üzerine, g  s nde gizlediği Kuran-ı Kerim-i çıkararak Şunları söyledi:

"...Şu ferman gereğince sil ha sarılın Kuva-yı Milliye'ye karşı silâhla karşı koyacağınıza Kur'an üzerine yemin edin. Ben de önünüze düŐerim. Bu eşkiya sürüsünü memleketten sürüp çıkarmak için hem padiŐahtan, hem de İngilizlerden her türlü yardımı görürsünüz." (200)

Anzavur Susurluk yenilgisinin acısını unutmamıŐtı, Biga'yı basıp Kuva-yı Milliyecileri yok etmek istiyordu. Biga köylülerinin gelip Hamdi Bey'den Őik yetlerini, kendisinden yardım istemelerini deđerlendirmiŐ, hemen onların yardımına koŐan yardımsever bir kişi rolünü oynamaya başlamıştı. Meydana gelen olaylar Anzavur'un harekete geçmesine uygundu. Bu sebeble de durumun uygunluğunu görerek harekete geçti.

Anzavur'un Biga'da başlattığı ayaklanma bir baskın Şeklinde geliŐti, olayın tanıklarından olan Uluğ İğdemir'e göre bu baskın 16 Şubat 1920 tarihinde gerçekleŐmiŐtir. (201)

Anzavur, bu isyanda Biga'nın Asmalı köyünde imamlık yapan İmam Fevzi (Gâvur İmam) ile iŐbirliđi yapmıştı. Gâvur İmam, emrindeki kuvvetlerle Biga'nın güneybatısına sokulmuŐtur. Anzavur da bir kısım kuvvetle Derek y 'nden KaldırımbaŐı'na kadar uzanan sırtları tutmuŐtu. Baskın bu kuvvetlerin KaldırımbaŐı ve Savaştepe sırtlarından kasabaya doğru ilerlemesiyle başladı. Biga askerlik Őubesine bağlı depoda bulunan askerler ve Hamdi Bey'in adamları bunları görünce durdurmak için ikaz ateşi açtılar. İsyancılar da buna karşılık verdi. Çatışma böylelikle başlamış oldu.

Hamdi Bey yanına K ni Bey'i ve birkaç arkadaşını alarak çatıŐmanın cereyan ettiği depoya gitti. Buradaki askerlere isyancıları durdurmaları için gerekli emirleri verdi. Ancak isyancıların Biga'nın yerlileri olmaları depodaki askerlerin ateş etmesine engel oluyordu. Çünkü her iki tarafta bulunanlar genellikle birbirlerinin köylüleri veya akrabalarıydı. Bu sebeble de birbirlerini öldürmek için ateş etmiyorlardı.

(200) Güven; s.44.

(201) İğdemir; s.3.

Köprülülü Hamdi Bey bu olumsuz gelişme üzerine Kâni Beyi, hapishanede bulunan eşkiya Kara Hasan ve arkadaşlarını yok etmekle görevlendirdi. Bir emniyet tedbiri olarak da Biga'dan uzaklaşmak için hazırlık yaptı.

Kara Hasan ve arkadaşlarını yok etme görevini alan Kâni Bey hapishaneye geldi, hapishaneyi açtırdı. Burada tutuklu olarak bulunan Kara Hasan ve arkadaşları makineli tüfek ateşiyle öldürüldü. Bu sırada Anzavur'a bağlı çete grupları Biga'ya girmişti. Çete grupları arasında Kara Hasan çetesinden olanlar da vardı. Çeteler arkadaşlarını kurtarmak için hapishaneye geldiler, karşılaştıkları manzara iç açıcı değildi. (202) Hapishaneden ayrılan isyancılar intikam duygularıyla etrafa saldırdılar. İsyancılar öyle şuursuz halde idiler ki, hükûmet konağının alt katında hasta olarak yatan üç jandarma erini şehit ettiler.

Kâni Bey ve arkadaşları isyancıların yaklaşması üzerine hapishaneden ayrılıp hükûmet konağına sığındılar. İsyancıların burayı da basması üzerine buradan da ayrılarak kasabadan uzaklaştılar. Kâni Bey kasabadan fazla uzaklaşmadı. Bigalı bir Rumun evine sığına. İsyancılar bunu haber alınca burayı kuşattılar. Kurtuluş umudu kalmayan Kâni Bey, kendini bir müddet savunduktan sonra intihar etti. İsyancılar Kâni Bey'in cesedini sokaklarda sürüyerek teşhir ettiler. (203)

Biga'yı kontrolleri altına alan isyancılar her yerde Kuva-yı Milliyecileri arıyor, bulduklarını bin bir eziyetle öldürüyorlardı. Şehir içinde tellallar çıkartarak Hamdi ve Rıza Beylerin yerlerinin kendilerine bildirilmesini istiyorlardı. Kuva-yı Milliye yanlısı olanların kendilerine teslim olmaları, isyancılar tarafından istenen diğer bir husustu. (204)

Biga'da ayaklanma teşebbüsünde başarıya ulaşan Ahmet Anzavur, 17 Şubat 1920 tarihinde Biga'ya geldi. Belediye binasına gitti. Belediyeyi işgal etti. Biga ve çevresinden Anzavur'u başarısından dolayı kutluyorlardı. Olayın görgü tanıklarından olan ve o sırada Biga'da öğretmen olarak görev yapan Uluğ İğdemir anılarında, Anzavur'un Biga'ya gelişine ve faaliyetlerine yer vermiştir. (205)

(202) Güven; s.46-47.

(203) a.g.e.; s.46-47.

(204) İğdemir; s.3-7.

(205) a.g.e.; s.3-8.

9. Köprülülü Hamdi Bey'in Şehit Edilmesi

Anzavur'un Biga baskınında başarıya doğru adım adım yaklaşması Hamdi Bey'i başka çareler aramağa itti. Hamdi Bey isyancılarla başa çıkamayacağını anlamıştı. Şimdi tek düşüncesi Akbaş'tan büyük fedakârlıklarla elde edilen Yeniceköy'e depo edilen silâh ve cephaneleri emniyet altına almaktı.

Ancak yanında yeterli sayıda kuvvet yoktu. Balıkesir'de bulunan 14 ncü Tümen Komutanı Vekili Albay Kâzım (Özalp) Bey'den yardım istedi. Ayrıca onunla makine başında yaptığı görüşmede Biga'daki ayaklanmanın genişlediğini, durumun kötüye gittiğini, isyancılara karşı gelmenin mümkün olmadığı için Yenice'ye çekileceğini bildirdi ve ondan cephaneye ve silâhların korunması için Yenice'ye acele kuvvet gönderilmesi isteğinde bulundu. Albay Kâzım (Özalp) Bey hatıratında Hamdi Bey'in kendisinden yardım isteğine yer vermiştir. (206)

Anzavur'un Biga'ya saldırısından birkaç gün önce Dramalı Rıza Bey, yanında bulunan arkadaşlarıyla Yenice'deki silâh deposuna gitmişti.

Hamdi Bey isyancılar postaneyi basmadan Biga'dan ayrıldı. Bundan sonraki amacı Dramalı Rıza Bey'le buluşmaktı. Ancak Biga'dan ayrıldıktan sonra yolda gerektiği kadar emniyetli hareket etmediğinden İnova köyüne uğradığı sırada Anzavur taraftarı köylüler tarafından tanınmış ve tutuklanarak Gâvur İmam (İmam Fevzi) kuvvetlerine teslim edilmişti. Onlar da bu cesur ve vatanperver kahramanı Biga'ya geri götürürken işkence ile vücudunu delik deşik ederek Biga'ya varmadan Birinci Geçit denilen yerde şehit etmişlerdir. Cesedini arabaya koyup Biga'ya getirmişlerdi (17 Şubat 1920).

Hamdi Beyi öldürenler daha sonra hükûmet meydanına gelerek toplanan halka şu şekilde hitap etmişlerdi:

"Ey ahali! bu adam bizim başımızı koparacaktı. Ama biz onun başını kopardık. Arkadaşlarını da kuşattık, inşallah onların da başı kopar." (207)

Bu konuşmadan kısa bir süre sonra Hamdi Bey'in arkadaşlarından Teğmen Ali Rıza ve Besim beyler de yakala-

(206) Özalp; s.98.

(207) İğdemir; s.12-13.

nıp, önce Hamdi Bey'in cesedinin bulunduğu yere daha sonra hakaretler arasında hükûmet konağına götürülerek orada şehit edilmişlerdi. Besim Bey de tam öldürüleceği sırada bir Çerkez tarafından kurtarılmıştı. (208)

Hamdi Bey'in şehadeti çok vahşice olmuştur. Olayların görgü tanığı olan Uluğ İğdemir eserinde bu konuda şunları söylemektedir:

"Haber aldık Hamdi Bey'in mübarek naaşını canavarlar gibi kirli ayaklarıyla çiğnemişler, vücudunu parça parça etmişler. Alçaklar! Bunları işittikçe teessürüme payan olmuyor. Of! bu derece acıyı ömrümde görmedim. Herhalde Balkan Harbi'nin Bulgarları bunlardan daha insafli idiler..." (209)

Yazarın Hamdi Beyi şehit edenlerin Bulgarlardan daha vahşi oldukları şeklindeki yargısı yerindedir. Anzavur yanlılarının gözlerini iç ve dış tahriklerle öylesine bir hırs bürümüşü ki, karşılarındakilerin aynı milletin evlatları olduğunu unutmışlardı.

Akbaş kahramanı Hamdi Bey'in cesedi günlerce sokak ortasında kalmıştı. Cesede sahip çıkmaya kimse cesaret edemiyordu. Ancak Bandırma'ya giden bazı vatanseverlerin şikâyeti üzerine, 14 ncü Kolordu Komutanı Yusuf İzzet (Met) Paşa Biga'ya gelip şehitleri hükûmet konağının yakınındaki cami avlusuna gömdürmüştü. Aynı zamanda Yusuf İzzet Paşa aracılığıyla hapishanede tutuklu bulunan on-on beş kadar Kuva-yı Millîye yanlısı kişiler de serbest bırakılmıştır.

Balıkesir'de çıkan İzmir'e Doğru Gazetesi Hamdi Bey'in şehadetini şöyle anlatıyordu:

"Muazzez şehit Hamdi Bey'in, büyük vatanseverin esef verici kaybı pek acıklı bir olaydır. Benzeri az bulunur böyle kahramanın, vatan uğruna kutsal bir çalışmada iken şehadeti milletin yüreğinde ebediyen onarılmayacak bir yara açmıştır. Hamdi Bey bilgisi ve görgüsü, zekâsı, anlayışı, güçlülüğü ve yiğitliyiyle vatana daha pek çok hizmetler görecekti. Vatanı kurtarmak için tarihte kahramanlığı örnek

(208) a.g.e.; s.12-13.

(209) a.g.e.; s.12-13.

şerefliiği ve yiğitlikleri hatırlatacak fedakârlıklarda bulunmuştur. (210)

Esat (Çınar) Bey İzmir'e Doğru Gazetesi'nde yayımlanan bir makalesinde Hamdi Bey'in vatanseverliğini örnekleriyle açıkladıktan sonra yazının son bölümünde şöyle demektedir:

"...Yunanlıların her geçtiği yeri harabeye çeviren alçak ve katil orduları, ilk kez Hamdi'nin silâhı ve Hamdi'nin kurşunu önünde durakladı. Bu bir gerçektir ki, o milletin yüreğinde ve tarihin yapraklarında ebediyyen yaşayacaktır.

Zavallı büyük vatansever! Bu kadar fedakârlıktan sonra hayatının bitişi, vatandaş eli ve vatandaş kurşunuyla açılan kanlı bir ihanet sahifesi oldu." (211)

Hamdi Bey'in şehadeti 10 Mart 1920 günü İzmir Şimal Mıntıkası Kuva-yı Milliyesi'nin Balıkesir ve Kuva-yı Milliye Merkez Heyeti karargâhında yapılan genel kurul toplantısında da protesto edilmiştir. Adı geçen toplantıda söz alan Vasıf (Çınar) Bey şu konuşmayı yapmıştır:

(210) İzmir'e Doğru Gazetesi, Balıkesir 1919, sayı 35.

İzmir'e Doğru Gazetesi, Millî Mücadele'nin ilk yıllarında çıkan gazeteler arasındadır. Balıkesir'de yayımlanmıştır. Gazetenin başlığı altında Harekât-ı Milliye'nin hadim ve mürevvicidir yazılıydı. Bundan da anlaşıldığına göre gazete millî mücadelede taraftı. "Amal-ı Milliye'yi müdafaa edecek yazılar kabul edilir" cümlesiyle de hangi gayeye hizmet ettiğini açıklamıştır. İzmir'e Doğru'da daha çok İzmir sorunu işlenmiştir. Gazetenin sahibi Hüseyin Vasıf (Çınar) Yazı İşleri Müdürü Esat (Çınar) ve başyazarı Mustafa Necati'ydî. Önceleri haftada iki kere çıkmış, 28 Ocak 1920 tarihinden itibaren haftada üç gün yayımlanmıştır. 27 Haziran 1920 tarihine kadar yayın hayatına devam etmiştir. İlk sayısı 16 Kasım 1919'da yayımlanan İzmir'e Doğru Gazetesi, 74 sayı çıkabilmiştir. Balıkesir'in Yunanlılar tarafından işgali üzerine kapanmıştır.

Gazetenin 1-74 sayılarının tamamı Türk Tarih Kurumu Kütüphanesi'nde mevcuttur. Ayrıca 2-74 sayılar arasının fotokopileri ise Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü'ndedir.

-(211) İzmir'e Doğru Gazetesi Balıkesir; Sayı 35.

"Muhterem Arkadaşlar!

Milletimizin felâketli bir zamanında alçak bir düşmanın saldırılarından kutsal vatanımızı kurtarmak için toplanan şu muhterem heyet, kalp ve ruha en ateşli bir kararlılık ve inanç verirken, değerli bir vücudu aramızda görmemekle de şiddetli bir acı ve karamsarlıkla da bütün Anadolu'nun bakır ovaları alçak bir düşmanın vahşilikleriyle harabeye döndüğü, binlerce şehit kardeşin çığlıkları gökleri sardığı bir zamanda Türk milletinin ilk kararlılık ve egemenlik sesini yükselten fedakâr bir kardeşimizden şu dakikada mahrumuz. Bu zulüm ve vahşet istilâsı karşısında şeref dolu göğsünü siper yaparak, vatan ve milleti uğrunda ilk silâhı patlatan fedakâr Hamdi, birtakım caniler tarafından işlenen bir ihanet olayının gadrine feryad oldu.

Arkadaşlar, Hamdi verimli, Türk yurdunun az yetiştireceği eşi zor bulunur yaradılışlı idi. Onun ruhu ve kalbi yalnız vatan sevgileriyle yüklü, ideali yalnız düşman nefreti ile dolu idi. Bu şehidimizin gözünde yalnız inleyen ve evlatlarından binbir acı çığlıklar içinde imdat bekleyen vatan vardı. Bu kutsal ananın kurtuluşu uğrunda her zaman bütün varlığını fedaya hazırdı. Ruhundaki bu inanç ateşine en parlak misal ilk Yunan saldırılarında bütün tehlikeleri göz önüne alarak, aslan gibi ileriye atılması idi. Ne yazıkki, milleti ve vatanı için bu kadar fedakâr olan bu kıymetli vücut, bir Yunan süngüsü ve silâhıyla ölmedi. Bir vatandaş, hayır arkadaşlar bir sefil vatansızın hiyanet hançeri ile yok oldu.

Lânet olsun o sefil yaratıklara ki, merhum Hamdi gibi fedakârlık ve hamiyet simgesi olan değerli bir varlıktan vatanı yoksun bıraktılar. Merhum aziz şehit, sevgili İzmir özlemi ile ne kadar acı çekiyordu. İzmir'e bir kurtarıcı kutsal emir ne kadar kesin ve azimli idi. Fakat zavallı Hamdi bu yüksek amacına erişemedi. Yalnız, arkadaşlar göklerden bize bakan mübarek ruhu bizlere nurlar içinde bir fedakârlık yolunu gösteriyor. İzmir'in kurtuluşu ve biz bu yüce amaca, bu fedakâr kardeşin son feci ölümüyle ruhlarımıza aşladığı hınç ve intikam ile herhalde erişeceğiz. Bu muhterem şehidin saygı değer adını pek büyük bir acı ile yükseltir ve Mevlâ'nın sonsuz şefaatine erişmesini dilerim." (212)

Bu sözler toplantıda bulunanlar tarafından gözyaşları içinde dinlendi. Konuşma bittikten sonra başkan Vehbi (Bolak)

(212) İzmir'e Doğru Gazetesi; Sayı 42.

Bey merhum Hamdi Bey'in mübarek ruhuna hürmetle oturuma on beş dakika ara verdi.

11 Mart 1920 günü Balıkesir'deki Turan Kız Okulu'nda aziz şehidin ruhuna ithaf edilmek üzere mevlüt okunmuştur. Bu münasebetle okul müdürü tarafından Hamdi Bey'in faziletlerini, fedakârlıklarını, kahramanlıklarını dile getiren bir konuşma da yapıldı. Balıkesir İdman Yurdu'nun kuruluşunda Hamdi Bey'in emeği geçmişti. Bu dernek, onun şehadeti üzerine 12 Mart 1920 tarihinde Paşa Camii'nde mevlüt okutulmuştur.

Biga'nın 18 Eylül 1922 tarihinde düşman işgalinden kurtarılmasından sonra, Hamdi Bey ve arkadaşlarının kemikleri bu günkü yerine nakledilmiştir.

Hamdi Bey'in mezar taşında şunlar yazılıdır.

"Hadise-i isyanda şehit olan Mülkiye Kaymakamlarından Hamdi Bey'in ruhuna fatiha."

Hamdi Bey'in ismi Çanakkale vilâyetinin Yenice ilçesine 31 km uzaklıktaki bir yerleşim merkezine verilmiştir. Buranın eski ismi Koyuneli idi. Cumhuriyet döneminde buraya Hamdibey bucağı denilerek Akbaşı kahramanının ismi ebediyen yaşatılmıştır.

Hadi Bey'in vahşice şehadetinden sonra hedefe iyice yaklaştığına inanan Anzavur, Yenice'yi basarak Akbaşı'tan kaçırılan silâhları ele geçirmek istedi. Yenice, Sarıçalı ve Üveycik depolarından kaçırılan silâhlarla, sanki 61 nci Tümen'in bir cephaneliği durumuna gelmişti. Yunanlılara karşı kurulmuş olan Kuzey Cephesi'nin ikmalinin buradan sağlanması düşünülmüyordu. Ancak Kuva-yı Millîyecilerin sevinci uzun sürmedi. Bir hıyanet engeline çarpıp kısa sürede söndü.

Daha evvel de belirtildiği üzere, Yenice'de depo edilen silâh ve cephanenin peşine İngilizler düşmüştü. Nereye götürüldüğünü tespit edebilmek için pek çok çaba harcamışlardı. Osmanlı Hükûmeti'ni tehdit etmişler, Karabiga ve Bandırma'ya asker çıkarmışlar, Çanakkale'de çok sıkı soruşturma yapmışlar, ama bütün bu çalışmaları boşa çıkmıştı. 14 ncü Kolordu Komutanlığı'nın ve Osmanlı Hükûmeti'nin de aynı amaçla yaptıkları soruşturmalar da neticesiz kalmıştı. Akbaşı'tan elde edilen silâhların Millî Mücadele'de kullanılacağına dair inanç artarken, Anzavur'un Biga baskını bu inancı boşa çıkardı.

Hamdi Bey'i yakalayıp şehit eden isyancılar, hemen Yenice üzerine yürüyüp burayı kuşattılar. Biga ve Gönen kasaba ve köylerinden bazı kimselerde Anzavur ve Gâvur imam (İmam Fevzi) kuvvetlerine katılmıştı. (213) Bunların amacı Yenice'deki cephaneliğe yapılacak baskından faydalanıp, silâh ve cephane ele geçirmektir. Yenice'deki silâh ve cephanelerin korunması görevini üzerine almış olan Dramalı Rıza Bey ve arkadaşları, üstün sayıdaki Anzavur güçlerine karşı koydu. Rıza Bey oldukça vatansever bir kişiydi. Silâhları canından daha değerli bilip, bunları isyancılara kaptırmamak için hiç düşünmeden çatışmaya girdi.

İki taraf arasında silâhlı çatışma şiddetli oluyordu. Anzavurcuların kuvvetli olduğunu gören Yenice'li, Dramalı Rıza ve arkadaşlarına yardımdan kaçınmışlardır. Durum onların aleyhine geliyordu. Balıkesir'le de bağlantı kurulamamıştı. Balıkesir'den gelecek yardımdan umudu kesen Dramalı Rıza ve arkadaşları yeni bir karar devresine girdiler. Bu arada daha evvel Hamdi Bey'in Biga'dan durumu bildirdiğinin ertesi günü, Balıkesir ve Edremit'ten 61 nci Tümen tarafından gönderilen yardım kuvvetleri, Yenice'ye hareket etmişlerdi. Hatta bunlardan bir bölümü Yenice'ye yetişmişti. (214) Ancak Anzavur kuvvetleri sayıca kalabalıktı. Bunların Yenice'ye baskıları artmıştı. Bunun üzerine Dramalı Rıza Bey çaresizlik içinde kararını verdi. Büyük bir cesaret ve fedakârlıkla ele geçirilen bu silâhları, Anzavur kuvvetlerinin eline geçmektense yakacaktı. Durumu arkadaşlarıyla kısaca görüştü. Arkadaşları onun fikrini olumlu karşıladılar. Silâh ve cephane deposunu ateşe verdi. Sonra da arkadaşlarıyla beraber çemberi yararak Yenice'den uzaklaştı.

Büyük ümitler bağlanan ve Batı Cephesi için paha biçilmez değer taşıyan silâh ve cephaneler, bir anda yok olmuştu. Cephane ve silâh darlığı çekildiği bir anda meydana gelen bu acı olay, Yunan cephesinde çarpışanlar ve Balıkesir Kuva-yı Millîye teşkilâtı tarafından büyük bir üzüntüyle karşılandı.

(213) Gâvur İmam; Asmalı köyünde imamlık yapan Fevzi adında bir hoca idi. Anzavurla anlaşmış ve onun emrine girmişti. Emrinde Anzavur tarafından gönderilmiş Çerkezlerden elli atlı vardı. Gâvur İmam Biga'nın kurtuluşundan sonra yakalanıp Bandırma'ya harp divanına götürülürken, kaçmak istediğinden vurularak öldürülmüştür.

(214) Özalp; s.98.

Dramalı Rıza Bey'in çaresizlik karşısında cephaneliği yakması, 61 nci Tümen Komutanı Albay Kâzım (Özalp) Bey tarafından hata olarak değerlendirilmiştir. Kâzım Bey, bunun sebebini şöyle açıklamaktadır: "...Yenice'ye takviye kuvvetleri gönderilmişti. Ben de mühim bir kuvvetle Balıkesir'den hareket etmiştim. Rıza Bey biraz daha dayanabilmiş olsaydı yetişeceğimiz muhakkaktı." (215) Dramalı Rıza Bey'in cephaneliği yakması ilk bakışta bir hata olarak değerlendirilebilir. Ancak, cephanenin isyancıların eline geçme tehlikesi her an için mevcuttu. Dolayısıyla da Dramalı Rıza Bey'in davranışını bir hata olarak kabul etmek içinde bulunduğu olumsuz şartlar sebebiyle zor görünmektedir. Diğer taraftan Kâzım Bey'in Yeniceköy'e gönderdiği kuvvetler Anzavur karşısında başarısız olmuştu. Balıkesir'den gönderilen kuvvetlerin Yeniceköy'e ne zaman ulaşacağı belli değildi. Eğer Dramalı Rıza Bey, Kâzım Bey tarafından gönderilen kuvvetlerin yakında Yeniceköy'e ulaşacağından haberi olsaydı, cephaneliği savunur ve ateşe vermek gibi bir düşünce taşımazdı. Rıza Bey, pek hamiyetli ve vatanperver bir insan olup, yaptığı hizmetlerle takdir görmüş idi. Olaydan sonra İstanbul'a gelen Rıza Bey Yeniceköylü Muhtar Bey tarafından tanınarak ihbar edilmiş ve Kuva-yı Milliye düşmanlarıncı idam ile cezalandırılmıştı. Muhtar Bey ve Biga'da yerleşen Aşır Paşa Tümeni'nin askerî mahkemesi tarafından idama mahkûm edilmiştir (1922). (216).

Anzavurcuların Yenice baskını ve burada depo edilen cephane ve silâhların yakılması Kuva-yı Millîyecileri ve bütün vatanseverleri derin bir üzüntüye boğmuştu. Bu konuyla ilgili olarak İzmir'e Doğru Gazetesi, yaptığı yorumda şu görüşe yer veriyordu:

"...Anzavur, Biga'ya gelişinden sonra Akbaş'tan kaldırılan silâh ve cephaneyi elde etmek için civar köylerde araştırmaya başlamış ve birçok köylere sarkıntılıkta bulunmuştur. Anzavur Tabanköy civarında iken, cephanenin Yeniceköy'de bulunduğunu haber almış ve buraya saldırmıştır. Yeniceköy'de meydana gelen müsademe sırasında silâhların ve cephanenin saklı bulunduğu cami binası ateş almış ve cephanenin tutuşması üzerine yıkılmıştır. Silâhlar yıkılan cami enkâzı altında kaldığı için yanmıştır. Biga olayı hakkında aldığımız malûmat bundan ibarettir. Memleketin en çok sükûna ihtiyacı olduğu bir sırada,

(215) a.g.e.; s.98.

(216) Güven; s.110.

böyle feci ve tiksindirici olaylara sebep olanların melunca hareketlerini nitelendirecek kelime bulamıyoruz. Doğrudan doğruya vatanın selâmeti ve varlığını hedef alan bu cüretkârlığın cezası hiç şüphesiz verilecektir. (217)

İstanbul'da çıkan 5 Mart 1920 tarihli Vakit Gazetesi de Biga ve Yenice olaylarını İzmir'e Doğru Gazetesi doğrultusunda yorumluyordu. Gazetenin yorumunda şu görüşlere yer verilmekteydi:

"Maateessüf içimizde pek zararlı elemanlar var. Bunlar bazen içtihat ve ahlâktan bahsediyorlar. Oysa memleketin varlığı aleyhinde çalışmak, Yunanlılara karşı savaşmak zorunda bulunan kuvvetlerin silâhını körletmek bir içtihat meselesi değil, vatana bir hiyanet meselesidir. Bu cümleden olarak son günlerde Biga'daki olayın kışkırtılmasını "Vatana Hiyanet" kelimesiyle nitelendirmekte tereddüt etmeyiz. Ayvalık ve Aydın cephelerinin arkasında türeyen bir takım Yunan kuvvetleri nasıl hareket edebilirse, bu kuvvetler de ancak öyle hareket etmişler, yunanlılara karşı kullanılacak silâhları doğrudan doğruya yok etmeğe çalışmışlar, cephe kuvvetlerini iki ateş arasında bırakmışlardır. (218)

İstanbul gazeteleri olayı bu şekilde değerlendirirken, İstanbul Hükûmeti de olay yerine 21 Şubat 1920 tarihinde bir soruşturma heyeti gönderdi. (219) Konya eski valilerinden Semih Rifat Bey'in başkanlık ettiği bu heyetle general rütbesinde bir asker, mesihattan bir din adamı Mülkiye Müfettişlerinden Fahreddin Bey bulunuyordu. Heyet Biga'da yetkililerle temas edip gerekli soruşturmalarda bulunduktan sonra İstanbul'a dönmüştür. Kısa bir süre sonra da olayla ilgili olarak Dahiliye Nezareti'ne rapor sunmuştur. Raporun aslına rastlanılmamıştır. Ancak bu soruşturma ile ilgili olarak İstanbul'da yayınlanan 5 Mart 1920 tarihli ve 831 sayılı Vakit Gazetesi'nde şu haber çıkmıştır:

"Haber aldığımıza göre, sona eren Biga olayı esaslarını incelemeğe memur olan soruşturma heyetinin kanaatine göre, sözü edilen olayın merhum Hamdi Bey'in halktan para istemesinden daha önce tertip edildiği ve hatta Çerkez Anzavur'un adamlarından bazılarının Biga dolaylarındaki köylerden birinde toplanarak bu tertipleri meydana getirdikleri anlaşıl-

(217) İzmir'e Doğru; Sayı: 35.

(218) Su; s.215.

(219) İğdemir; s.18.

mıştır." (220) Tahkikat heyetinde bulunan kişilerden biri de gazetelere verdiği beyanatta konuyla ilgili olarak şunları söylemiştir:

"Biz Biga'ya vardığımızda şehirde sukûnet vardı. Anzavur muhtemelen şehir dışındadır. Mamafih taraftarları henüz bakidir. Anzavur zavallı halkı "Cemiyet-i Muhammediye" adı altında hareket ederek iğfal ediyor. Kuva-yı Millîye namına 120.000 lira topladığı katiyen yalandır. İşittiğimize göre 112.000 lira talep edilmesi düşünülmüştür. Yalnız bu bir tasavvur olarak kalmıştır. (221)

Biga olayı soruşturması neticesinde burada meydana gelen ayaklanmanın Kuva-yı Millîye adına para toplamakla ilgili olmadığı anlaşıldı. Aslında para konusu, olayın en son gelen sebeplerinden biriydi. Ayaklanma gerçekte Kuva-yı Millîye'nin gelişmesine ve güçlenmesine meydan kalmadan, onu bastırmak isteyenlerin tertibi idi. Bunu düzenleyenlerin amacı Ali Rıza Paşa Hükûmeti'ni güç durumda bırakıp çekilmeğe zorlamak, Kuva-yı Millîye aleyhine her türlü tertiplere yatkın Damat Ferit Paşa'yı yeniden hükûmet başına geçirmekti. Köylülerden güçlerinin üstünde para istenmesi, Damat Ferit Paşa ve yanlılarının yaptığı ve yaydığı propagandaydı.

Biga olayı Peyam Sabah Gazetesi'nin 11 Mart 1336 (1920) tarihli nüshasında da yer almıştır. Gazetede yer alan habere göre Kuva-yı Millîye adıyla toplanan bazı kişilerin Gönen ve Anzavur'u takip bahanesiyle dört köyü yaktıkları belirtilmekteydi. Gazetede yer alan haberin mahallinden yazıldığı belirtildikten sonra, İçişleri Bakanlığı'nın gerekli tedbirleri kısa sürede alması istenmekteydi. (222)

(220) a.g.e.; s.216.

(221) Kozanoğlu; s.118.

(222) Gnkur.ATASE Başkanlığı Arşivi; Kıs.113, Dos.(180)-409, Fih.42, 43.

SONUÇ

Akbaş cephaneliği olayı Türk'ün kahramanlık destanlarından biridir. Türk milletinin en zor şartlar altında büyük işler başarabilme yeteneğinin ifadesidir.

Akbaş olayı Millî Mücadele'de cereyan eden diğer olaylarla karşılaştırıldığında, onların yanında cılız gibi görölüp, öyle anlaşılabilir. Ancak her tarihi olay oluşma zamanı ve şartları içinde değerlendirilir. Bu yargıdan hareketle Akbaş cephaneliği olayının ortaya çıkardığı neticelere bakmakta fayda vardır.

Olayın meydana geldiği yer askerî ve stratejik bakımdan önemli coğrafya parçası üzerindedir. Mondros hükümlerine göre, Gelibolu yarımadasında İtilâf Devletleri tarafından oluşturulan Akbaş cephaneliği önemli bir konuma sahiptir. Cephaneliğin bulunduğu limandan daha evvel, Balkan Savaşları sırasında şarköy çıkartmasında lojistik destek amacıyla faydalanılmıştır. Ayrıca, bu liman Birinci Dünya Savaşı'nda Çanak-kale boğazını savunan Türk kuvvetlerinin ikmal işlerinde de kullanılmıştır.

Akbaş cephaneliği, gerek Millî Mücadele ve gerekse İtilâf Devletleri tarafından heyecanla karşılanmıştır. Heyet-i Temsiliye Başkanı Mustafa Kemal Paşa olayı duyduğunda, olay kahramanlarını tebrik etmiştir. Daha sonra yayınladığı bir genelge ile de yurt içindeki cephaneliklerin sıkı bir korunma altına alınmasını istemiştir.

Akbaş cephaneliği olayı İtilâf Devletleri'nde büyük bir şaşkınlık uyandırmıştır. İlk şaşkınlıklarını üzerinden atınca derhal olayın failleri ve olayın meydana geliş şekli üzerinde soruşturma açmışlardır. Bu arada İstanbul Hükümeti'ni de olaydan sorumlu tutmuşlar ve hükümeti baskı altına almışlardır. Olay, İstanbul'un İngilizler tarafından işgaline de bir zemin hazırlamıştır.

Akbaş olayında bölgenin resmî devlet yöneticilerinin tutumu olumludur. Osmanlı Hükümeti'nin olayla ilgili rapor isteğine bu makamlar olayla ilgileri olmadığını, olayın da kendi mıntıkalarında meydana gelmediğini belirtir raporlar göndermişlerdir. şüphesiz bundaki maksat sorgusuz ve sualsiz memleketin kendilerine göre önemli yerlerini işgal eden İtilâf Devletleri'ne bu fırsatı vermemektir.

Akbaş olayı üzerine İtilâf Devletleri silâh ve cephane depolarını daha iyi kontrol etmeğe, cephanelikteki güvenlik tedbirlerini artırmağa başlamışlardır. Bu durum İstanbul ve çevresinden Anadolu'ya silâh sevkini güçleştirmiş, Heyet-i Temsiliye'yi başka kanallardan da silâh temini yoluna itmiştir.

Ayrıca, İtilâf Devletleri bölgede isyan çıkarmak suretiyle Ankara Hükûmeti'ni zayıf düşürmeyi plânlıyordu. Nitekim bu amaçla bölgeye Ahmet Anzavur'u ikinci defa göndermişlerdir. Anzavur'un ortaya çıkışının Akbaş olayıyla yakından ilişkisi vardır. Anzavur'un önemli hedeflerinden biri de Akbaş'tan kaçırılan silâhları ele geçirmektir. Hatta bu amaca çok yaklaşmıştır. Ancak Akbaş kahramanlarından Dramalı Rıza Bey'in fedakârca tutumu ve cephaneliği havaya uçurması ona bu fırsatı vermemiştir. Silâh ve cephanelerin Yeniceköy'de havaya uçurulmasıyla her ne kadar emekler boşa gitmiş gibi görünüyorsa da, bunların Anzavur'un eline geçmesi ihtimali ortadan kalkmıştır.

Akbaş baskını ile elde edilen silâh ve cephane, İtilâf Devletleri tarafından Türk milleti ile hiç ilgisi olmayan yerlere sevk edilecek iken, buna engel olunmuştur. Bundan başka Türklerin kontrolü altında kalan silâh ve cephane, İtilâf Devletleri ve iç düşmanlardan daha iyi korunmaya başlamıştır. Nitekim Mustafa Kemal 3 Şubat 1920 tarihli telgrafı ile bu hususta Kuva-yı Millîyecilerin dikkatini çekmiştir.

Akbaş baskınından elde edilen silâh ve cephane Kuva-yı Millîye'nin eline geçmiş olsaydı, Soma ile Akhisar arasında yerleşmiş bulunan Yunan ordusuna daha başlangıçta büyük bir baskın gerçekleştirilecekti. Esasen bu baskından sonra İzmir üzerine yürünmesi plânlanmıştı.

Akbaş baskını Türk'ün vatan sevgisini ve onun için her türlü fedakârlığa seve seve katlanabileceğini göstermede örnek olmuştur. Bu baskın, Milli Mücadele tarihinin unutulmayacak safhalarından biri olarak Milli Mücadelenin diğer kahramanlık olaylarıyla birlikte daima hatırlanacaktır.

BİBLİYOGRAFYA

A. BELGELER

1. Arşiv Belgeleri

Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı
İstiklâl Harbi Arşivi

Klasör: 36, Dosya: 120 (141), Fihrist: 1, 2, 2-1, 4-2,
4-4, 16-1, 16-2, 24-1, 25, 25-1, 26, 26-1, 27-1,
27-2, 29, 29-1

Atatürk Özel Arşivi

Klasör: 23, Dosya: 1336/11, Fihrist: 4-1, 2 4-2, 3
4-6, 7 4-7, 8 4-17 4-18, 19 4-20, 21 4-22 4-30, 31
4-42, 43

Atatürk Özel Arşivi

Klasör: 23, Dosya: 1336/11 Fihrist: 5-1 5-2 5-3 5-4
5-5 5-6 5-7 5-8 5-9 5-10 5-11

İstiklâl Harbi Arşivi

Klasör: 508, Dosya: 66, Fihrist: 34

Klasör: 188, Dosya: (29)-98 Fihrist: 63

Klasör: 119, Dosya: (180)-409, Fihrist: 35-1

Klasör: 189, Dosya: (33)-102 Fihrist: 19-3

Klasör: 344, Dosya: (65)-34, Fihrist: 16

2. Yayınlanmış Belgeler

Harp Tarihi Vesikaları Dergisi, Sayı 34, 38, 44, 48,
72.

Belgelerle Türk Tarihi Dergisi; c.I, (Eylül 1985),
Belge No. 8, s.7

B. KİTAPLAR

Abadan, Yavuz; **İnkılâp Tarihine Giriş**, Ankara 1962.

Akyüz, Yahya; **Türk Kurtuluş Savaşı ve Fransız Kamuoyu**,
Ankara, 1975.

Albayrak, Mustafa; **Millî Mücadele'de Batı Anadolu
Kongreleri (1919-1920)** Hacettepe
Üniversitesi Atatürk, İlkeleri ve
İnkılâp Tarihi Enstitüsü-Basılmamış
Yüksek Lisans Tezi-Ankara 1986.

Atatürk, Mustafa Kemal; **Nutuk**, c.I, II, III, İstanbul
1973-1975.

- Bayar, Celâl; **Ben de Yazdım**, c.VI, İstanbul 1965.
- Bayur, Yusuf Hikmet; **Türk İnkılâbı Tarihi**, c.IV, Ankara 1967.
- Bıyıklıoğlu, Tevfik (ve diğerleri); **Türk İstiklâl Harbi, I, Mondros Mütarekesi ve Tatbikatı**, Ankara 1962.
- Cebesoy, Ali Fuat; **Millî Mücadele Hatıraları**, c.I, İstanbul 1953.
- Çankaya, Ali; **Mülkiye Tarihi ve Mülkiyeliler**, c.II, Ankara, 1954.
- Çarıklı, Hacim Muhittin; **Balıkesir ve Alaşehir Kongreleri**, Ankara, 1967.
- Dinamo, H.İzzeddin; **Kutsal İsyan**, c.V., İstanbul 1966.
- Düñkü ve Bugünkü Çanakkale**, Cumhuriyet Halk Partisi Halkevleri Yayınları, Ankara 1947.
- Erim, Hıfzı; **Ayvalık Tarihi**, Ankara 1948
- Evans, Laurence; **Türkiye'nin Paylaşılması (1914-1924)**, Çev.Tevfik Alanay, İstanbul 1972.
- Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı; **Türk İstiklâl Harbi II nci Cilt Batı Cephesi 2 nci Kısım**, Ankara 1975.
- Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı; **Türk İstiklâl Harbi VII nci Cilt, İdari Faaliyetler**, Ankara 1975.
- Gökbilgin, M.Tayyip; **Millî Mücadele Başlarken, Sivas Kongresinden Büyük Millet Meclisinin Açılmasına**, c.II, Ankara 1965.
- Gökman, Muzaffer; **Atatürk ve Devrimleri Tarihi Bibliyografyası**, İstanbul 1968.
- Güven, Zühtü; **Anzavur İsyanı, İstiklâl Savaşı Hatıralarından Acı Bir Sayfa**, Ankara, 1965.
- Hoşgör, İsmail Aydın; **Kurtuluş Savaşında Biga, Biga**, 1970.
- Korkud, Refik; **Millî Mücadele Takvimi**, İstanbul, 1963.

Kozanoğlu, Zeynel; **Hamdi Bey ve Akbaş Baskını**, Ankara, 1970.

Köklü, Nusret; **İşgal'den Kurtuluş'a Manisa**, Ankara, 1970.

Özalp, Kâzım; **Millî Mücadele 1919-1922. c.I, II**, Ankara, 1971.

Özer, Kemal; **Kurtuluş Savaşında Gönen**, Balıkesir, 1964.

Özelçin, H.Adnan; **Nutuk'un İçinden**, Ankara, 1981.

Özkaya, Yücel; **Türk İstiklâl Savaşı ve Cumhuriyet Tarihi**, Ankara, 1981.

_____; **Millî Mücadele Başlangıcında Basın ve Mustafa Kemal Paşa'nın Basınla İlişkileri**, Ankara, 1985.

Öztoprak, İzzet; **Kurtuluş Savaşında Türk Basını**, Ankara, 1981.

Su, Kâmil; **Köprülülü Hamdi Bey ve Akbaş Olayı**, Ankara, 1984.

Tansel, Selahattin; **Mondros'tan Mudanya'ya Kadar, c.I**, Ankara, 1977.

Tunaya, T.Zafer; **Türkiye'de Siyasal Partiler, c.II**, İstanbul 1986.

Umar, Bilge; **İzmir'de Yunanlıların Son Günleri**, Ankara, 1974.

C. MAKALELER

Ergeneli, Hilmi; "Ayvalık Savunması ile İlgili Anılar" **Belleten, s.189-190**, Ankara, 1985.

Kurat, Yuluğ Tekin; "Batılı Kaynakların Işığı Altında İzmir'in İşgali Sorunu" **VII nci Türk Tarih Kongresi, Ankara, 25-29 Eylül 1970, c.II**, Ankara, 1973.

Oflas, Nurettin; "Şerif Efe"; **Tarih Dünyası, c.III, Sayı 32, 26 Ağustos 1952**, İstanbul, 1952.

Sertoğlu, Mithat; "Millî Mücadelede İlk Gerilla Silâhlı Mukavemet Hareketi", **Belgelerle Türk Tarihi Dergisi, c.10, s.8**, (Temmuz 1968).

Sander, Naci Sadullah; "İstiklâl Savaşının İlk Cephesi Nasıl Kuruldu?" **Cumhuriyet Gazetesi**, 5 Haziran 1968.

D. SÜRELİ YAYINLAR

1. DERGİLER

Belgelerle Türk Tarihi Dergisi

Belleten

Harp Tarihi Vesikaları Dergisi

Tarih Dergisi

Tarih Dünyası

2. GAZETELER

Cumhuriyet Gazetesi

Edremit Gazetesi

Hakimiyet-i Milliye Gazetesi

İleri Gazetesi

İzmir'e Doğru Gazetesi

Sohbet Gazetesi

